

T.C
KAFKAS ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ ve KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

GÜRCİSTAN'DA SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DURSUN KARAGÖZ

TEZ YÖNETİCİSİ

YRD. DOÇ. DR. ELNUR HASAN MİKAİL

KARS – 2013

T.C
KAFKAS ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

Dursun KARAGÖZ'e ait "Gürcistan'da Sivil Toplum Kuruluşları" konulu çalışma, jürimiz tarafından Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalında Yüksek Lisans Tezi olarak oy. *6.12.2013* ile kabul edilmiştir.

Öğretim Üyesinin Ünvanı, Adı ve Soyadı

Yrd. Doç. Dr. Elnur Hasan MİKAIL (Danışman)

Yrd. Doç. Dr. Haydar EFE

Yrd. Doç. Dr. Deniz ÖZYAKIŞIR

İmza

Bu tezin kabulü Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun .../.../2013 tarih ve/..... sayılı kararı ile onaylanmıştır.

UYGUNDUR

...../...../2013

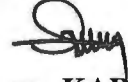
Yrd. Doç. Dr. Mustafa ÖZDEMİR

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum, “Gürcistan’da Sivil Toplum Kuruluşları” adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım kaynakların kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

27.06/2013

Dursun KARAGÖZ

PLAGIARISM

I hereby declare that all information in this document has been obtained and presented in accordance with academic rules and ethical conduct. I also declare that, as required by these rules and conduct, I have fully cited and referenced all material and results that are not original to this work.

27.06/2013

Dursun KARAGÖZ

İÇİNDEKİLER

ÖZET	I
ABSTRACT	II
ÖNSÖZ	III
KISALTMALAR.....	IV
GİRİŞ.....	1-3

BİRİNCİ BÖLÜM

1- SİVİL TOPLUM KAVRAMI ve TARİHSEL GELİŞİM SÜRECİ	4
1.1 Temel Kavram ve Yaklaşımlar	5
1.1.1 Kavramsal olarak Sivil Toplum	5
1.1.2 Sivil Toplumla ilgili Yaklaşımlar	9
1.1.2.1 Antik Yunan ve Roma'da Sivil Toplum	10
1.1.2.2 Ortaçağ Düşüncesinde Sivil Toplum.....	12
1.1.2.3 Thomas Hobbes'ta Sivil Toplum	13
1.1.2.4 John Locke'da Sivil Toplum	15
1.1.2.5 Tocqueville'de Sivil Toplum	18
1.1.2.6 Hegel'de Sivil Toplum	20
1.1.2.7 Karl Marx'da Sivil Toplum	22
1.1.2.8 Gramsci'de Sivil Toplum	24
1.2 Sivil Toplum Örgütleri	26
1.2.1 Sivil Toplum Örgütleri Kavramı	27
1.2.2 Sivil Toplum Kuruluşlarının Özellikleri	29
1.2.2.1 Özerklik	29
1.2.2.2 Gönüllülük	29
1.2.2.3 Kar Amacı Gütmemek	30
1.2.2.4 Şeffaflık	30

1.3 Avrupa’da Sivil Toplumun Gelişim Süreci	31
1.3.1 Batı Avrupa’da Sivil Toplum	31
1.3.2 Doğu Avrupa’da Sivil Toplum	33

İKİNCİ BÖLÜM

2- GÜRCİSTAN ÜLKE PROFİLİ ve TÜRKİYE AÇISINDAN ÖNEMİ	35
2.1 Gürcistan’ın Coğrafi Yapısı ve Tarihçesi	36
2.1.1 Tarih Boyunca Gürcistan	37
2.1.2 Çarlık Döneminde Gürcistan	38
2.1.3 Sovyet Döneminde Gürcistan	39
2.1.4 Sovyet Dönemi Sonrası Dönemde Gürcistan	41
2.1.4.1 Zviad Gamsahurdia Dönemi	45
2.1.4.2 Eduard Shevardnadze Dönemi	46
2.1.4.3 Mikheil Saakashvili Dönemi	48
2.2 Gürcistan’ın Demografik ve Sosyal Yapısı	50
2.2.1 Gürcistan’ın Etnik Sorunları	52
2.2.1.1 Abhazya Sorunu	52
2.2.1.2 Güney Osetya Sorunu	54
2.2.1.2.1 Gürcistan’ın Güney Osetya’ya Müdahalesi	56
2.2.1.2.2 Gürcistan Açısından Sonuçları	58
2.2.1.2.3 Rusya Açısından Sonuçları	59
2.2.1.2.4 ABD ve AB Açısından Sonuçları	61
2.2.1.2.5 Türkiye Açısından Sonuçları	62
2.2.1.3 Acaristan Sorunu	63
2.2.1.4 Cavaheti Sorunu	64

2.3 Gürcistan'ın Siyasal Yapısı - Küresel ve Bölgesel Güçlerle İlişkileri	66
2.3.1 Gürcistan – Rusya Federasyonu İlişkileri	66
2.3.2 Gürcistan – ABD İlişkileri	68
2.3.3 Gürcistan – Avrupa Birliği (AB) İlişkileri	70
2.3.4 Gürcistan – Türkiye İlişkileri	72
2.4 Gürcistan'ın Ekonomik Yapısı	79
2.4.1 Özelleştirme	81
2.4.2 Sanayi	82
2.4.3 Enerji	82
2.4.4 Ulaştırma ve Haberleşme	83
2.4.5 Tarım ve Hayvancılık	84
2.4.6 Turizm	85

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3- GÜRCİSTAN'DA SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI	87
3.1 Gürcistan'da STK'ların Yasal Zemini ve Analizi	88
3.2 Gürcistan'daki Gül Devrimi sırasında STK'ların Rolü	97
3.3 Gürcistan'daki STK'ların Sorunları	98
3.4 Gürcistan'da Aktif olarak Faaliyetlerini Yürüten STK'lar	99
3.4.1 21.Yüzyıl Sendikası	99
3.4.2 Gürcistan Genç Avukatlar Derneği	100
3.4.3 Agro İş Danışmanlığı	101
3.4.4 İnsan Kaynaklarını Geliştirme Vakfı	101
3.4.5 Kadın Girişimlerini Destekleme Grubu	102
3.4.6 Gürcistan'da Kadın Vakfı	103
3.4.7 Kadın Danışma Merkezi	103

3.4.8 Ekonomik Sorunları Araştırma Merkezi	104
3.4.9 Gürcistan Genç Ekonomistler Derneği	105
3.4.10 Adil Seçimler ve Uluslararası Demokrasi Derneği	105
3.4.11 İnsan Hakları Eğitim Merkezi	106
3.4.12 Flora ve Fauna Derneği	106
3.4.13 Uluslararası Gençlik Organizasyonu – Barış ve Kalkınma Akademisi	107
3.4.14 Genç Bilim Adamları Derneği	107
3.4.15 Gürcü ve Türk İşadamları Derneği	108
3.4.16 Gürcistan İşadamları Derneği	108
3.4.17 Gürcistan İşverenler Derneği	109
3.4.18 Engelli Kadın ve Engelli Çocukların Anneleri Derneği	109
3.4.19 Gürcistan Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeler Derneği	110
3.4.20 Gürcistan Yerel Yönetimler Ulusal Derneği	110
3.4.21 Gürcistan Aarhus Merkezi	111
3.4.22 Yeşil Alternatif Derneği	112
SONUÇ	113
EKLER	117
KAYNAKÇA	124
ÖZ GEÇMİŞ	132

ÖZET

Bu çalışmada, Sovyetler Birliğinin dağılmasından sonra bağımsızlığını kazanan Gürcistan'da önemli bir sektör haline gelen Sivil Toplum Kuruluşları, yasal zemini, faaliyet alanları, önemli toplumsal sorunların çözümündeki katkıları ve toplumdaki etkileri incelenmektedir. Bu amaç doğrultusunda ilk olarak, Sivil Toplum kavramı ve tarihsel gelişim süreci ile Sivil Toplum Kuruluşlarının özellikleri ve Avrupa'da Sivil Toplumun gelişim süreci incelenmektedir. Daha sonra ise, Gürcistan'ın ülke profili ve Türkiye açısından önemi ile demografik ve sosyal yapısı, küresel ve bölgesel güçlerle ilişkileri ve ekonomik yapısına değinilmektedir.

Yapılan bu çalışmada varılan sonuçlar özetle şunlardır: Batılı küresel güçler tarafından desteklenerek faaliyetlerini yürüten sivil toplum kuruluşları Gürcistan'da özellikle son yıllarda demokrasinin gelişmesinde, mevcut toplumsal ve siyasi sorunların çözümünde ve sivil toplumun oluşumunda önemli aktörler olarak karşımıza çıkmaktadırlar. Sivil Toplum Kuruluşlarının Gürcistan'ın demokratikleşme sürecine önemli katkılarının bulunduğu, katılımcı demokrasinin gelişmesinde, eğitim, sağlık, adalet ve güvenlik gibi farklı alanlardaki yapısal değişikliklerin demokratik ölçülerde yeniden planlanması ve gelişmiş batılı ülkelerdeki standardı yakalama çalışmalarına olumlu katkıları bulunduğu görülmektedir.

Farklı alanlarda faaliyetlerini yürüten 20'nin üzerindeki STK üzerinde yapılan araştırmada özellikle 2000'li yılların başından itibaren sürekli değişim ve gelişim gösterdikleri, ülkenin önemli sorunlarına imkânlar ölçüsünde çözüm aradıkları tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Demokrasi, Gürcistan, Siyaset, Sovyetler Birliği, STK

ABSTRACT

Civil Society Organizations, which have become an important sector in Georgia that gained independence after the collapse of the Soviet Union, their legal basis, activity areas, important contributions to the solution of social problems and their effects in society have been examined in this study. For this purpose, first of all, the concept of Civil Society (Non-Governmental) and its process of the historical development, in addition to this, the features of Civil Society Organizations and the period of Civil Society development in Europe have been examined. Then, it has been mentioned the country profile of Georgia and its importance in respect of our country with the demographic and social structure, relations with global and regional powers and its economic structure.

The conclusions of this study in sum follow: Non-governmental organizations (Civil Society Organizations) supported by the Western global powers, which have been carrying out their activities, have been in sight to be important actors in the development of democracy in Georgia, in solving the current social and political problems and in the formation of civil society especially in the last few years. It has been seen that there have been important positive contributions of NGOs (Non-governmental organizations (Civil Society Organizations)) to the process of democratization in Georgia, in the development of participatory democracy; re-planning structural changes according to the democratic dimensions in different areas, such as education, health, justice and security; and the practices on capturing the standards of developed Western countries.

It has been ascertained that the survey conducted on more than 20 NGOs, which are carrying out their activities in different areas shows that they have sustained continuous change and development especially since the early 2000s, and they have been looking for solutions for the country's major problems within the bounds of possibility.

Keywords: Georgia, Non-Governmental Organizations, Politics, The Soviet Union,

ÖNSÖZ

Soğuk savaş sonrasında oluşan yenedünya düzeninde sivil toplum ön plana çıkmakta ve hayatın her alanında etkisini hissettirmektedir. Sivil Toplum birçok ülkede insan haklarından çevre kirliliğine, eğitimden sağlığa, ekonomiden savaş karşıtlığına kadar hemen her alanda ulusal veya yerel vatandaş hareketleri, yardım grupları, kooperatifler ve dernekler şeklinde organize olmuş ve bu alanlarda sorunların çözümüne katkı sağlamaya çalışmaktadırlar.

Türkiye için önemli bir jeopolitik öneme haiz, askeri, eğitim, sağlık ve ticari alanda üst düzeyde ilişki içinde bulunduğu sınır komşusu Gürcistan'da sivil toplumun varlığı, vatandaşların sivil topluma katılımı, sivil toplumun sosyal ve siyasal sorunlara etkileri, hangi alanlarda faaliyet gösterdikleri ve ülke siyasetindeki rolleri bu çalışmada detaylı bir şekilde incelenecektir.

Tez konumun belirlenmesinde ve tamamlanmasında benden yardımlarını esirgemeyen değerli hocalarım Yrd. Doç. Dr. Elnur Hasan MİKAIL'e, Yrd. Doç. Dr. Haydar EFE'ye ve Yrd. Doç. Dr. Deniz ÖZYAKIŞIR ile isimlerini sayamadığım emeği geçen diğer hocalarıma, araştırma yaparken Gürcistan'da bana her konuda destek olan Tiflis Türk Büyükelçiliği ile Batum Türk Başkonsolosluğu çalışanlarına, Gürcistan'daki Sivil Toplum Kuruluşları yönetici ve personellerine yürekten teşekkürlerimi sunarım.

Kars/2013

Dursun KARAGÖZ

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AGİT	: Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı
a.g.e	: Adı geçen eser
a.g.m	: Adı geçen makale
BDT	: Bağımsız Devletler Topluluğu
BİO	: Barış İçin Ortaklık Projesi
BLACKSEAFOR	: Karadeniz Deniz İşbirliği Görev Grubu
BM	: Birleşmiş Milletler
bknz.	: Bakınız
BTC	: Bakü – Tiflis – Ceyhan Petrol Boru Hattı
BTK	: Bakü – Tiflis – Kars Demiryolu Hattı
CEPR	: Centre for Economic Policy Research (Ekonomik Sorunları Araştırma Merkezi)
çev.	: Çeviren
DEİK	: Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu
DFID	: Departament for International Development (İngiliz Uluslararası Kalkınma Bakanlığı Departmanı)
ECHO	: European Commision's Humanitarian Aid Office (Avrupa Topluluğu İnsani Yardım Ofisi)
EFA	:European Free Alliance (Avrupa Özgür İttifakı)
EIDHR	: European Instrument for Democracy and Human Rights (Demokrasi ve İnsan Hakları İçin Avrupa İnsiyatifi)

FSP	: Food Securirty Programme (Gıda Güvenlik Programı)
GUUAM	: Gürcistan, Ukrayna, Özbekistan, Azerbaycan, Moldovya
HREC	: Human Research Ethics Commites (İnsan Hakları Eğitim Merkezi)
KEİ	: Karadeniz Ekonomik İşbirliği
KİT	: Kamu İktisadi Teşebbüsü
MAP	:Membership Action Plan (Üyelik Eylem Planı)
NATO	: North Atlantic Treaty Organization (Kuzey Atlantik Antlaşması Teşkilatı)
OİA	: Ortaklık ve İşbirliği Antlaşması
OXFAM	: Oxford Committee for Famine Relief (İngiliz Hayır Kuruluşu)
RF	: Rusya Federasyonu
s.	: Sayfa
STK	: Sivil Toplum Kuruluşları
STÖ	: Sivil Toplum Örgütleri
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TRACECA	: Transport Corridor Europe Caucasus Asia (Avrupa – Kafkasya – Asya Ulaşım Koridoru)
TİKA	: Türkiye İşbirliği Kalkınma Ajansı
UNESCO	: United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu)

- USAID** : United States Agency for International Development
(ABD'nin fakir veya gelişmekte olan ũlkelere
ekonomik ve insani yardım sağlayan kuruluşu)
- WTO** : World Trade Organization (Dũnya Ticaret Őrgũtũ)

GİRİŞ

Sivil toplum tarihsel süreç içerisinde, özellikle son çeyrek yüzyıldır farklı ülkelerde siyasal ve kültürel gelişmelere bağlı olarak yoğun bir şekilde tartışılan kavramların başında gelmektedir. Hemen hemen her kesimde pozitif bir değer ifade eden sivil toplum kavramından herkesin aynı şeyi anladığını, kavrama aynı anlam yüklediğini söylemek oldukça zordur. Sivil toplumla ilgili olarak kabul gören genel husus, bu kavramın Batı'dan alınma bir kavram olduğudur.

Sivil toplum, daha çok bireylerin ön planda tutulduğu toplumlarda kendini göstermekte ve demokrasi kavramının o toplumda yerleşmesi için olmazsa olmaz koşulu olarak karşımıza çıkmaktadır. Sivil toplum devletten özerk bir yapıdır. Devletin müdahalesinin olmadığı, bireylerin bazı konulardaki sorunlarını devlete bağımlı olmadan ve ondan izin almadan kendi aralarında çözmeye çalıştıkları bir yaşam alanı olarak kabul edilebilir. Sivil toplum her ne kadar devletten özerk ve onun müdahalesinin olmadığı bir alandaki yapılanma olarak kabul edilse de, sivil toplumu tek başına yani devletsiz düşünmek anlamına gelmemektedir. Gönüllü olarak, kar amacı gütmeyen, ortak bir amaç doğrultusunda, sorunların çözümünde işbirliği içerisinde hareket eden gruplar Sivil Toplum Kuruluşları (STK) olarak adlandırılmaktadır.

Sivil toplum örgütleri (STÖ'ler), resmi kurumlar dışında ve bunlardan bağımsız olarak çalışan; spor, hayır işleri, lobi çalışmaları, ikna ve eylemlerle faaliyetlerini yürüten; üyelerini ve çalışanlarını gönüllülük usulüyle alan, kar amacı gütmeyen; gelirlerini bağışlar ve üye aidatlarıyla sağlayan, topluma yararlı bir hizmet geliştirmek için kurulmuş yasal topluluklardır.

Güçlü bir demokrasinin ön koşullarından biri sivil toplumun varlığıdır. Güçlü bir sivil toplum ise demokrasinin şekillenmesini birçok yönden etkiler. Sivil toplum içindeki farklılaşmalar, devletin azınlık bir grup tarafından ele geçirilmesini önler. Sivil toplum sayesinde yurttaşlar daha iyi olanaklara sahip olur. Kendilerini daha iyi ifade edebilmelerine, bağımsız bir şekilde davranabilmelerine olanak sağlayarak toplumun refahının artmasına yardımcı olurlar.

Sivil toplum kuruluşları, vatandaş ile devlet arasında köprü vazifesini görmektedirler. Vatandaşın düşüncelerinin devlete aktarılmasında, devletin

uyguladığı veya uygulamak istediği politikaların vatandaşa aktarılmasında önemli rol üstlenmektedirler.

Özellikle Avrupa Birliği, ilgilendiği toplumlarda katılımcı demokrasinin gelişmesinde sivil topluma ve sivil toplum kuruluşlarına fon vererek ya da değişik mekanizmalar yardımıyla bu konuya olan ilgisini göstermektedir.

“Gürcistan’da Sivil Toplum Kuruluşları” konusunun Yüksek Lisans tezi olarak seçilmesindeki amaçlar şu şekilde sıralanabilir.

- Gürcistan’ın gerek Türkiye, gerek yakın bölgeler, gerekse de dünya açısından jeopolitik konumu sebebiyle gittikçe önem kazanması,
- Araştırmacının; 2002 – 2005 yılları arasında hem Şevardnadze döneminde, hem de Gül Devrimi sonucunda iktidara gelen ve halen batı yanlısı dış politika izleyen Mikheil Saakashvili döneminde Türkiye’yi Gürcistan’da Güvenlik Ataşesi olarak temsil etmiş olması,
- Ülkenin dilini, örf ve adetlerini, kültürünü yakından tanıyor ve biliyor olması,
- Türkiye’de özellikle de sivil toplum alanında, Gürcistan’da akademik anlamda yeterince çalışmanın yapılmaması araştırmacıyı bu alanda çalışma yapmaya teşvik etmiştir.

Çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Gürcistan’da Sivil Toplum Kuruluşları konusunda yapılan bu tezin birinci bölümünde, Sivil Toplum kavramının terimsel olarak ortaya çıkışı ve felsefi kökenleri üzerinde durulacaktır. Daha sonra sivil toplum kavramının farklı tanımlarına yer verilecektir. Kavramın Avrupa’daki doğuşu ve etkileri ile tarihsel gelişimi irdelenecek, günümüzdeki sivil toplumun konumu ve yüklendiği misyon değerlendirilecektir.

Çalışmanın ikinci bölümünde Gürcistan’ın kısa tarihçesi, demografik, etnik, siyasi, sosyal, ekonomik ve askeri yapısı ana hatlarıyla incelenecek, ayrıca Gürcistan’ın önemli sorunlarından olan Güney Osetya, Abhazya, Acara ve Cavaheti sorunları ile küresel ve bölgesel güçlerle olan ilişkilerine ayrıntılı olarak değinilecektir.

Üçüncü bölümde ise, Gürcistan’da sivil toplum oluşumları, yapılanmaları, mevcut sivil toplum kuruluşları, ülke siyasetindeki rolleri, sivil toplum kuruluşlarının

Gürcistan'ın demokratikleşmesindeki etkileri, Gürcistan'daki sivil toplum kuruluşlarının sorunları, sivil topluma vatandaş katılımının yeterlilik düzeyi, sivil toplumun ülkenin önde gelen sorunlarına etkileri, sivil toplumun yasal zemini detaylı olarak incelenecektir.

BİRİNCİ BÖLÜM

1- SİVİL TOPLUM KAVRAMI ve TARİHSEL GELİŞİM SÜRECİ

Günümüzde gerek Batı’da, gerek demokrasiyi yeni benimseyen eski Doğu bloğu ülkelerinde, siyaset biliminde çok sık kullanılan ve üzerinde önemli tartışmalar yapılan “*sivil toplum*” kavramı, Batı dünyasının tarihsel, toplumsal ve düşünsel gelişim süreci içerisinde farklı tanımlamalarla karşımıza çıkmaktadır. Bu süreç içerisinde sivil toplum kavramının anlam değişikliklerine uğramasında toplumsal, siyasal ve ekonomik hayattaki değişimler önemli birer etken olmaktadır.

Sivil toplum kavramının bugünkü modern dünyada kazandığı anlam itibariyle kullanımının, Batı’da XII. yüzyıl ile XIX. yüzyıl arasında yaşanan değişim ve dönüşümlerin sonucu olduğunu söyleyebilmekteyiz. Sivil toplum tamamen kentsel bir gelişmenin ürünü olarak ortaya çıkmaktadır. Ortaçağın sonlarına doğru biçimlenmeye başlayan sivil toplum; XII. yüzyılda ticaretin gelişmesi ve esnaf, tüccar gibi kentsel unsurların feodal sistem içinde ekonomik özerklikleri ve yaşadıkları şehrin yönetiminde geniş yönetsel özerklikleri kazanmalarıyla ortaya çıkan durumu tanımlar. Bir başka deyişle sivil toplum, orta sınıfa kentsel yaşamda sağlanan bir takım sivil özgürlükler temelinde ortaya çıkan, merkezi otoriteden bağımsız ve özerk kurumların şahsında gelişme imkânı bulan toplumsal alan olmaktadır.

XVII. yüzyılın sonu ve XVIII. yüzyılın başlarından itibaren Batı dünyasında yaşanan ekonomik ve toplumsal değişimler, kısacası “*sanayi toplumu*” nu hazırlayan ve oluşturan dönüşümler sivil toplumun kavramsallaştırmasının referans noktasını oluşturmaktadır. Yönetimin merkezileşmesi, iş bölümünün giderek karmaşıklaşması, pazar ekonomisindeki genişleme, toprak, emek ve sermayenin ticarileşmesi vb. gelişmeler aile ve devlet dışında üçüncü bir alan olarak sivil toplum kavramını gündeme getirmiştir.¹

¹ Mümtazer Türköne, **Siyaset**, Ankara, Lotus Yayınevi, 2008, s. 348.

1.1 Temel Kavram ve Yaklaşımlar

Bu bölümde Sivil Toplum kavramı üzerinde durulacak ve sivil toplum konusu üzerinde çalışmış önemli şahsiyetlerin sivil toplum kavramı ile ilgili görüşlerine yer verilecektir.

Ayrıca demokrasinin ön koşullarından biri olan güçlü sivil toplumun terimsel anlamı, özellikleri, toplumsal alandaki etkileri, geçmişten günümüze toplumsal alanda anlam farklılıklarındaki değişimler hakkında bilgiler verilecektir.

1.1.1 Kavramsal Olarak Sivil Toplum

Sivil toplum kavramına yönelik başlangıçtan günümüze yüklenen anlamlar çeşitlilik arz etmektedir. XVII. yüzyıl ve XIX. yüzyıl arasında sivil toplum, devlet ile birlikte ele alınmakta ve tanımlanmaktadır. Bu dönemin ünlü siyasal kuramcılarında Locke'a göre; *“sivil toplum bireylerin yaşamlarının ve mülklerinin özgürce kullanıldığı bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Diğer bir ifadeyle özgürlük ve mülkiyetin korunması için insanların bir arada yaşaması zorunluluğu sivil toplumu ortaya çıkarmaktadır”*²

Fuat Keyman'a göre sivil toplum, *“devlet ile ekonomi ve aile arasında kalan, sivil toplumsal sorunları çözmeye dönük bir kamusal tartışma alanı ve bu tartışmanın yaşama geçirildiği örgütsel etkinliktir. Sivil toplum kuruluşları da belli toplumsal sorunlara çözüm bulunmasını, belli değerlerin korunmasını ve belli çıkarların yaşama geçirilmesini amaçlayan örgütsel etkinliklerdir.”*³

Sivil toplum, en genel düzeyde bir toplumun kendisini ve eylemlerini bir bütün olarak devlet iktidarının baskısı ve denetimi altında olmayan gönüllü örgütler yoluyla örgütlenmesi olarak tanımlanabilir.⁴

² Osman Tekir, “Küreselleşen Sorunlar Karşısında Sivil Toplumun İşlevi”, **Uluslararası V. STK'lar Kongresi**, (2008), s. 607.

³ Fuat KEYMAN, “Türkiye’de Sivil Toplumun Serüveni: İmkânsızlıklar İçinde bir Vaha”, **STGM**, Ankara, (2006), s. 15.

⁴ Müberra Babaoğul, Arzu Şener, “Küreselleşen Dünyada Etkin Bir Tüketici Hareketi İçin Sivil Toplum Kuruluşları (STK) Ve Sorumlulukları”, **Uluslararası V. STK'lar Kongresi**, (2008), s. 619.

Sivil Toplum, devletin doğrudan denetimi altında tuttuğu alanların dışında kalan ve ekonomik ilişkilerin baskısından bağımsız olarak, gönüllü ve rızaya dayalı ilişkilerle oluşturulan, gerek siyasal düzeyde, gerek kültürel düzeyde ve gerekse de ekonomik düzeyde tamamen özgür bir ortamda oluşturulan kurum ve etkinlikler alanı olarak tanımlanır.⁵

Terim olarak sivil toplum kavramı, toplumun siyasi otoritenin oluşturduğu baskıdan uzak durması anlamına gelmektedir. Genel olarak ise, devletin denetiminin ve baskısının görülmediği, birey ve grupların kültürel ve sosyal etkinlikte bulunabildikleri, gönüllü faaliyetlerin gerçekleştirilebildiği bir toplumu anlatmaktadır.⁶

Güçlü bir demokrasinin ön koşullarından biri güçlü bir sivil toplumun varlığıdır. Güçlü bir sivil toplum ise demokrasinin şekillenmesini birçok yönden etkiler. Bu etkilerin neler olduğuna bakacak olursak;⁷

- Sivil toplum, devlet iktidarını sınırlayan siyasal, ekonomik, kültürel ve ahlaki temellerin kaynağını oluşturur.
- Sivil toplum içindeki farklılaşmalar, devletin azınlık bir grup tarafından ele geçirilmesini önler.
- Canlı bir sivil toplumsal yaşam, siyasal partilerin uyarıcı nitelikteki siyasal katılım çabalarını destekler.
- Sivil toplum, devlete istikrar sağlar. Yurttaşlar, sivil toplum sayesinde daha iyi olanaklara kavuşur ve toplumun refahı artar.
- Sivil toplum aracılığıyla yeni siyasal liderlerin yetiştirilmesi sağlanır.

Sivil toplum en genel düzeyde, “*devlet iktidarının baskısı ve denetimi altında olmayan gönüllü örgütlerin yer aldığı alan*” olarak tanımlanabilmektedir. Ama bu tanım sivil toplumun demokratikleşme sürecine ya da demokratik toplum yönetimine

⁵ Türköne, **Siyaset**, s. 357.

⁶ Didem Saygın, **Avrupa Birliği Müzakere Sürecine Sivil Toplum Kuruluşlarının Bakışı**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale, ÇOMÜ. Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi ABD, 2008, s. 11.

⁷ Ahmet Karadağ, “Demokratikleşme ve Sivil Toplum Liberal Düşünce Topluluğu Örneği”, **Sivil Toplum Dergisi**, Sayı: 4, (2003), s. 49.

katkıda bulunmak gibi siyasi ve ahlaki değerleri ele almayan, ya da minimize eden bir tanım olmaktadır. Fuat Keyman, Cumhurbaşkanlığı Devlet Denetleme Kurulu Araştırma Raporunda da belirtildiği gibi, sivil toplum kavramına belli bir ahlaki ve siyasi değer de atfederek, “*bir toplumun kendisini ve eylemlerini bir bütün olarak, devlet iktidarının baskısı ve denetimi altında olmayan gönüllü örgütler yoluyla örgütlemesi*” şeklinde tanımlamaktadır.⁸ Bu tanım içinde sivil toplum, bir ülkede toplumsal yaşamın devlet denetiminde bağımsız olarak kendisini örgütleyebileceği, kendi etkinliklerini bu örgütler yoluyla koordine edebileceği ve yine bu örgütler yoluyla kendi taleplerini siyasi alana taşıyabileceğini simgeleyen bir kavram olmaktadır. Sivil toplum devlet – toplum ayrışması içinde, toplumun devletten ahlaki ve siyasi olarak daha güçlü ve daha belirleyici olduğunu simgelediği sürece de, demokratikleşmenin ve demokratik toplum yönetiminin tanımlayıcı temel referans noktalarından biri olma işlevini üstlenmektedir. Bu temelde de siyaset bilimi içinde, sivil toplumun güçlü ve etkin olduğu siyasi rejimler “*demokratik*”; sivil toplumun yasaklandığı ya da yok edildiği rejimler “*totaliter*”; sivil topluma belli derecede özgürlük verilirken, aynı zamanda sivil toplum üzerinde güçlü devlet denetimi talep eden rejimler ise “*otoriter*” olarak sınıflandırılmaktadır.⁹

Sedat Laçiner’in belirttiği gibi sivil toplum, *toplumun yaşayan canlı kesimidir. Toplumun bu canlı kesimi ne kadar güçlüyse onun kuracağı devlet de o kadar güçlü olur. Genel çerçevede bakıldığı zaman gelişmiş ve güçlü sivil toplumlar, gelişmiş devletlerde bulunmaktadır. Gelişmiş güçlü devletler de gelişmiş güçlü sivil topluma sahip olan ülkelerde vardır. Bu noktadan hareketle bu iki yapının birbirini desteklediğini ve güçlendirdiğini söyleyebiliriz. Bu iki yapı birbirini besler. Bu iki yapıdan biri, örneğin sivil toplum zayıflama emareleri göstermeye başlarsa bunu onaracak olan, onarması gereken devlettir. Böyle bir durumda devletin tutumu onu besleyen sivil toplumun daralmış olan alanını, azalan özgürlüklerini, ona zarar vermeden yeniden inşa etmek olmalıdır. Diğer türlü düşünecek olursak, devlet zayıflar ve güç kaybederse sivil toplumun ona hayat verdiğini görürsünüz. Fakat her şeye militarist bakış açısıyla bakan kişiler sivil toplumu devlet için bir tehdit olarak*

⁸ <http://www.tccb.gov.tr/ddk/ddk41.pdf> T.C Cumhurbaşkanlığı Devlet Denetleme Kurulu Araştırma Raporu (26.02.2013).

⁹ http://www.e-kutuphane.teb.org.tr/pdf/tebhaberler/eylul_ekim06/9.pdf. (14.11.2010).

algırlarlar. Bu bakış açısı veya bu algılayış doğru değildir. Gelişmiş ülkelerde hem gelişmiş devlet hem de gelişmiş sivil toplum yapıları vardır.

Çağdaş anlamıyla sivil toplum, “birey özgürlüklerinin ve temel haklarının korunduğu gönüllülük temelinde örgütlenmenin asıl olduğu, toplumun devletin önüne geçerek devlet politikalarını denetleyip yönlendirebildiği yurttaşlık bilincine dayanan bir gelişmişlik düzeyi” ni ifade etmektedir.¹⁰

Sivil toplum şu özelliklere sahiptir:¹¹

- Devlet iktidarını kontrol eder,
- Katılım düzeyini yükseltir,
- Demokratik tutumları geliştirir,
- Kutuplaşmaları yumuşatır,
- Yeni siyasal liderlerin yetiştirilmesi ve geliştirilmesi açısından önemli bir rol oynar,
- Siyasal partilerin demokratikleştirilmesini sağlar,
- Bilgiyi toplumun geniş kesimlerine yayar,
- Yeni fikirlerin geliştirilerek yayılmasını sağlar,
- Siyasal sistemin halka karşı sorumluluğunu arttırır,
- Son olarak ise, siyasal katılmayı seçimlerin ötesine taşır ve bu açıdan demokratik siyasal kültürün edinildiği bir okul görünümü kazanır.

Sivil toplum gönüllü, kendi kendini oluşturan, kendi desteklerine sahip, devletten özerk, özel alan ile devlet arasında aracı niteliğinde örgütlü sosyal yapılandırma. Bu yapı yasal düzen veya ortak kurallar dizisi gibi özgürlüklerin ve özerkliklerin güvencesi olan kurumsallaşmış bir temele oturur. Dolayısıyla sivil toplum devletten özerk olmayı içermektedir. Bununla birlikte sivil toplum, siyasal

¹⁰ Osman Arslan, **Sivil Toplum ve Türkiye Gerçeği**, İstanbul, Bayrak, 2001, s. 49.

¹¹ Gülgün Erdoğan Tosun, **Demokratikleşme Perspektifinden Devlet – Sivil Toplum İlişkisi**, İstanbul, Alfa, 2001, s. 29.

sistemin ve iktisadi sistemin köşelerinde iki ucu olan toplumun örgütlenmesi ile gövdesi oluşan bir kurumlaşma ve örgütlenme biçimidir. ¹²

En soyut anlamıyla sivil toplum, üyeleri öncelikle devlet dışı faaliyetlerde uğraşan ve bu faaliyetler dolayısıyla devlet kurumları üzerinde her çeşit baskı ve denetimi uygulayarak kendi kimliklerini koruyan ve dönüştüren kurumların oluşturduğu bir bütün olarak kavranabilir. ¹³

Sivil toplum bireyin öne çıktığı, devletin insan için var olduğu ve bu yüzden hukuk sınırları içine çekildiği, her türlü düşüncenin ve inancın dikeylemesine ve yataylamasına örgütlendiği, birlik içinde çokluğun gerçekleştiği, böylelikle de gelişme dinamizminin yakalandığı, devlette önce gelen, onun içinde yaşayan, ama onunla özdeş olmayan, hatta ona karşı koyabilen bir tür insan ilişkileri yumağıdır. ¹⁴

Mete Tuncay'a göre sivil toplum: *“Devletten önce gelen, onun için yaşayan ama onunla özdeş olmayan hatta ona karşı koyabilen bir tür insan ilişkileri yumağıdır”* ¹⁵

1.1.2 Sivil Toplumla İlgili yaklaşımlar

Bu bölümde tarihten günümüze kadar geçen süre içerisindeki değişik Sivil Toplum yaklaşımlarıyla ilgili bilgiler verilecektir.

Ayrıca, Antik Yunan ve Roma'da Sivil Toplum, Ortaçağ Düşüncesinde Sivil Toplum, Thomas Hobbes'ta Sivil Toplum, John Locke'da Sivil Toplum, Tocquevelli'de Sivil Toplum, Hegel'de Sivil Toplum, Karl Marx'da Sivil Toplum ve Gramsschi'de Sivil Toplum kavramları üzerinde durularak günümüze kadar geçen süredeki sivil toplum algılanmaları konusuna ana hatlarıyla değinilecektir.

¹² <http://www.siviltoplum.com.tr/?ynt=icerikdetay&icerik=47&id=114>. (12.08.2011).

¹³ John Keane, **Demokrasi ve Sivil Toplum**, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 1994, s. 35.

¹⁴ Sami Selçuk, “Hukuk işlemezse Devlet Zorbaladır”, **Eleştirel Akla Çağrı**, Der: Mehmet Gündem, Adam Yayınları, İstanbul, (2000), s. 33.

¹⁵ Mete Tuncay, “Sivil Toplum Kuruluşlarıyla İlgili Kavramlar”, **Sivil Toplum Dergisi**, 2003, s. 13.

1.1.2.1 Antik Yunan ve Roma'da Sivil Toplum

Sivil toplum alanındaki tartışmaların tarihini Eski Yunan'da Aristoteles dönemine kadar geriye götürebiliriz. Bu dönemde sivil toplum ile devlet arasında net bir ayırım yapılmamış olmakla birlikte sivil toplum ve devlet aynı anlam içerisinde bütünleştirilmiştir. Aristoteles "*Politika*" adlı eserinde bireyler için uygulanabilirliği en mümkün yönetim şekli olarak "*koinonia politike*" ye başka bir ifadeyle kanunlara dayanılarak oluşturulmuş kurallar içerisinde eşit ve özgür vatandaşların toplumuna değinmiştir. Bu noktada aslında Aristoteles, sivil toplum kavramını *koinonia politike* ile özdeşleştirme yoluna gitmiştir.

Koinonia politike kavramı ile bireylerin kendi aralarında anlaşma yaparak bir arada olup beraber yaşam sürdürmeleri anlatılmaya çalışılmıştır. ¹⁶ Aristo'nun kullandığı, Latince'ye "*societas civilis*" olarak çevrilen, "*koinonia politike*" ibaresinin sivil toplum kavramının ilk kullanım şekli olduğu kabul edilmektedir. ¹⁷

Batı Avrupa geleneğinde Aristo'ya kadar olan geçmişte sivil toplum kavramı siyasal toplum ile aynı anlama gelen bir kavram olarak kullanılmıştır. Aristo, "*koinonia politike*" (sivil toplum) kavramını diğer bütün toplulukları kuşatan ve onlara egemen olan siyasal toplum anlamında kullanmaktaydı. ¹⁸

Diğer taraftan Antik Yunan'da "*koinonia*" kavramı dayanışma, dostluk ya da etkileşim yoğunluğuna bakılmaksızın tüm topluluk türlerini nitelerken "*koinonia politike*" birlikte davranmaya yatkın, tek ama aralarında bir örgütlenmenin söz konusu olduğu insan topluluğunu anlatmak için kullanılmaktaydı. ¹⁹

İnsan sosyal bir varlık olarak polis içinde yaşamak üzere yaratılmıştır. İnsanı diğer canlılardan ayıran özelliği de bir Polis'e bağlı olmasıdır. Polis, doğal ve zorunlu bir gelişmenin sonucudur. Kendi kendine yetme özelliğine sahip mükemmel bir toplumdur ve aile, kabile, köy gibi tüm diğer topluluklar Polis'e bağlıdır. Ayrıca

¹⁶ İlyas Doğan, **Özgürlükçü ve Totaliter Düşünce Geleneğinde Sivil Toplum**, İstanbul, Alfa Yayınları, 2002, s. 9.

¹⁷ Ayşenur Akpınar, **Sivil Toplum (Düşünsel Temelleri ve Türkiye Perspektifi)**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, AÜSBF, Ankara, 1997, s. 7.

¹⁸ John Keane, **Sivil Toplum ve Devlet**, Çeviren: Mehmet Küçük, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 1993, s. 47.

¹⁹ Akpınar, a.g.e, s. 7.

Aristo'da, şehir ya da devletin, aileden de, aramızdaki herhangi bir bireyden de önceliği vardır. “Çünkü bütün parçadan önce gelmelidir....Öyleyse, devletin hem doğal hem de bireyden önce olduğu apaçık ortadadır”²⁰ demek suretiyle sivil topluma birey karşısında kesin bir öncelik ve tam bir üstünlük verilmiştir.

Yunan kavramlarından ve düşüncesinden yararlanarak devleti, hem vatandaşların oluşturduğu kolektif bir bütün hem de halkın sahip olduğu bir manevi kişilik olarak tanımlar. Bu tanımın karşılığı olarak “*respublika*” terimini kullanır. Çiçero'da “*respublika*” terimi ile aile reislerinin egemen olduğu “*res privata*” özenle ayrılmıştır. Fakat “*respublika*”, “*res privata*” karşısında kesin bir üstünlük sahibidir.²¹

“*Societas civilis*” in Roma'da aldığı biçim hukuki anlamda taçlandırılması olan “*Juris societas*” olmuştur. “*Juris societas*”, fikri anlamda polis ile aynı şeyi ifade etmesine karşın ondan daha ileri biçimde civitas'da (Roma'da polis) yaşayan insanların birer özne olarak tesadüfi değil bilakis hukuki bir uzlaşma çerçevesinde bir araya geldikleri bir örgütlenmeyi ifade ediyordu.²²

Romalılarda “*societas*” kelimesi belirli amaca ulaşmak için bireylerin birbirleriyle olan sözleşme ilişkisi, bir iç ilişki anlamında kullanılıyordu. Böyle olmakla birlikte birden çok özgür kişinin bir araya gelerek karşılıklı taahhüt altına girme işlemine (*societas*) hukuksal ehliyeteye sahip bir tüzel kişilik anlamı yüklenmiyordu. *Societas*'ın kolektif bir kişilik olarak yorumlanması ilk defa Ortaçağ İtalya'sında söz konusu olacaktır.²³

²⁰ Aristoteles, **Politika**, Çeviren: Mete Tunçay, 2. Basım,, İstanbul, Remzi Kitabevi, 1983, s. 10.

²¹ Doğan, a.g.e, s. 12

²² Semih Eker, **Sivil Toplum kavramı ve Türkiye Değerlendirmesi**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muğla, 2000, s. 6.

²³ Doğan, a.g.e., s. 12.

1.1.2.2 Ortaçağ Düşüncesinde Sivil Toplum

Ortaçağ, M.S.476'dan Rönesans'a yani XV. yüzyılın sonuna kadar, oldukça geniş bir zaman dilimini ve coğrafyayı kapsamıştır.

Ortaçağda sosyal, siyasal, ekonomik ve hukuksal düzeni belirleyen en büyük unsur feodalitedir. Feodal yapı hem ilk çağın hem de modern çağın toplum yapısından farklıdır.²⁴

Feodalite ekonomik, sosyal, kültürel yönü ile bir bütün oluşturmaktadır. Bununla beraber bir yönetim sistemi, bundan da öte bir üretim şeklidir. Öyle ki, kent ve ticaret yaşamının ortadan kalktığı, tarıma dayalı bir ekonominin, kır yaşamının aldığı bir düzendir.²⁵

Feodal düzende, sosyal yapıyı düzenleyen en baştaki unsur toprak sahibi olmaktır. Çünkü toprak sahibi olan kimseler sosyal iktidar sahibidirler. Toprak sahibi olmayan kişiler ise bu toprak sahiplerine ekonomik, sosyal ve hukuki yönden bağlı olarak yaşayan kişilerdir.²⁶ Toprak sahibi olan kişi, kendisine verilmiş toprak üzerindeki üretimi yönlendirmekte, denetlemekte ve ürüne el koymaktadır.²⁷

Aynı zamanda ise toprağın sahibi olması nedeniyle malikanesindekiler üzerinde ise siyasal iktidar sahibi olmaktadır.²⁸

Feodal düzen, devlet iktidarının parçalanmış olduğu bir düzendir. Devletin iktidar ve egemenliğinden söz edilemezdi. İnsanlar kendilerini yönetmeye çalışan devlete değil, toprak sahiplerine bağlıydı. Bu düzende siyasal ve idari yetkiler bile kişilerin mal varlıklarına dahildi.²⁹ Tabi böyle olunca, kamu hukuku ve özel hukuk diye bir şey kalmaz, hepsi bu düzenin içinde eriyip gider, bunun için de kişilerin hak ve özgürlüklerinden bahsedilemezdi.³⁰

²⁴ Ayferi Göze, **Siyasi Düşünceler ve Yönetimler**, İstanbul, Beta, 2004, s. 69.

²⁵ Nihat Bulut, **Feodaliteden Küreselleşmeye Ekonomik İktidar Siyasal İktidar İlişkisi**, Ankara, Seçkin, 2003, s. 32.

²⁶ Göze, a.g.e., s. 70.

²⁷ Mehmet Ali Ağaoğulları / Levent Köker, **İmparatorluktan Tanrı Devletine**, Ankara, İmge, 1991, s. 169.

²⁸ Mehmet Akad / Bihterin (Vural) Dinçkol, **Genel Kamu Hukuku**, İstanbul, Der, s. 34.

²⁹ Göze, a.g.e., s. 79.

³⁰ Bülent Daver, **Siyaset Bilimine Giriş**, Ankara, 1969, s. 100.

1.1.2.3 Thomas Hobbes'ta Sivil Toplum

Sivil toplum (devlet) ³¹ – sivil toplum özdeşliği Hobbes'un düşüncesinde açıkça ortaya konmakta ve bu konuda çarpıcı bir örnek teşkil etmektedir. Hobbes söylemiyle sivil toplumu doğa halinin karşıtı olarak ele alır. Ona göre, sivil ya da siyasal toplum ancak doğa halinden çıkmakla varlık kazanabilir. Onu bu saptamaya götüren doğa durumunu bir savaş hali olarak tasvir etmesi olduğu söylenebilir. ³²

Aslında Hobbes tasarladığı “doğa durumu” ile merkezi bir egemen gücün çevresinde örgütlenmiş toplumsal ve sivil düzenin gerekliliğini göstermeyi amaçlamıştır. ³³

Doğuştan bencil olan insanoğlu, mutlak biçimde kendi yararını ve çıkarını düşünmeye yöneliktir. Doğal yaşam döneminde tabiat icabı eşit yaratılan insanların varlıklarını sürdürebilmeleri için devamlı olarak kendilerini korumak zorundaydılar. Bu onları kargaşalığa, savaşa, birbirlerine düşmanlığa sürüklüyordu. Herkesin yalnızca canını kurtarmayı amaç edindiği bu dönemde adalet, yasa, mülkiyet hakkından söz edilemezdi. Herkesin geleceğini korumak için, bir diğerini feda ettiği bir dönemdir. İnsanın kendi yaşamını korumak, biçiminde özetlenebilecek bu davranışı Hobbes doğal hak olarak tanımlamıştır. ³⁴

Bu savaş halinden kurtulmanın yolu, insanların hepsini birden düzene sokacak mutlak bir gücün varlığıdır. İnsanların birbirleriyle mücadelesinin sürdüğü doğa durumunda çalışmanın bir anlamı yoktur. Bunun nedeni, karşılığının alınıp alınmayacağıının kesin olmayışıdır.

³¹ Sivil toplum tartışmalarında yer yer aynı anlamda yer yer de karşıt anlamda kullanılan siyasal toplum, devleti ifade etmektedir. Nitekim Daver, bunu şu şekilde açıklamıştır. “Herhangi bir toplumda zamanla üstün bir buyurma gücü doğmuş ve siyasi iktidar denen bir kudret, toplum hayatı için önemli kararlar almaya başlamış ve örgütlenmişse, siyasal toplum doğmuştur. Siyasal toplum, siyasal faaliyetlerin içinde olduğu alandır yada kadrodur. Bu kadro içinde insanların birey ya da grup olarak, çeşitli faaliyetleri yer almaktadır”. (Daver. a.g.e., s. 69.)

³² Akpınar, a.g.e., s. 8.

³³ Ağaogulları, Köker, a.g.e., s. 172.

³⁴ Akad / (Vural) Dinçkol, a.g.e., s. 84.

Doğa durumunda ne sanat, ne ticaret, ne tarım, ne de toplum vardır. Daima bir ölüm korkusu ve tehlikesi vardır. İnsan hayatı kötü, vahşi ve kısadır. Denilebilir ki, doğa durumunda insan, hem her türlü güvenden mahrum, hem de devamlı bir endişe ve öldürülme tehlikesi altındadır. Doğa durumunun bu niteliği, siyasal iktidarın bulunmamasından kaynaklanır.³⁵

Doğa durumunda hiç kimse kendi varlığının devamından emin olmadığına göre bu konuda güvence elde etmenin yolu, insanların sahip oldukları her istediğini yapma özgürlüğünden vazgeçmelidir. Yani insanların doğa durumunun olumsuzluklarından kurtulmak için sahip oldukları ama hiçbir zaman güvence altında olduklarından emin olmadıkları hakları terk etmesi zorunludur. Ancak insanın kendi yaşamını koruma hakkını terk etmesi söz konusu değildir. Doğa durumunda son verilecek olan sözleşme, egemenle karşılıklı sözleşme değil, tek taraflı olarak doğa durumunda sahip olunan hakların terk edilmesidir.³⁶

Egemenin de, diğer kişiler gibi bir takım doğal hakları vardır. Kendisi sözleşmeye katılmadığı için, doğal hakları en ufak bir direnmeyle karşılaşmadan kullanabilecektir ve insanlar da ona sonuna kadar uyacaktır.³⁷

Böylece sosyal sözleşme sonucunda siyasal toplum (devlet), yani sivil toplum kurulur. Hobbes devletin amacını bireysel güvenlik olarak açıklar.³⁸ Sivil toplumu devletten bağımsız düşünmeyen Hobbes, başkalarına doğal saygısı olmayan bireylerin gözle görülür ve donanımlı bir devlete tabi kılınmazlarsa, yeryüzünde barışın ve maddi rahatlığın olmayacağını vurgular. Devletin sağladığı bu barışçıl düzene *sivil toplum* adı verilir.³⁹

Hobbes, devletin oluşumunu sözleşme ile açıklarken yönetilenlerinin rızasının önemini vurgulamaktadır. Ona göre doğa durumunun karşıtı sivil toplumdur. Yani devletin bulunmadığı toplumsal durum ile devletin var olduğu

³⁵ Ağaoğulları, Köker, a.g.e., s. 186.

³⁶ Doğan, a.g.e., s. 49.

³⁷ Akın, a.g.e., s. 109.

³⁸ Hobbes, a.g.e.,s. 127;Bireysel güvenliğin bireysel özgürlük olmadığı açıktır. Hobbes, “özgürlüğü birey özgürlüğü olarak değil egemenin özgürlüğü olarak görür. Böyle bir yaklaşımın sivil toplumun anlam bulduğu çoğulcu bir toplum anlayışına uzak olduğu söylenebilir”. (Doğan, a.g.e., s. 53.)

³⁹ Keane, a.g.e., s. 64.

toplumsal durum arasında karşıtlık söz konusudur.⁴⁰ Hobbes'un kuramında devletle sivil toplum eş anlamlıdır. Tek bir sözleşmeyle ortaya çıkan sivil toplum, toplum ve iktidar doğa durumunun bir alternatifidir.⁴¹ Ona göre, sivil (siyasal) toplumun olmadığı yerde kesinlikle toplumdaki söz edilemez. Merkezi iktidarın bulunmadığı bu birliktelik, bir insan kalabalığıdır ve en kötü durumdur. Çünkü burada, sürekli olarak şiddetli ölüm tehlikesi ve korkusu hüküm sürer.⁴²

Esasında, Hobbes'un düşüncesinde sivil toplum kavramının ne ifade ettiği bellidir, o da devletli toplumdur. Hobbes'un gücü sınırsız bu devleti karşısında yalnızca özel ilişkiler alanının koruyucusu olarak, sınırlı güce sahip Locke'un devleti belirtmiştir.⁴³

1.1.2.4 John Locke'da Sivil Toplum

Düşüncelerini, doğa durumu varsayımı üzerine kuran bir diğer sözleşmeci düşünür de John Locke 'dur.

Her şeyden evvel Locke da, Hobbes gibi, sivil ya da siyasal toplum derken, doğa durumundan çıkıp sosyal sözleşme aracılığı ile ulaşılan bir toplumsal aşamaya işaret etmektedir. Ancak bu, Hobbes' da olduğu gibi doğa durumundaki aşırı olumsuzluğun karşıtı değildir.⁴⁴

Locke doğa durumundaki yaşamı, Hobbes'tan farklı olarak şu şekilde tasvir ediyordu: Bu dönemde insanlar özgür ve eşittirler, çünkü akıllarıyla davranıyorlardı. Tanrının onlara verdiği özgür topraklar üzerinde birlikte yaşamlarını sürdürüyorlardı, diledikleri alanlarda işlerini düzenliyorlar, toprağı işliyorlar ve düşüncelerini de özgürce açıklıyorlardı. Diğer bir ifade ile kimsenin bir başkası üzerinde baskısı yoktu ve bu yönde de bir eğilim taşıymıyordu. Böyle bir yaşam döneminin, özgürlüğün yanında ikinci bir ögesi de insanların eşit olmalarıydı. Hiçbir kimsenin diğerinin

⁴⁰ Cemal Bali Akal, **Sivil Toplumun Tanrısı**, İstanbul, Alfa, 1990, s. 109.

⁴¹ Cemal Bali Akal, **İktidarın Üç Yüzü**, Ankara, Dost, 1998, s. 46.

⁴² Doğan a.g.e., s. 59.

⁴³ M .Nazan Arslanel, **Türkiye'de Demokrasi Sürecinde Sivil Toplumun Gelişimi**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi, Konya, 2001, s. 16.

⁴⁴ Akpınar, a.g.e., s. 11.

özgürlüğünü kısıtlayacak sınırlandırarak doğal bir üstünlüğü yoktu. Bu çerçevede herkes düzenli bir yaşam içinde ailesini koruyor, onların ihtiyaçlarını gideriyor, ticari faaliyetlerini sürdürüyor, özetle var olan nimetlerini eşit olarak paylaşıyorlardı.⁴⁵

Lock'a göre insanlar doğa halinde, ilkelerine akıl yoluyla ulaşan doğal hukukun yasalarına tabilerdir. Bilgisine akıl yoluyla ulaşan bu yasalar çerçevesinde insanlar davranışlarını, mallarını ve varlıklarını diledikleri gibi düzenleyebilirler ve tüm bunları kimsenin iradesine tabi olmadan, hiç kimseden izin almadan yaparlar.⁴⁶

Bununla beraber, gerçek bir özgürlük ve eşitlik dönemi olan bu doğal yaşama dönemi insanların tamamen başboş oldukları bir aşama da değildir. İnsanların davranışlarında ve hareketlerinde "doğal hukuk'un koyduğu sınırlar içinde kalmak durumundadır. Yine insanlar başkasının iradesine boyun eğmeden hareket edebilirler, ama herkes her istediğini de yapamaz. Özgürdür ama kendi hayatına kast etme olmadığı gibi, başkasının hayatına son verme özgürlüğü de yoktur. Malını dilediği gibi kullanabilir ama başkasının malına zarar verme ya da başkasının malını elinden alma özgürlüğü de yoktur.⁴⁷

Doğa durumundaki yaşam iyi olmakla beraber, Locke'a göre bazı sakıncaları da bulunmaktadır. Bunlardan ilki insanın kendinde suçları cezalandırma hakkını görmesidir. Suçları kendileri cezalandıran insanlar kendi öfkelerinden başka hiçbir ölçü tanımayacaklardır. Bu, doğa durumunda insanın hem yargıç hem de davalı olması demektir.⁴⁸ Bu durumda ise suçun ağırlığı ile orantılı adil ceza sınırları aşılabilir. Bu ise karışıklıklara, düzensizliklere neden olur.⁴⁹

İşte doğal yaşam döneminde bu eksikliklerin toplumca farkına varılmasıyla beraber çıkış yolu aranmış ve bu arayış, sözleşme olarak belirlenmiştir. İnsanlar, doğal yaşamdaki özgürlük ve eşitliğe dayalı huzurlu ortamı sürdürebilmek için, eksiklikleri tamamlamaya karar vermiştir ve iradelerini bir araya getirerek siyasal toplumu kurmuşlardır.⁵⁰ İnsanlar bu sözleşme ile doğa durumundan ayrılıp sivil

⁴⁵ Akad / (Vural) Dinçkol, a.g.e., s. 105.

⁴⁶ Akpınar, a.g.e., s. 11.

⁴⁷ Göze, a.g.e., s. 179.

⁴⁸ Akın, a.g.e., s. 130 – 131.

⁴⁹ Göze, a.g.e., s. 180.

⁵⁰ Akad / (Vural) Dinçkol, a.g.e., s. 106.

yada siyasal topluma geçerken, cezalandırma haklarını da sivil topluma-siyasal topluma devrederler. ⁵¹ Böylece kişilerin suçluları yargılama hakları sona erer. Toplum egemenlik hakkını kazanır, yasalar yapılır, yasaları uygulayacak yetkililer belirlenir, kişiler arası anlaşmazlıklar bu yetkililer tarafından çözümlenir, toplum ya da kişilere karşı suç işleyenler de yasalarda belirlenmiş cezalara çarptırılırlar. ⁵²

Locke'a göre sivil toplum, aralarındaki ihtilaflarla ilgili olarak başvurabilecekleri, bunları çözüme kavuşturacak ortak bir yasama ve yargı merciine sahip insanların bir araya gelmeleriyle varlık kazanmıştır. Siyasal güç ya da devlet bu toplumsal yapı içinde, insanların yalnızca kendi menfaatlerini temin etmek, korumak ve ilerletmek işlevini yerine getiren bir araçtır. ⁵³ Bu demektir ki, insanların bütün hakları içinde egemen güce bıraktıkları, yalnızca cezalandırma yetkisidir. Bunun dışında insan doğal yaşama dönemindeki haklarını hala korumaktadır. Böylece Locke devleti insan haklarıyla sınırlar.

Locke' da Hobbes gibi devletin bireyler arasındaki çatışmaların önlenmesi ihtiyacından dolayı ortaya çıktığını söyler. Böyle söylemekle beraber, doğal yasadaki kaynaklanan bireysel özgürlüklerin korunması için de devletin egemenliğinin sınırlı tutulması gerekliliğini vurgulamaktadır. Locke'a göre bireylerin doğal haklarına saygının olabilmesi için yönetenler ile yönetilenler arasında bir sosyal sözleşmenin olması gerekir. Bu sosyal sözleşme aynı zamanda sivil toplumu yıkıcı çatışmalardan korumak için devlete müdahale izni vermelidir.

Yasama ya da yürütmeye sahip olanlar halkın güvenine aykırı davrandıklarında, insanlar hukuku çiğneyen yöneticiye karşı isyan edebilirler. ⁵⁴ Bu yaklaşım bir anlamda devlet ile toplumu ayrı düşünmektir. Çünkü devlet denilen tüzel kişilik adına hareket edenler, bireylerin haklarını hukuka aykırı çiğnediklerinde karşılarında toplumu bulacaklardır. ⁵⁵

Bu durum ve aynı zamanda Locke'un, yönetimin dağılmasıyla toplumu oluşturan bireylerin birliğinin bozulmadığını söylemesi ⁵⁶ ve bundan hareketle

⁵¹ Arslanel, a.g.e. ,s. 16.

⁵² Göze, a.g.e., s. 16.

⁵³ Akpınar, a.g.e., s. 12.

⁵⁴ Akpınar, a.g.e., s. 12.

⁵⁵ Doğan, a.g.e., s. 66.

⁵⁶ Akpınar, a.g.e. ,s. 13.

toplumun ve devletin aynı sözleşmenin ürünü olmadığını belirlenmesi, Locke'un sivil toplum-siyasal toplum konusundaki görüşlerini biraz bulanıklaştırmaktadır. Böylece onun, toplum ve devleti ayrı düşündüğü, bu düşünceleri ışığında ileri sürmüştür.⁵⁷

Ancak bu son noktada Locke düşüncesinde de maliklerin, mallarına saldıranları cezalandırabilme yetkilerini bir koruyucuya devretmeleriyle, doğal yaşamdan sivil yaşama geçilmiş ve devletli toplum ya da sivil toplumun kurulmuş olduğunu⁵⁸ söylemek doğru olur.

Özetle Locke, insanların sözleşmeyle devleti meydana getirdiklerine, devletin sözleşmeyle verilen alanlar dışında bireyler üzerinde etkisi olmadığına ve neyin iyi, neyin kötü olduğunu bireylere söyleme hakkı bulunmadığına ve yetkilerini aşmaması gerektiğine ve sivil alanla siyasal alanın ayrılığına dikkat çekmekteydi.⁵⁹

1.1.2.5 Tocqueville'de Sivil Toplum

Tocqueville, bu konudaki görüşlerini ünlü eseri “Amerika’da Demokrasi” de (1835) ele almıştır. Tocqueville sivil toplum-siyasal toplum (devlet) ikilemini, sivil toplum, devlet ve siyasal toplum şeklinde üçlü bir yapıya dönüştürmüştür. Devlet ve sivil toplumdan ayrı bir siyasal toplumun varlığını ileri sürmüş, bunun farklı yöntemlerini ortaya koymuştur.⁶⁰ Devlet, kendi demokratik meclisiyle, mahkemeleri, yönetim kademeleri, güvenlik birimleri ve ordusuyla mevcuttur.⁶¹ Özel menfaat ve ekonomik faaliyet alanı olan sivil toplum ise “kapitalist ekonomi”yle özdeşleştiren sivil topluma karşılık gelir. Bu konuda Tocqueville farklı bir biçimde siyasal toplum ayrılığını ortaya koyar. Böylece siyasal olma niteliğinin devletin tekelinde olmadığını savunuculuğunu yapar.⁶²

⁵⁷ Doğan, a.g.e., s. 67.

⁵⁸ Akal, **İktidarın Üç Yüzü**, s. 46.

⁵⁹ Yılmaz, a.g.m., s. 87.

⁶⁰ Akpınar, a.g.e, s. 40.

⁶¹ De AlessisTocqueville, **Amerika’da Demokrasi**, Çevirenler: İhsan Sezal, Fatoş Dilber, Ankara, Yetkin Kitabevi, 1994, s. 50.

⁶² Akpınar, a.g.e., s. 40.

Aslında ortaya konan, siyasal toplum, devlet ve sivil toplum arasındaki siyasal nitelikteki aracı kurumların etkinleştirilmesi anlamına gelecektir. Bunun amacı ise siyasal iktidarın birden fazla ve farklı ellere dağıtılmasını sağlayarak, demokrasinin felce uğramasını engellemektir.⁶³

Tocqueville, eserinde temel olarak Hegel'in savunduğu evrensel bir devlet anlayışının arkasında saklı duran tehlikelere dikkat çekmiştir. Ona göre, toplumların karşılaştığı en büyük tehlike, bireysel çıkarların doğurduğu çatışma ve düzensizlik değil; bu düzensizliği önleyeceği ümidiyle seçilen “ devlet despotizmi” biçimidir. Toplumsal yaşam, toplumu bir bütün olarak temsil etme ve koruma iddiasındaki siyasal kurumların altında ezilmektir. Sivil toplumun siyasal aygıtı verdiği iktidar, sivil toplumun kendisine karşı çevrilmiştir. Toplum, demokrasi adına refahını sağlayan ve özgürlüklerini çalıp “yağmalayan”, meraklı ve her şeye karışan devlet iktidarının hükmü altına girmektedir. Böyle bir yapıda siyasi iktidar toplumu ne geriletecek ne de ilerletecek bir şekilde mevcut durumunu sürdürür ve toplumda idarenin başındakilerin iyi düzen ve toplumsal istikrarı adına verdikleri uyusukluğu sürekli hale getirir.⁶⁴

Bu güç toplumun her bireyini “güçlü pençesi” nin içine aldıktan ve istediği gibi biçimlendirdikten sonra tüm toplumu da avucunun içine alır. Toplumu karışık kurallar ağıyla örür ve en yetenekliler bile bu kurgunun dışına çıkamazlar. Artık insan iradesi yumuşatılmış ve yönlendirilmiştir. Hükümeti çoban, halkı da çekingen ve çalışkan bir sürüye dönüştüren bu güç zalim değildir; ama halkı baskı altında tutar, kuvvet ve yüreklilikten yoksun bırakır.⁶⁵

Tocqueville, seçimle gelen bu devlet despotizmini önlemek için devlet ve sivil toplum alanlarında iktidar tekeline engel olacak yapıların güçlendirilmesi gerektiğini ifade etmektedir. Despotizmi engelleyecek siyasal yapılar ise devletin denetimi dışında kalan sivil birliklerin oluşturulması ve geliştirilmesiyle mümkün

⁶³ Semih Eker, **Sivil Toplum Kavramı ve Türkiye Değerlendirmesi**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muğla, 2000, s. 54.

⁶⁴ Keane, **Demokrasi ve Sivil Toplum**, s. 79.

⁶⁵ Tocqueville, a.g.e., s. 266.

olabileceğini söylemektedir. Tocqueville, sivil birliklerin varolmaları ve eşgüdümünün sağlanması bakımından daima merkezileşmiş devlet kurumlarına bağlı kabul eder. Devletten bağımsız, çoğulcu ve örgütlü bir sivil toplum, demokrasinin olmazsa olmaz koşuludur. Her kim devletle sivil toplumun birleşmesini teşvik ederse, demokratik devrimi tehlikeye atmış olur. Önünde toplumsal engeller olmayan devlet iktidarı her zaman tehlikeli ve sakıncalıdır, despotizme çıkarılmış davetiyedir.⁶⁶

1.1.2.6 Hegel’de Sivil Toplum

Hegel, sivil toplum kavramını siyasal toplumun karşılığı değil, günümüzdeki anlamıyla bağımsız bir kavram olarak kullanmıştır.⁶⁷ Hegel’in kullanımında sivil toplum çok da olumlu bir anlam kazanmamaktadır; sivil toplum, sürekli olarak devlet gözetimine ve denetimine ihtiyaç duyan sakatlayıcı bir kendilik olarak görülmektedir. Hegel’in yorumu siyasal iktidara ve bu iktidarın otoriter potansiyeline daha az duyarlı olmasına karşılık, sivil toplum fikrinin modernleşmesine iki yeni katkıda bulunmaktadır.⁶⁸

Birincisi, sivil toplum, Paine’nin savunduğu modelden farklı bir biçimde, doğal özgürlük durumu olarak değil de ataerkil aile ile devlet arasında “konumlanan” ve tarihsel süreç içerisinde üretilmiş olan ahlaki yaşam alanı olarak kavranır.⁶⁹

Hegel’de sivil toplumun ahlaki olarak kontrol altına alınmadığı dönemde devlet gerçek olmayan devlet, ekonomi, toplumsal sınıflar, meslek birlikleri refahı ve hukukun uygulanmasından sorumlu makamları kaplar. Sivil toplum özel kişiler, sınıflar, gruplar ve bunların faaliyetleri ve devlete doğrudan bağlı olmayan bir “mozaik”tir. Hegel’e göre sivil toplum, liberal sözleşmecî aydınlanma filozoflarının aksine önceden verili ve değişmez bir yaşam kaynağı değildir.⁷⁰

⁶⁶ Keane, **Demokrasi ve Sivil Toplum**, s. 82.

⁶⁷ Arslanel, a.g.e., s. 17.

⁶⁸ Keane, **Sivil Toplum ve Devlet**, s. 67.

⁶⁹ Keane, **Sivil Toplum ve Devlet**, s. 76.

⁷⁰ Doğan İlyas, **Sivil Toplum Anlayışı ve Siyasi Sistemler**, s. 167.

Hegel'in sivil toplum kuramına yaptığı ikinci yeni katkıda doğallık eleştirisinden çıkar. Ona göre, sivil toplumun çeşitli öğeleri arasında zorunlu bir "özdeşlik" ve uyumdan söz edilemez. Sivil toplum "çoğul etkileşim" ve "birlikte dayanışma" biçimleri çoğunlukla karşılaştırılmaz, kırılğan ve ciddi çatışmalara maruz bir haldedir. Modern sivil toplum özel çıkarların özel çıkarlarla karşılaştığı, dinmek bilmez mücadelelerin yaşandığı bir kavga alanıdır.⁷¹ Sivil toplum, özel çıkarların çatışma alanı olduğu için kişi yalnızca kendi amaçlarına doğru yönelmektedir. Bunun için sivil toplum kendi çelişkilerini kendi kendine çözmekte güçlük çeker. O halde sivil toplum kendi haline bırakılamaz. Burada devletin gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Devlet bir faaliyet alanı içinde, sivil toplumu düzenler ve toplumun üstün çıkarları ile bireylerin özel çıkarlarını uzlaştırır.⁷² Sivil toplumdaki adaletsizliklerin giderilmesini ve "tikel çıkarların" evrensel bir siyasal topluluk içerisinde "sentezlenmesini", ancak yüksek kamu gücü sağlayabilir. Bu bakış açısından ideal devlet, ne doğal toplumu koruma ve tamamlama aracı ve ne de doğal olarak verili olan ve kendini yöneten bir sivil toplumun basit idare aygıtıdır. Aksine Hegel'in anlayışında devlet, yeni bir noktadır.⁷³

Somut özgürlüğün olması için devlet varlığı vazgeçilmez bir koşuldur. Hakkın varlık koşulu olarak özgür irade kabul edildiği takdirde, Hegel için özgürlüğün gerçekleşme alanı soyut hukukun söz konusu olduğu bir devlettir.

Bireyin en yüksek hakla yüksek hukukun bulunduğu devlette mümkündür.⁷⁴ Yani doğal toplumu yeniden sunan ve aşan devlettir. Hegel için aile ve sivil toplum "mükemmel ahlaki devlet" e ulaşması bir aşamadır. Sivil toplumda özel irade, aileden daha ileri ve daha derin olarak genel iradeye tabi olmayı öğrenir. Ama yinede bir eksiklik vardır ve bu eksikliği devlet giderecektir. Bireyin iradesi ile kurumsal irade ancak devlette tam bir uyum haline gelir ve kaynaşır. Ancak devlet, tek tek iradelerin toplamı değil akıllı canlı bir bütündür.⁷⁵

⁷¹ Keane, **Sivil Toplum ve Devlet**, s. 77.

⁷² Kürşat Bumin, **Sivil Toplum ve Devlet**, İstanbul, Yazko Yayınları, 1982, s. 33.

⁷³ Keane, **Devlet ve Sivil Toplum**, s. 77.

⁷⁴ İlyas Doğan, **Sivil Toplum Anlayışı ve Siyasi Sistemler**, Ankara, Barış Platin Kitabevi, 2009, s. 196.

⁷⁵ İsmail Doğan, **Sivil Toplum, Ondan Bizde de Var**, İstanbul, Sistem Yayınları, 2000, s. 25.

Hegel'e göre, özgürlük devlet disiplini içerisinde elde edilebilir. Hegel yaşadığı dönemdeki diğer düşünürler gibi eşitlik talebine yönelik toplumsal hareketlenmelerle ilgilenmiştir. Her ne kadar yasal düzenlemelerin temeli ahlaka dayansa da toplumun kanunları eşit uygulaması gerektiğini zaman zaman söylemiştir. Ancak Hegel'in çoğunlukla toplumdaki eşitsizlikleri diyalektiğin bir gereği olarak değerlendirdiğini de gözden kaçırmamak gerekir.

Hegel toplumun belirli bir kesiminden bir kimsenin diğerlerine karşı üstünlüğünü çok fazla sorun yapmaz. Çünkü kişinin toplum içindeki konumu onun bilinç ve ahlaklılığı ile yakından ilgilidir. Daha ahlaklı olan daha üstündür.⁷⁶ Buna bakılarak toplum içindeki sınıf ayrılığının nedeni de budur. Hegel'in sınıf ayrımı konusundaki fikirleri göz önüne alındığında ise modern toplumlarda kişilere veya belli çoğunluğa özgü hukuksal düzenlemeler mümkün değildir. Yani Hegel'e göre devlet, ailenin ve toplumun bir sentezi olarak ortaya çıkar. Gerçek "devlet, bütün vatandaşların gerçek bir birlik yaratacak şekilde kaynaşması sonucu" ortaya çıkar.⁷⁷

Sonuç olarak, Hegel için devlet araçtır ve özgürlük devlet ile olur. Sivil toplum, siyasal toplumdan ayırdır ama devletin gelişimi için de bir aşamadır.

1.1.2.7 Karl Marx' da Sivil Toplum

Feodal toplumlardaki üretim ilişkilerinin değişmesinin sonucu olarak ortaya çıkan sınıflar arasındaki farklılık ve yeni çıkar çatışmaları feodal üretim ilişkilerine dayalı olan toplumsal örgütlenme biçimini ve bunun yanı sıra hukuksal yapıyı değişmesi için zorlamıştır. Bu değişim ise Fransız ihtilali ile oluşan Fransız devrimi sonucu liberal devletin kurulması sonucunda olmuş ve liberal devlet modeli kurumsallaşmıştır.⁷⁸

Sivil toplumun doğması, Batı Avrupa'da merkantilis ekonomi anlayışı ile birlikte oluşmaya başlamıştır. Ortaçağın sermayeyi kısıtlayıcı koşullarının ortadan kalkması ile sivil toplumun gelişmesi tarihsel olarak birbirine paraleldir.⁷⁹

⁷⁶ Doğan, **Sivil Toplum Anlayışı ve Siyasi Sistemler**, s. 201.

⁷⁷ Doğan, **Sivil Toplum Anlayışı ve Siyasi Sistemler**, s. 208.

⁷⁸ Doğan, **Sivil Toplum Anlayışı ve Siyasi Sistemler**, s.232

⁷⁹ Karl Marx, **Alman İdeolojisi**, Çev: Kenan Somer, Ankara, Sol Yayınları, 1968, s. 95.

Marx, siyasal otoritenin bir yerde toplanması ve devletin örgütlerinin yaygınlaşması için, burjuva toplumunun yıkılmasını ve yerine yenisinin gelmesi gerektiğini düşünmektedir. Marxist düşünceye göre toplum, insanların yaşama biçiminin tarihsel süreçte somut ekonomik sistem tarafından belirlenen kuralların olduğu alandır. Tarihsel süreç içinde üretim biçimleri sürekli olarak gelişmiş, belli bir noktadan sonra önceki üretim biçimi yerini yenisine bırakmak zorunda kalmıştır. Bunun nedeni ise alt yapıyı oluşturan ekonomideki değişimleridir. Bu durumda önceki üretim şekli, yenisi için aşılması gereken bir engel oluşturur.⁸⁰ Sanayi toplumunda, feodal üretim biçimini ortadan kaldıran burjuva üretim biçimi egemendir. Buna belirleyici sınıf denir ve adı burjuvazidir. Bundan dolayı, üretim biçimini ve mülkiyetini burjuvazi elinde tutmaktadır.⁸¹ İşte bu sivil toplumun güçlü sınıfının burjuva sınıfı olduğunu göstermektedir.

Marxist düşüncede insan hakları savunulması gerekli bir kategori değildir ve bir toplumun içerisinde bulunduğu üretim ilişkileri aşamalarına göre değişiklik gösterir. Fakat bu üretim ilişkilerindeki değişim, hukukun da değişimini beraberinde getirir. Sosyalizm yolunda ilerledikçe toplum içerisindeki sınıf ayrılıkları gittikçe ortadan kalkacaktır. Bir sınıfın diğerini ezmesinden artık söz edilmeyecektir. Ulaşılabilecek nokta herkesin kendi kendini toplumla beraber rahatça geliştirebileceği bir düzeye varılmış olacaktır.⁸²

Düşünür, sivil toplumun kendine özgü yapısını güzel bir şekilde vurgulamıştır. Ama yapmış olduğu sivil topluma ait çözümleme tek taraflıdır. Sivil toplumu ekonomik faaliyetlere göre incelemiştir. Halbuki sivil toplum yalnızca ekonomik faaliyetlerden ibaret değildir. Sosyal yapılara yer vermemesi Marx'ın bir eksikliği olarak karşımıza çıkmaktadır. Aile gönüllü birlikler, iletişim araçları, okullar, hastaneler bunların hepsi birer sivil toplum olmalarına rağmen bunları göz ardı etmiş, kısacası böyle can alıcı öneme sahip dinamiklere dönük bir tutum geliştirmiş değildir. Bundan dolayı Marx'ın sivil toplum ile ilgili düşünceleri eksik ve dar boyutlu⁸³ olarak nitelendirilmiştir.

⁸⁰ Karl Marx, **Ekonomi Politğin Eleştirisine Katkı**, Çev: Sevim Belli, Ankara, Sol, 1976, s. 24-25.

⁸¹ Marx, **Ekonomi Politğin Eleştirisine Katkı**, s. 244

⁸² Karl Marx, **Komünist Manifesto**, İstanbul, can, 2008, s.109.

⁸³ Keane, **Demokrasi ve Sivil Toplum**, s. 247.

1.1.2.8 Gramsci'de Sivil Toplum

Gramsci'nin sivil toplumla ilgili düşünceleri ile Hegel'in bu konudaki düşünceleri arasında benzerlikler vardır. Her ikisi de sivil toplumun ekonomik çıkarları ifade etmesi değil, hukuksal ve ahlaksal değerlerin de içinde bulunduğu bir alan olarak nitelendirmektedirler.

Gramsci, Hegel'in sivil toplumla ilgili düşüncelerinde olduğu gibi, sivil toplumu “hiçbir olumlu yön” bulunmayan bir alan olarak ele almamaktadır.⁸⁴ Gramsci'nin sivil toplumla alakalı görüşlerine geçmeden, onun sivil toplum düşüncelerini anlamamızı sağlayacak olan “altyapı - üstyapı” kavramlarını açıklığa kavuşturmak gerekecektir.

Marxist teoride “altyapı - üstyapı” kavramları şu şekilde ortaya çıkmaktadır. İnsan, çalışmaya güvenir. Çalışma sözünden anlaşılan hem insanın emek vermesi, hem çalışma araçları, hem de çalışma örgütüdür. İnsanoğlu çalışarak doğadan geçimini sağlayacak ürünler elde eder. Bu da demek oluyor ki toplum içindeki ana ilişkiler, doğa ile olan ilişkileridir. Bu ilişkiler üretime dayandığına göre, her toplum üretim ilişkileri ile tanımlanacaktır. Üretim sözü açıklanacak olursa, üretim üç öge ile karşılaşılır. Bunlar doğal koşullar, üretimi sağlayacak araçlar ve aygıtlar, dolayısıyla bunların kullanılması, bir de toplum arası çalışmaların bir iş bölümü içerisinde yapılması. Marxist düşünce de bu üç öge birbirinden ayrı bir şekilde gelişir ama birbirinden ayrılamaz. Her toplumun temeli bu üretim gücüne dayanır. Bunlara toplumun “altyapısı” denir. Kültür, hukuk, siyasal kurumlar gibi toplumun “üstyapısı” bu üretim ilişkilerine bağlıdır. İnsanoğlunun toplumsal varlığı, bilinci ve kültürü bu üretim gücüne göre tanımlanır. Marxist kurama göre altyapıda seyreden ilişkiler üstyapıyı şekillendirir. Buna göre dinsel, hukuksal, siyasal kurumların ortaya çıkması ve şekillenmesi altyapı denen alandaki ekonomik üretimin cereyan ettiği alandaki ilişkiler ile belirlenir.⁸⁵

⁸⁴ Gülnür Savran, **Sivil Toplum ve Ötesi: Rousseau, Hegel, Marx**, İstanbul, Alan, 1997, s. 13.

⁸⁵ Doğan, **Özgürlükçü ve Totaliter Düşünce Geleneğinde Sivil Toplum**, s.165.

Marxist teoride “altyapı” asıl ve bağlayıcı bir konumda iken, “üstyapı” ikincil ve bağımlı konumdadır. Gramsci’de ise bu durum tersi bir şekilde ifade edilmektedir. Yani asıl olan “üstyapı”dır. Gramsci bütün hükümet dışında kalan örgütlenmeleri yani kilise, hayır kurumları, kadın örgütleri, meslek birlikleri, inanç temelli örgütler, basın gibi örgütleri sivil topluma dahil eder.

Sivil toplumu oluşturan bu örgütlenmelerin karşısında siyasal toplum yer alır. Ekonomi ise bu iki toplum arasında bölünmüş durumdadır. Bir yandan devletin etkin bir şekilde içinde bulunduğu ekonomi alanı siyasal topluma aittir. Diğer taraftan ise, devletin destek ve teşviklerinden yararlanmadan yalnızca kendi çabasıyla ekonomik etkinliklerini yürütmeye çalışan orta ve küçük ölçekli özel sektör girişimcileri sivil toplum alanında kalmaktadır.⁸⁶ Ama Gramsci, sivil toplumun sadece ekonomik etkinlikleriyle sınırlandırılmayacağını söylemekte, onu devletin bir parçası olarak görmektedir.⁸⁷

Düşünürce göre, siyasal toplum ve ekonomi toplumsal alanda farklı ögeler olarak yer almaktadırlar. Fakat bunlar arasındaki tek fark sadece yöntem ve analiz açısındandır. Gerçek hayata bakıldığı zaman bunların birbirlerinden ayrılmaları mümkün değildir ve hatta iç içe geçmiş vaziyettedirler. Gramsci’nin demek istediği, birbirlerinden farklı görünen şeylerin aslında gerçek hayatta birbirlerinden ayrılamayacağıdır. Ancak rahat bir şekilde anlaşılabilmesi için bu ayrımın yapılması gerekir.⁸⁸

Diğer bir taraftan Gramsci, devleti siyasal toplum ile sivil toplumun bir yekünü olarak görmekle liberal sivil toplum anlayışından uzaklaşırken, sivil toplumu nihai olarak devlet karşısında özerk bir katman olarak görmediği anlaşılmaktadır. Ona göre devlet “zorlayıcı güce bürünmüş hegemonya”dır. Düzenli bir topluma doğru gidildikçe “zorlayıcı devletin öğeleri” ortadan kalkacaktır. Bütün insanların gerçekten eşit oldukları ve bundan dolayı eşit sayılmaları gerektiği ve yine eşit akla ve ahlaka sahip oldukları, yani yasayı zorla değil de içlerinden geldiği

⁸⁶ Doğan, ve **Totaliter Düşünce Geleneğinde Sivil Toplum**, s. 220.

⁸⁷ Bumin, a.g.e., s. 41.

⁸⁸ Akpınar, a.g.e., s. 46.

için özgür bir irade ile kabul ettikleri, bir başka sınıfın bu yasaları zorla kabul ettirmediği zaman artık o zaman özgürlük çağından söz edilebilecektir.⁸⁹

1.2 Sivil Toplum Örgütleri

Sivil toplum kuruluşları, toplumsal ve siyasal yaşamda önemli bir yer tutmalarına rağmen ve bu konuda ciddi uzlaşma olmasına rağmen, sivil toplumun temelini oluşturan bu oluşumlara dair literatürde ortak bir tanım oluşmamıştır. Sivil toplum örgütlerinin bir kar sağlama amacı olmadığı, üyelerin ekonomik bir kazanç sağlamadıkları ve devletin bir parçası olmadıkları üzerinde görüş birliği vardır. Sivil toplum kuruluşları devletin ortadan kalkmasını veya iktidarın ele geçirilerek belirli kümeler üzerinde söz sahibi olmayı amaçlayan kuruluşlar değil, devletle arasına bir mesafe koymayı, eleştirmeyi ve muhalif bir tavır takınmayı amaçlar. Bu kuruluşların kar amacı gütmemesi ekonomik alan içerisinde faaliyet gösteren şirketleri sivil toplumun dışında bırakır. Bunu açacak olursak sivil toplum örgütleri piyasada kar amacı güden örgütlenmelerden kendini ayrı tutar. Ayrıca üyelerinin çıkarlarını koruyan ve kollayan kooperatifler veya siyasal iktidara yakın olan TÜSİAD gibi kuruluşların sivil toplum kuruluşu olduğu tartışılmaktadır.⁹⁰

Sivil toplum kuruluşları, resmi olarak belli bir hukuki duruma uyan ve ortak bir amaçları olan bununla beraber kendilerine çıkar sağlamayan kişi topluluklarıdır. Sivil toplum kuruluşları kamu ile özel sektör arasında bir ara sektör görevi görmekte ve bu niteliği ile sivil toplumun vazgeçilmez bir üyesidir. Bu kuruluşlar sivil toplumun oluşmasında temel rol oynayan bir aktör gibidirler.⁹¹

Demokrasinin en önemli unsurlarından birisi de örgütlenmenin özgürce yapılmasına izin vermesidir. Yasal bir zeminde oluşmuş olan örgütlenmenin önünün açık olması gerekmektedir. Örgütlenmenin sınırlarını çizen siyasal meşruiyet alanı ne kadar geniş olursa, sivil toplumu oluşturan öğeler de o kadar yumuşak siyasal bir zeminde mücadelelerini sürdürürler.

⁸⁹ Doğan, **Özgürlükçü ve Totaliter Düşünce Geleneğinde Sivil Toplum**, s. 214.

⁹⁰ Türköne, **Siyaset**, s. 365.

⁹¹ İbrahim Yıldırım, **Demokrasi Sivil Toplum Kuruluşları ve Yönetişim**, Ankara, Seçkin, 2004, s.52.

Sivil toplum her ne kadar da devlet dışında olsa da, yasal düzenlemelerini ve örgütlenme özgürlüklerinin sınırlarını çizen yine devletin kendisidir. Bundan dolayı sivil toplumun unsurları için demokratik katılım mekanizmalarını olabildiğince geniş bir alana yaymak sivil toplum ile devlet ilişkisinin demokratik bir şekilde biçimlenmesini sağlayacaktır.⁹²

Sivil toplum kuruluşları insanların dil, din ve siyasi görüşlerine bakılmaksızın, insan hak ve özgürlüklerinin korunması, muhtaç insanlara yardım edilmesi, çevrenin korunması gibi konularda ortak bir paydada buluşmasını sağlayan kuruluşlardır.⁹³

1.2.1 Sivil Toplum Örgütleri Kavramı

Avrupa'da sivil alanda faaliyet gösteren yapılar "non-governmental organization" olarak adlandırılırlar. Kendi dilimizde ise bu örgütleri ifade etmek için "sivil toplum kuruluşları", "hükümet dışı kuruluşlar", "üçüncü sektör kuruluşları" gibi isimler kullanılmaktadır.

Sivil toplum örgütleri kavramı ile anlatılmak istenen, sivil toplum alanında faaliyet gösteren ve yönetimden etkilenmeden özgürce örgütlenebilen her örgütlenmeyi ifade etmek için kullanılır.⁹⁴ Bu durumda birlikler, odalar, sendikalar, kooperatifler, vakıflar, dernekler sivil toplum kuruluşu kapsamına girer ve ortak amaçları yönetimin bir parçası olmamak gibi bir anlam taşırlar.⁹⁵

Sivil toplum örgütlerinin, anlamları gereği büyük bir çeşitlilik göstermekle beraber, ister ulusal siyasette olsun ister uluslararası siyasette olsun anlam ve önem taşıyanları, kişisel veya grupsal çıkar sağlamak peşinde koşmayan demokratikleşme, çağdaşlaşma, temel hak ve özgürlükleri korumayı amaçlayanlardır.⁹⁶

⁹² Türköne, **Siyaset**, s. 364.

⁹³ Yıldırım, **Demokrasi Sivil Toplum ve Yönetişim**, s. 54.

⁹⁴ Yıldırım, **Demokrasi Sivil Toplum ve Yönetişim**, s. 51.

⁹⁵ Yıldırım, **Demokrasi Sivil Toplum ve Yönetişim**, s. 52.

⁹⁶ Tunçay Mete, "Sivil Toplum Kuruluşlarıyla İlgili Kavramlar", **Tanzimattan Günümüze İstanbul'da STK'lar**, Sayı:2, (1998), s. 12.

Sivil toplum örgütleri, fakir ailelere yardımdan tutun da, çevreyi korumaya, güzelleştirmeye kadar çok sayıda faaliyet gösterebilirler. Sivil toplum örgütlerini sadece belirli çıkarları savunan bunları genişleten dernekler veya örgütler olarak görmek yerine onların, çeşitli yurttaş kesimlerinin, farklı kişilerin ifade ve söz haklarını geliştirdikleri, özgür olmayı öğrendikleri, özgürlük ifadesini kazandıkları alanlar olarak tanımlamak gerekir.⁹⁷

Sivil toplum örgütlerinin özelliklerinden birisi de devlet ile aralarına bir mesafe koymalarıdır. Her ne kadar mesafe koysa da, sivil toplum örgütü yürüttüğü faaliyetlerde devletin ilgisi ve desteğine muhtaçtır. Bu kurumların devleti ortadan kaldırma gibi bir amaçları yoktur. Devletin karışabileceği alanlar ve müdahale edeceği alanlar yeniden tanımlanmış ve önemli bir şekilde daraltılmıştır. Bu örgütlerin faaliyetlerini sürdürdüğü alanlar sivil toplum alanıdır. Bu alan ise sonuçta kamusal alandır.⁹⁸ Sivil toplum ve devlet arasındaki ilişkinin özüne bakılırsa bunun özü karşılıklı saygıdır.

Sivil toplum örgütlerinin faaliyetlerini sürdürebilmeleri için, ekonomik siyasal ve personele ihtiyaç duymamaları olanaksızdır. Kimilerine göre bu kaynaklara başvurmada kamu kaynakları en son çaredir. Kimilerine göre ise bu kaynaklara başvurmanın bir sakıncası yoktur. Devlet tarafından sağlanan desteğin neye göre yapılacağı konusu tam bir belirsizliktir. Devlet sivil toplum örgütlerine destek vereceği zaman bunun hangi kriterlere göre verileceğini belirlemeli, sivil toplum örgütlerinin eğilimlerini göz önünde bulundurmadan hepsine eşit mesafede yaklaşarak devlet-sivil toplum ilişkilerini düzenli bir şekilde sürekli hale getirmelidir.⁹⁹

Özetleyecek olursak, sivil toplum örgütleri sadece kendi amaçları doğrultusunda hareket etmemeleri, siyasi partilerden, kamu makamlarından, hükümetlerden bağımsız ticari çıkarlarını gözetmemeleri (birincil hedef kabul etmemeleri) ve kar amacı doğrultusunda çalışmamaları, yönetim ile vatandaş

⁹⁷ Kentel,Ferhat, “Sivil Toplum Kuruluşları: ”Projecilik” Versus kültürel Yurttaşlık içinde “ Projeler ve Projecilik”, **Sivil Toplum Kuruluşları**, Tarih Vakfı, İstanbul, 2003, s. 3.

⁹⁸ Murat Belge, “Sivil Toplum Örgütleri”, **Merhaba Sivil Toplum**, Derleyen: Taciser Ulaş, İstanbul, Helsinki Yurttaşlar Derneği, Sayı: 3, (1988), s. 61.

⁹⁹ Yıldırım, **Demokrasi Sivil Toplum ve Yönetişim**, s. 113.

arasında arabuluculuk yapmaları, tüm toplumu ilgilendiren sorunlarda ve konularda harekete geçmeleri ve sesini duyuramayanların “sesi” olarak hareket etmeleri bakımından diğer toplumsal gruplardan açıkça ve kesin bir şekilde ayırdılar.

1.2.2 Sivil Toplum Kuruluşlarının Özellikleri

Sivil toplum kuruluşları farklı alanlarda faaliyetlerini sürdürmüş olsalar da bunların hepsinde bulunması gereken ortak özellikleri vardır. Bunlar; Özerklik, Gönüllülük, Kâr amacı Gütmemek ve Şeffaflık gibi başlıklar halinde incelenebilir.

1.2.2.1 Özerklik

Sivil toplumun ilkelerinden birisi de özerkliktir. Özerklikten anladığımız sosyal grupların, kendi ayakları üzerinde durabilmesi, varlığını başkasının desteğine ve yardımına bağlı olarak görmemesi devletin, hükümetin veya yerleşik resmi siyasetin yönlendirmesinden uzak kalabilmesi olarak tanımlanabilir.

Sivil toplum örgütleri kendilerini tanımlarken siyasal ideolojiden, herhangi bir devletten, ekonomik açıdan kendilerine çıkar sağlamadan ve dini görüşlerden bağımsız olduklarını özellikle vurgulamaktadırlar.¹⁰⁰ Ancak sivil toplum kuruluşları devletten bağımsız bir şekilde görünseler bile devletle ilişki içinde bulunabilmektedirler. Yalnız bu örgütlerin yapması gereken kendi gelirlerini kendileri yaratıp devletten bağımsız bir şekilde faaliyetlerini yürütmeleridir. Bu gelirleri ise toplumun faydasına kullanmaları gerekir.¹⁰¹

1.2.2.2 Gönüllülük

Gönüllülüğün tanımını yapacak olursak; herhangi bir kuruluşa üye olmaksızın, kuruluşun faaliyetlerinde kendi gücünü, çabasını, tecrübesini kullanarak kuruluşa yardım eden kişilerdir. Üyelik konusu sivil toplum kuruluşlarına göre

¹⁰⁰ Selman Karakul, **Uluslararası Alanda Faaliyet Gösteren Sivil toplum örgütlerinin İnsan Haklarının korunması Yönündeki İşlevleri**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 2006, s. 10.

¹⁰¹ Didem Saygın, **Avrupa Birliği Müzakere Sürecine Sivil Toplum Kuruluşlarının Bakışı**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale, 2008, s. 39.

değişiklik gösterir. Mesela bazı sivil toplum kuruluşlarına katılan kişiler sadece belli zaman ve belli alanlarda kuruluşlarına destek verebilirler. Burada temel olan “gönüllü giriş ilkesi” ne uygun olunmasıdır.¹⁰²

Sendikalara, derneklere, vakıflara üyelik gönüllü üyeliklerle olmaktadır. Bu gibi sivil toplum kuruluşlarına üyeliklerde zorunluluk olmaz. Ancak meslek kuruluşlarına olan üyelikler zorunludur. Bu ise sivil toplum kuruluşlarının gönüllülük ilkesi ile bağdaşmamaktadır.

1.2.2.3 Kâr Amacı Gütmemek

Sivil Toplum Kuruluşları, kâr amacı gütmeyen kuruluşlar olup, bağımsızlıklarının gereği olarak, herhangi bir devlet ya da siyasi grup tarafından finanse edilmemek durumundadırlar. Amaçlarını gerçekleştirmek için sahip olmaları gereken kaynak, büyük ölçüde üye aidatları, bağışlar ve örgütsel faaliyetler yoluyla karşılanmaktadır.

STK’ lar toplumsal faydaya hizmet etmek amacıyla kurulan kuruluşlar olarak kişisel kazanç sağlamak için faaliyette bulunamazlar. Gelir getirici faaliyette bulunsalar bile elde ettikleri bu gelirleri üyelerine veya görevlilerine dağıtamazlar. Ancak sürekli çalışanlar, görevli statüsünde yaptıkları işin bedeli olarak ücret karşılığında hizmette bulunabilirler. Bu durum kâr amaçlı olarak kabul edilmemektedir.

1.2.2.4 Şeffaflık

Şeffaflık; kararların kurallar ve düzenlemeler doğrultusunda alınması ve uygulanması, alınacak kararlardan etkileneceklerin bilgiye erişiminin sağlanması ve bu bilginin de ulaşılabilir, anlaşılabilir ve somut olması prensibidir.¹⁰³

Karar alıcıların ve uygulayıcıların yetkilerini kullanmalarından ve yapmış oldukları faaliyetlerinden sorumlu tutulmaları, aldıkları kararlardan etkilenecek olanlara da hesap verebilmelidirler. Bu durum ancak demokrasilerin tam olarak

¹⁰² Saygın, a.g.e, s. 39.

¹⁰³ [http://www.seffaflik.org/Detay_tr.asp?MenuID=58&GID=56&sayfa=Şeffaflık nedir](http://www.seffaflik.org/Detay_tr.asp?MenuID=58&GID=56&sayfa=Şeffaflık%20nedir) (05.06.2011)

uygulandığı şeffaflık ve hukukun üstünlüğü ilkelerinin benimsendiği ülkelerde ön plana çıkmaktadır.

STK'lar toplumun geneli tarafından paylaşılması, toplumun yararına sunulması için kurulmuşlardır. Kişisel veya herhangi bir grubun faydalanabilmesi, kar elde edebilmesi için kurulmuş STK'lar gerçek manada STK olarak tanımlanamazlar. Şeffaflık STK'ların denetlenmesi, her türlü eylem ve işlemlerinden dolayı hesap verebilmesi açısından önemlidir.

1.3 Avrupa'da Sivil Toplumun Gelişim Süreci

Avrupa'da sivil toplum, Batı Avrupa ve Doğu Avrupa ülkelerinin tarihsel süreç içerisinde gerek siyasal, gerekse ekonomik ve sosyal açıdan yaşamış oldukları yapısal değişimlere bağlı olarak şekillenip günümüzdeki konumuna kavuşmuştur.

1.3.1 Batı Avrupa'da Sivil Toplum

Batı Avrupa'da sivil toplumun gelişimini XIII. yüzyılın başlarına kadar götürmek mümkündür. Devlet alanı dışında tutulan özerk, örgütlü toplulukları içine alan bir toplumsal gelişme olarak sivil toplumun kendisini gerçek anlamda bu dönemde gösterdiğini söylemek mümkündür. Pazar ekonomisinin oluşması, zenginlik oranının artması, özel yaşam ile birlikte mülkiyet hakkının gelişmesi ve değişik yaşam biçimlerinin oluşması XIII. yüzyılda Batı Avrupa'da sivil toplumun gelişimini sağlamıştır. Ekonomik gelişimin üst düzeye ulaşması, nüfusun, sermayenin artışı ve yaşam koşullarının iyileşmesi ekonomik yaşamı canlandırırken siyasal ve hukuksal açıdan toplumu yeni arayışlara yönlendirmiştir. Ayrıca Batı Avrupa için önemli olan mülkiyet haklarının temelleri bu dönemde atılmıştır.¹⁰⁴

XIII.yüzyılda Avrupa'da daha çok aynı meslekte çalışan tüccar, esnaf ve zanaatkarların kendi çıkarlarını korumaya yönelik kurdukları birlikler olan loncalar, bir sivil toplum unsuru olarak şehirlerde kendisini gösteren ortaçağa özgü kurumlardır. İlk önceleri dinsel amaçlı kurulan loncalar, üyelerinin her yıl ödedikleri ödeneklerle hasta ve yaşlı üyelerine yardım, dinsel törenler düzenlemek, okul, yol ve

¹⁰⁴ Ömer Çaha, **Aşkın Devletten Sivil Topluma**, İstanbul, Plato, 2007, s. 94 - 95.

köprü yapımlarına destek olmak gibi işlevleriyle günümüzdeki sosyal güvenlik kurumlarına benzemektedirler.

Modern toplumda, sivil toplumun canlanmasına katkı sağlayan serbest rekabet, piyasa ekonomisi ve sınırlı devlet anlayışı gibi kavramlar bireyi esas alan düşüncenin uzantıları olarak karşımıza çıkmaktadır.¹⁰⁵

Batı Avrupa’da genel olarak İngiltere ve Fransa olmak üzere iki tip toplum – devlet ilişkisi görülmektedir. İngiltere’de sosyal sınıflar çok etkili olmakla birlikte ülke, geleneksel aristokratların ve yerel grupların oluşturduğu sosyal dinamikler tarafından idare edilmekteydi. İngiltere’de ekonominin gelişmesi ile birlikte devletin faaliyet gösterdiği alanlar da küçülmüştü. Bu dönemde iktisadi yaşamda söz sahibi olan devlet değil, dönemin ekonomik gruplarıydı. Siyasi haklar birey ve toplum eksenli olarak tartışılmaktaydı.

İngiltere’de demokrasi hem aristokrasiye dayanan kurumlar hem de dini kurumlarla kaynaşmış ve ülke dünyadaki sağlam demokrasilerden birini oturtmuştur. Devletin yerini daha çok özgürlük, daha fazla birey almıştır.¹⁰⁶

İngiltere’deki bu modelin aksine Fransa’da merkeziyetçi ve güçlü devlete dayalı bir yapı gelişme göstermiştir. Fransa’da devlet sivil toplum kuruluşlarını kendi bünyesine almak istemişti. Entelektüel yaşama hükmetme amaçlı ve sivil toplumun direncini kırmaya yönelik basılan “*Gazette de France*” ile devletin mutlak otoritesini güçlendirmek, batıdaki gibi medya etrafında örgütlenmeye çalışan sivil toplum girişimlerini kırmak için gazete çıkarma yoluna gitmiştir. Böylece medya etrafında oluşabilecek örgütlenmelerin önü kesilmek istenmiş ve kontrol mekanizması oluşturulmaya çalışılmıştır.¹⁰⁷

¹⁰⁵ Çaha, *Aşkın Devletten Sivil Topluma*, s. 99 – 101.

¹⁰⁶ Çaha, *Aşkın Devletten Sivil Topluma*, s. 106.

¹⁰⁷ Çaha, *Aşkın Devletten Sivil Topluma*, s. 107.

Batı Avrupa’da sivil toplum – devlet ilişkisi Fransa ve İngiltere örneklerinde; İngiltere daha çok bireye yönelik bir politika izlemiş, Fransa’da ise baskın devlet anlayışı kendisini göstermiştir. Ancak Fransa zamanla uyguladığı ekonomi politikalarıyla devletin ekonomi üzerindeki etkisini asgari düzeye indirmeye çalıştığı görülmektedir.

Doğu Avrupa’ya göre daha gelişmiş sivil alanın bulunduğu Batı Avrupa’da sivil toplum daha hızlı gelişme göstermiştir.

1.3.2 Doğu Avrupa’da Sivil Toplum

Batı Avrupa’da demokrasinin ve dolayısıyla da sivil toplumun Doğu Avrupa’ya göre daha gelişmiş olmasının esas sebebinin, Batı Avrupa’nın “sosyal merkezli”, Doğu Avrupa’nın ise “devlet merkezli” bir yapıda olmasından kaynaklandığı söylenebilir.

Doğu Avrupa ülkelerinde Batı Avrupa’daki kadar güçlü sivil toplum kuruluşlarına rastlanmasa da bir takım sivil toplum oluşumları görülmüştür. Modernleşme sürecine girilmesiyle birlikte STK’ların yanı sıra siyasal partiler, dernekler ve işçi örgütleri gibi modern sivil toplum türleri gelişmeye başlamıştır.¹⁰⁸

I. Dünya Savaşı’nın sona ermesiyle Doğu Avrupa’daki bazı imparatorlukların yerini yeni oluşan devletler almış ve bu devletler demokrasiyle tanışma şansını elde etmişlerdi. Demokrasinin bu ülkelerde kendisini göstermesi sivil toplum açısından önemli gelişmelere yol açmış, sivil toplum alanında bir canlanma başlamıştı. I.Dünya Savaşı sonrasında sosyalizmin yayılmaya başlamasıyla yeni kurulan devletler bu gelişmenin etkisi altında kalmıştı. Bu durum II.Dünya Savaşı’nın bitimiyle “demokratik batı” karşısında alternatif olarak “Sosyalist Blok”u ortaya çıkarmıştı. Bunun sonucunda da sivil toplum oluşumları komünist rejimin devreye girmesiyle yok oldu. Doğu Almanya, Polonya, Macaristan, Çekoslovakya ve bunlara ek olarak daha sonraları Yugoslavya, Bulgaristan ve Arnavutluk gibi ülkelerde sivil toplum oluşumları yok olarak yerlerini devletin bütünlük kuran komünist partilere bırakmıştır. Bu durum 1917 yılından 1990’lı yıllara kadar sürmüştür ve bu dönem

¹⁰⁸ Çaha, *Aşkın Devletten Sivil Topluma*, s. 113.

içerisinde sivil toplumun varlığı yok olmuştur.¹⁰⁹ Çünkü sosyalist ülkelerde devlet, mülkiyetin tamamını kamulaştırmış ve böylece sivil toplumun gelişme göstereceği temel alanlar yok olmuştur. Ayrıca, insan hakları başta olmak üzere tüm siyasal özgürlükler ortadan kaldırılmıştır.

Doğu Avrupa'da sosyalist ülkelerde komünist partilerin dışında halkın kendisini ifade edebilecek hiçbir sivil toplum oluşumunun bulunmayışı birtakım toplumsal eylemlere yol açmıştır. Macaristan'da, Çekoslavakya'da ve Polonya'da özgürlüklerin yeniden kazanılması amacıyla eylemlere yönelmişlerdir. Komünist rejimin sivil toplumu tekrardan sağlamaya yönelik ilk ciddi hareketi, 1976 yılında İşçi Savunma Komitesi (KOR) adı altında Polonya'da ortaya çıkması olmuştur. KOR yetersizlik, keyfilik, resmi politikadaki bozukluklar gibi sorunlara yönelik halkı devlete karşı harekete yöneltmiş ve böylece komitenin yapısı İşçi Dayanışma Hareketi'ne dönüşmüştür. 1980'li yıllar ile birlikte Doğu Avrupa'da birçok alanda sivil toplum unsurlarına rastlanmaya başlanmıştır.¹¹⁰

Özellikle 1990'lı yıllarda sosyalist rejimlerin yıkılmasıyla modernleşme sürecine giren bu ülkelerde sivil toplum kendisini hızlı bir şekilde geliştirmiştir. 1992 Maastricht Antlaşması ile birçok ülke önemli bir sosyal, ekonomik, siyasal bir birlik olan AB'ye üye olmaya çalışmıştır.

AB'ye üyelik ortak yürütülecek politikaları da beraberinde getirmiştir. Bu politikalar birliğe üye ülkeler arasında sağlanan antlaşmalarla yürütülürken bir taraftan da ülke halklarının ve kültürlerinin kaynaşması, toplumun genişleme süreci ile birlikte bilinçlendirilmesi sivil toplumun rahat gelişimini sağlayacak sivil toplum alanı oluşturmaya yönelik gerekli hukuki düzenlemeleri beraberinde getirmiş, demokratik bir ortam esas alınmış, sivil toplum kuruluşları güçlenmiş, devletin hakimiyeti yerine bireyin önceliği ön plana çıkmıştır.

¹⁰⁹ Çaha, **Aşkın Devletten Sivil Topluma**, s. 114.

¹¹⁰ Çaha, **Aşkın Devletten Sivil Topluma**, s. 115.

İKİNCİ BÖLÜM

2- GÜRCİSTAN ÜLKE PROFİLİ VE TÜRKİYE AÇISINDAN ÖNEMİ

Bu bölümde, Türkiye'nin Ekonomik, siyasi, askeri ve hemen her alanda en üst düzeyde ilişkilerinin bulunduğu komşusu Gürcistan'ın coğrafi yapısı, tarihsel gelişimi, demografik yapısı, etnik yapısı ve sorunları, bağımsızlığa giden süreç, küresel ve bölgesel güçlerle ilişkileri ile ekonomik yapısı detaylı bir şekilde incelenecektir.

SSCB'nin dağılmasıyla birlikte jeopolitik ve stratejik konumu sebebiyle önemli bir yere sahip Kafkasya ve Orta Asya'da Gürcistan gibi birçok ülke bağımsızlığını kazanmış, Türkiye'nin tarihsel komşusu Rusya Federasyonu (RF) ile sınırı kalmamış, Kafkasya ve Orta Asya'ya açılan kapı olması itibarıyla, Gürcistan Türkiye için hayati öneme haiz bir konuma gelmiştir.

Türkiye'nin; Kafkasya ve Orta Asya'ya açılacak bir diğer sınır komşusu Ermenistan ile arasındaki bir takım sorunlar yüzünden uygulanan ambargo neticesinde Ermenistan sınır kapısının kapalı olması, Gürcistan'ı Kafkasya ve Orta Asya'ya ulaşmak için kullanabileceği en kısa ve en güvenli yol haline getirmiştir.

Tüm Dünya'da ucuz ve istikrarlı enerji kaynaklarına sahip olabilmek için yoğun bir mücadelenin yaşandığı günümüzde, Hazar petrolünün ve Orta Asya doğalgazının batı pazarlarına güvenli ve kesintisiz bir şekilde ulaştırılabilmesi için birçok alternatifler değerlendirilmekte, projeler hazırlanmakta, siyasi ve ekonomik alanda gerek bölge ülkeleri gerekse diğer küresel güç konumundaki ülkeler arasında mücadelelere sahne olmaktadır.

Türkiye'de oldukça fazla sayıda Gürcü kökenli vatandaşın yaşadığı bilinmektedir. Bu vatandaşların bir araya gelerek oluşturdukları vakıf ve dernekler, Türkiye ile Gürcistan arasındaki politikanın belirlenmesinde etkin rol oynamaktadır. Uzun yıllar Rus egemenliği altında kalan Gürcistan'da, Rusların izlemiş olduğu sindirme ve korku politikaları neticesinde ilk başlarda Türkiye ve Gürcistan arasındaki ilişkilerin her safhasına korku ve endişe ile bakılmış, Gürcistan'ın en sıkıntılı günlerinde Türkiye'nin yaptığı yardımlar ve Gürcistan'a uluslararası arenada verdiği açık destek sonrası ilişkilerde, güven ortamının oluşmasını sağlamıştır.

2.1 Gürcistan'ın Coğrafi Yapısı ve Tarihçesi

Gürcistan Cumhuriyeti, 40⁰ – 47⁰ doğu boylamlarıyla, 41⁰ – 44⁰ kuzey enlemleri arasında yer almaktadır. Ülkenin kuzeyinde Rusya, güneyinde Ermenistan, güneydoğusunda Azerbaycan, güneybatı ve batı kesiminde Türkiye yer almaktadır. Kara sınırının uzunluğu yaklaşık 2000 km'dir. Yönetim şekli Cumhuriyet olup, Başkenti Tiflis'tir. Yüzölçümü 69.700 km², 2012 yılı verilerine göre, önemli şehirleri arasında Tiflis (1,4 milyon kişi), Kutaisi (240 bin kişi), Rustavi (158 bin kişi) , Batum (137 bin kişi), Gori (70 bin kişi) ve Poti (50 bin kişi) sayılabilir. ¹¹¹ Resmi dili Gürcüce olup, Gürcistan'ın % 85'i Hıristiyan Ortodoks, % 10'u Müslüman, diğerleri Musevi, Süryani ve Katoliktir. ¹¹²

Federal bir yapıya sahip olan Gürcistan'ın sınırları içinde iki özerk cumhuriyet olan Abhazya ve Acara Özerk Cumhuriyetleriyle bir özerk bölge olan Güney Osetya Özerk Bölgesi bulunmakta, idari açıdan ise başkent Tiflis ile birlikte 12 bölge, 63 ilçe ve 8 şehre ayrılmaktadır. ¹¹³

Karadeniz kıyılarından doğudaki Alazani vadisine kadar olan bölümde, tarıma elverişli büyük ova ve platolar bulunmaktadır. Ülkenin % 25'i tarıma elverişli arazilerden oluşmaktadır. Rioni, İnguri, Kura ve Mtvvari nehirleri Gürcistan'ın en büyük nehirleri olup, ülke yaklaşık 25 akarsuya sahiptir. Ülkedeki akarsular taşımacılık yapılmasına müsait olmamasına rağmen, özellikle büyük hidroelektrik enerjisi üretimi için son derece uygundur. 850 göl ve yarısından fazlası termal olmak üzere 2000 civarında mineral su kaynağı bulunmaktadır.

Gürcistan'ın batısına Akdeniz iklimini andıran yarı tropik iklim, doğusuna ise kara iklimi hakimdir. İklim ve coğrafyanın getirdiği avantaj ile Gürcistan, turistlerin ve araştırmacıların ilgisini çekecek kadar zengin ve kendine özgü bir bitki örtüsüne sahiptir.

Gürcistan'ın büyük bir bölümü dağlar ve ormanlarla kaplıdır. Surami ya da diğer adıyla Lihi dağları ülkeyi doğu ve batı olarak ikiye ayırır. Gürcistan'ın doğal-coğrafik koşulları (ılıman iklimi, değişik yapıda ve verimli toprakları), farklı

¹¹¹ http://www.tika.gov.tr/yukle/dosyalar/ULKERAPORLARI/Gurcistan_UlkeRaporu.pdf, (23.09.2009).

¹¹² <http://www.geostat.ge>, (24.11.2010).

¹¹³ Ali Faik Demir, **Türk Dış Politikası Perspektifinden Güney Kafkasya**, İstanbul, Bağlam Yayınları, 2003, s. 118.

alanlarda tarımcılığa (tahıl, bağcılık, meyvecilik, sebzeçilik, bahçecilik, hayvancılık vs.) olanak sağlamaktadır. ¹¹⁴

Ülke, flora ve fauna açısından da çok zengin olmakla beraber, yer altı kaynaklarından da (taşkömürü, manganez, demir, değerli taşlar) yararlanılmaktadır.

2.1.1 Tarih Boyunca Gürcistan

Kafkas Dağları'nın güneyinde yer alan Gürcistan'ın çok eski zamanlardan beri insan yerleşimine sahne olduğu bilinmektedir. Tarih boyunca Kafkasya'nın Anadolu ve İran gibi bir "geçit" yeri olması; Balkan yarımadası ve Hindistan gibi göçlerin hedefi olan bir ülke konumunda olması Gürcistan'da çok zengin bir tarih, kültür ve etnik birikimin oluşmasını sağlamıştır. ¹¹⁵

M.Ö. VII. yüzyılda Anadolu'nun Kimmerler tarafından işgal edilmesiyle bölgeden kaçan kabilelerin Kura Vadisi'ndeki yerli halklarla kaynaşmasından sonra, bölgede İberia Krallığı kuruldu. M.Ö. 65'te Gürcistan kıyıları Roma İmparatorluğunun hakimiyetine girdi. Gürcistan İS. 337'de Hıristiyanlığı kabul ettikten sonra, 300 yıl boyunca Bizans ve Pers İmparatorlukları arasındaki savaşlara sahne oldu. Gürcistan'ın batısındaki Lazika Krallığı Bizans İmparatorluğunun denetimi altına girerken, Doğu Gürcistan'daki Kartli Krallığı İran'ın egemenliğine boyun eğmek zorunda kaldı. Müslüman Arap orduları 654'te Tiflis'i fethederek, bölgede bir emirlik kurdular. Bununla birlikte, başta Hazarlar olmak üzere, muhtelif Türk boylarının Gürcistan üzerindeki hakimiyetleri aralıklarla devam etti.

Bagratlı soyundan Birinci Aşot, Abbasilerin ve Bizans'ın bölgedeki zayıflığından faydalanarak, 886'da İberia Kralı olduğunu ilan etti. 975'te iktidara gelen Üçüncü Bagrat, parçalanmış ülke topraklarını birleştirerek, adı ilk kez Sakartvelo (Gürcistan) olan devleti kurarak tek başına hükümdarlığını ilan ederek doğuda ve batıda bulunan prenslikleri tek bir devlet altında topladı.

¹¹⁴ <http://chveneburi.net/tr/print.asp?bpgpid=829>, (15.08.2010).

¹¹⁵ Okan Mert, **Türkiye'nin Kafkasya Politikası ve Gürcistan**, İstanbul, IQ Yayınları, 2004, s. 111.

Gürcistan, Kraliçe Tamara (1184 – 1213) devrinde en kuvvetli dönemini yaşayarak küçük bir İmparatorluğa dönüştü. Bu dönemde Gürcistan toprakları, Azerbaycan'dan Kuzey Kafkasya'ya, Erzurum'dan Gence'ye kadar genişledi. Moğolların 1220'den itibaren bütün Kafkasları istilasından sonra Doğu Gürcistan İlhancılara'ya bağlandı. Ülkenin Suram Dağları'nın batısında kalan kısmı ise bağımsızlığını korudu. XIV. yüzyılın sonları ile XV. yüzyılın başlarında Timur'un istilası Gürcistan'ı yerle bir etti. Ülke, ekonomik olarak tam bir felaketin eşiğine geldi. ¹¹⁶

Timur Han'ın 1386 - 1403 tarihleri arasında Gürcistan'a uyguladığı ekonomik ve kültürel tedbirler, Krallığın bir daha toparlanmasına imkan bırakmadı. Ülke, bir süre sonra da birbirleriyle savaşan prensliklere bölündü.

İstanbul'un Osmanlılar tarafından fethedilmesinin ardından batı Hıristiyan dünyasıyla bağlantısı kopan Gürcistan, Osmanlı ve İran ordularının arkası kesilmeyen seferlerine maruz kaldı. Osmanlılar, XVI. yüzyılda Gürcistan'ın güneybatı kesimini ele geçirerek bu topraklara Çıldır Eyaleti'ni kurdular. Osmanlı orduları 1510'da İmereti Krallığı topraklarına da girdi ve başkent Kutaisi'yi ele geçirdi. Kanuni Sultan Süleyman döneminde (1520 – 1566) Gürcistan'ın güney güneybatı bölgeleri Osmanlı'ya ilhak edilmişti. Bölgedeki hakimiyet, Osmanlılar ile İran arasında zaman zaman yer değiştirdi. ¹¹⁷

2.1.2 Çarlık Döneminde Gürcistan

Kral II.Erekle (1744 -1798), Kartli ve Kaheti Krallıklarını birleştirerek Gürcistan'ın doğusunu bütünleştirdi. Bu arada İmereti Kralı I.Solomon'da İmereti'den Osmanlılar'ı çıkardı. İran'ın saldırılarından kurtulan II.Erekle, bu kez Dağıstan'ın Müslüman kabilelerinin saldırılarına uğradı. II.Erekle Gürcistan'ın bağımsızlığını ve toprak bütünlüğünü güvence altına alan Georgiyevsky Antlaşmasıyla, 1783'te Rusya'nın koruması altına girdi. Bu antlaşmayla Rusya,

¹¹⁶ Nihat Kaşıkçı, Hasan Yılmaz, **Aras'tan Volga'ya Kafkaslar**, Ankara, Türk Metal Sendikası, 2000, s. 100.

¹¹⁷ <http://tr.wikipedia.org/wiki/G%C3%BCrcistan> (08.09.2012).

Gürcistan'ın toprak bütünlüğünü ve sınırlarını koruma altına alıyordu. Ne var ki buna karşın İran saldırıları sürdü ve Rusya bu saldırılara karşı sessiz kaldı. İranlılar 1795'te Tiflis'e kadar ilerleyip kenti yakıp yıktılar. İran saldırıları sırasında Gürcistan'ı yalnız bırakan Ruslar, 1801 yılında krallığa son verip Kartli ve Kahetiyi ilhak ettiler. İlki 1804 yılında çıkan pek çok halk ayaklanmasını kanlı bir biçimde bastıran Rusya, 1801 – 1864 yılları arasında Gürcistan'ın diğer bölgelerini de ele geçirdi. Poti ve Batum Limanları ile Gürcistan'ın güneybatı kesimi bir süre daha Osmanlı yönetimi altında kaldı. Ancak 1877 – 1878 Osmanlı – Rus Savaşı'nda Ruslar bu bölgeleri de ele geçirdiler. Bu savaş sonrasında Gürcistan, tamamen Çarlık Rusya'sının bir parçası haline geldi. Uzun yıllar Rus hakimiyetinde kalan Gürcistan, 1905 devrimi sırasında karışıklıklara ve gerilla savaşlarına sahne oldu.

2.1.3 Sovyet Döneminde Gürcistan

1917 yılının en önemli olaylarından birisi Rusya'da devrimin çıkması oldu. Batı Avrupa demokrasilerinden farklı bir yapıya sahip olan Rusya, hala mutlak bir biçimde yönetiliyordu. Büyük çoğunluğunu fakir köylü nüfusunun oluşturduğu Rusya'da, yüzyılın başında işçiler de önemli bir yer tutuyorlardı. Çok ağır yaşam koşulları içinde yaşayan bu geniş kitlelerin huzursuzluğu, daha 1905 yılında çıkan ayaklanmayla görüldü. Petersburg ve Moskova'da "İşçi Sovyetleri" kuruldu. Aralık ayı içinde bu ayaklanma, çok sert bir şekilde bastırıldı. Bunun sonunda Çar, Duma'yı açarak bazı özgürlükler tanıdı. Birinci Dünya Savaşı, Rusya'da büyük bir yokluk ve sefaletle yol açtı. Boğazların kapalı oluşu yüzünden dış yardım alamıyordu. 1916 - 1917 kışı ise çok sert geçmiş, açlık ve yakacak, giyecek bulunamaması, bütün Rusya'yı etkilemişti.

Mart 1917'de, Petersburg'da gösteriler başladı, grevler yaygınlaştı. 12 Mart'ta "İşçilerin ve Askerlerin Sovyet'i" kuruldu. Komutanlar da Çar'a, tahttan ayrılmasını öneriyorlardı. 15-16 Mart'ta Çar, tahttan ayrıldı. Devrimci Hükümet kuruldu. Nisanda, Petersburg'a gelen Lenin, "Ekmek, barış, özgürlük" sloganıyla geniş kitlelerin desteğini sağladı. Temmuzda Alman Cephesinde taarruzu başarısızlıkla sonuçlanınca, yeni ayaklanmalar patlak verdi. Bolşeviklerin lideri Lenin kaçtı ve Trotsky tutuklandı.

Hükümet düştü. 14 Eylül 1917’de de cumhuriyet ilan edildi. Artık ülkenin iç durumu iyice karışmıştı. Köylülerin ayaklanması ile tüm Rusya karıştı. Bundan yararlanan Bolşevikler (aşırıcular), ordunun da devrime karışmasından yararlanarak, "Askeri Devrim Komiteleri" kurdular. 7 Kasım 1917’de hükümet darbesi ile Bolşevikler iktidarı ele geçirdiler. ¹¹⁸

1917 devrimiyle Çarlığın yıkılmasından sonra Gürcüler, Ermeniler ve Azerilerle birlikte Transkafkasya Federal Cumhuriyeti’ni kurdular. Fakat bu birlik kısa sürdü ve 26 Mayıs 1918’de Gürcistan bağımsızlığını ilan etti. Almanya’nın korumasına giren ülkede, Noe Jordania başkanlığında bir hükümet kuruldu. Birinci Dünya savaşı sonunda Almanya ve müttefiklerinin yenilmesi üzerine İngilizler Gürcistan’ı işgal etti. Gürcistan, savaş sonrasında Paris Barış Konferansı’na katıldı ve bugünden daha geniş sınırlarıyla 22 ülke ve Milletler Cemiyeti tarafından tanındı. Ancak ülke Bolşevik Rusya’nın tehdidi altındaydı. Mayıs 1920’de Moskova Yönetimince de tanındı. Buna karşın Gürcü asıllı Stalin ve Ordjonikidze’nin başında bulunduğu Kızılordu Gürcistan’ı işgal etti. Mart 1921’de ülkenin bağımsızlığına son verdi. Böylece Gürcistan Sovyet hakimiyetine girdi. 1924’te geniş çaplı halk ayaklanması Kızılordu tarafından bastırıldı.

1936 yılında kabul edilen yeni anayasa uyarınca Gürcistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti kuruldu ve Gürcistan, Sovyetler Birliğinin 15 cumhuriyetinden biri oldu. Daha sonra Abhazya Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti ile birlikte federal devlet kurdu. Stalin döneminde ise Abhazya’nın statüsü kaldırılarak Gürcistan Sosyalist Cumhuriyetine bağlandı ve Sibiry’a sürülen Abhazların yerine Gürcüler yerleştirildi. ¹¹⁹

Gürcüler, uzun yıllar süren Rus yönetimi altında, milliyetçi yapılarını muhafaza edebilmişlerdir. Ruslar, Gürcülere milli alfabe ve Gürcüceyi kullanma özgürlüğü tanımıştır. ¹²⁰ Bunda, SSCB’deki baskı rejimini kuran Stalin’in Gürcü olması büyük rol oynadı. Bu imkân Gürcü milliyetçiliğinin canlı kalmasına olumlu etki sağlamıştır.

¹¹⁸ <http://www.bibilgi.com/1917-Rusya-Devrimi>. (20.10.2010).

¹¹⁹ <http://tr.wikipedia.org/wiki/G%C3%BCrcistan> (08.09.2012).

¹²⁰ Benedict Anderson, **Hayali Cemaatler**, İstanbul, Metris, 2001, s. 61.

2.1.4 Sovyet Sonrası Dönemde Gürcistan

Sovyetler Birliğinin son dönemlerinde Mihail Gorbaçov'un liderliğinde başlatılan ülkede, demokratikleşmeye doğru değişim amacıyla uygulanmış politika (glasnost) ile ekonomik ve siyasi sistemi yeniden yapılandırma ve reform hareketleri (prestroyka) ile birlikte dağılma sürecine girmesinin ardından, Gürcistan'da 1990 yılı başından itibaren güçlü bir bağımsızlık hareketi başlamıştır.

Glasnost ve Prestroyka reform hareketleri Gürcistan'da köklü değişikliklere sebep oldu. İlk çok partili seçimler yapılarak, ülke yeni bir siyasi ve ekonomik döneme girdi. 1991 yılı, Orta Asya Türk Cumhuriyetlerinin olduğu gibi, Gürcistan'ın da bağımsızlık yılı oldu. Gürcistan Parlamentosu, 5 Nisan 1991'de ülkenin bağımsızlığını ilan etti. Yapılan seçimlerde Rusya aleyhtarı, karizmatik bir milliyetçi lider ve aynı zamanda da eğitimci olan Zviad GAMSAHURDIA Gürcistan'ın Devlet Başkanı seçilmiştir. Ancak, Gürcü milliyetçiliğinin ön plana çıkması üzerine, çeşitli etnik gruplar arasında silahlı çatışmalar başlamıştır. Öte yandan, Osetler ve Abhaz gibi bazı etnik azınlıklarda bağımsızlıklarını ilan etmek istemişlerdir. Milliyetçiler tarafından Rus ordusunun Gürcistan'dan çekilmeye zorlanması ve Gürcistan'ın BDT'ye katılmayı reddetmesi, Rusya ile ilişkileri daha da gerginleştirmiştir.¹²¹ Ülke yeniden bölünme tehlikesiyle karşı karşıya kalmıştır. Özellikle başkent Tiflis'te silahlı çatışmalar olmakta, dükkânlar yağmalanmaktaydı. Güvenlik güçleri denetimi ve otoriteyi tamamen kaybetmişlerdi. Devlet Başkanı Gamsahurdia yanlıları ile muhalif gruplar arasında başlayan çatışmalar uzun süre devam etti. Şiddetlenerek ülke geneline yayılan olaylar sonucunda, başkanlık sarayını kuşatan Askeri Konsey, 2 Ocak 1992'de Başkan'ı görevden almış ve olağanüstü hal ilan etmiştir.¹²²

Çıkan olaylarda birçok kişi öldürülmüş, 6 Ocak 1992'de Gamsakhurdia ülkeden ayrılmak zorunda bırakılmıştır.¹²³

¹²¹ Utku Yapıcı, **Türk Dış Politikasının Yeni Açılımları, Orta Asya ve Kafkasya**, İstanbul, Otopsi Yayınları, 2004, s. 91.

¹²² Demir, **Türk Dış Politikasında Güney Kafkasya**, s. 121.

¹²³ Fahrettin Çiloğlu, **Rusya Federasyonu'nda ve Transkafkasya'da Etnik Çatışmalar**, İstanbul, Sinatle Yayınları, 1998, s. 179.

Bu tarihten itibaren ülke, Hükümet Konseyi, Askeri Konsey ve Danışma Meclisi tarafından yönetilmiştir. Bunun akabinde, daha kararlı bir liderlik için bir “*Politik Danışma Konseyi*” ve daha genişletilmiş “*Devlet Konseyi*” teşkil edildi.

Bu arada Abhazlar ve Osetler’de bağımsızlık isteğiyle ayaklandılar. Hükümet Kuvvetleri ile Abhazlar- Osetler arasında uzun süren çatışmalar yaşandı. SSCB sonrası Gürcistan’a uluslararası meşrutiye kazandırmak amacıyla, Askeri Konsey’in kararı üzerine eski Dışişleri bakanı olan Eduard Şevardnadze Gürcistan’a davet edildi. 12 Mart 1992’de yapılan seçimlerde Eduard Şevardnadze Cumhurbaşkanı seçilmiştir.

Eduard Şevardnadze, hükümete reformcuları getirirken, yönetimine karşı güçlü bir muhalefetin gelişmesini önlemek için, bazı yerel liderleri yerinde bıraktı. Şevardnadze, bazı politika hatalarına ve suikast girişimleriyle karşılaşmasına karşın iktidarını zaman içinde iyice sağlamlaştırdı. 1992 Ağustos – kasım aylarında devam eden Gürcü – Abhaz çatışmaları esnasında Gürcü ordusunda personel, moral ve güvenilirlik kaybı yaşanmasına rağmen, Şevardnadze, Savunma Bakanlığı’nın yeniden organize edilmesini ve ana kontrol unsurlarının yeniden teşkil edilmesini sağlamıştır. 1993 yılında Gamsakhurdia yanlıları, iktidarı yeniden ele geçirmek için karşı saldırıya geçtiler. Şevardnadze, bu sorunun çözümü için gerekli olan Rus desteğini alabilmek için önceden karşı çıktığı BDT’ye katılmaya zorlanmıştır. Şevardnadze’nin BDT’ye üyelik için imzayı atmasından sonra Gamsakhurdia taraftarlarının ilerlemesi durdurulmuştur. Rus – Gürcü ilişkisindeki iyileşmenin bir uzantısı olarak, 1994 yılı ortalarından itibaren Rus Savunma Bakanlığı’nın rehberliğinde, Gürcü ordusu yeniden yapılanmaya tabi tutulmuş, ordu profesyonel eğitimle ilk defa tanışmıştır.¹²⁴

¹²⁴ www.janes.com.georgia.htm. (16.11.2010).

Gürcistan Ordusunun başındaki kişi pozisyonundaki Savunma Bakanlarının ataması yapılmıştır. Ülkenin kurucuları arasında Başkan Zviad Gamsakhurdia'nın sınıf arkadaşı ve mafya lideri olarak bilinen Tengiz Kitovani Savunma Bakanı olmuştur. Daha sonra, Şevardnadze iktidarında, Kitovani'nin yerine kısa bir dönem için Karakashvili getirilmiş, Ruslarla gelişen ikili ilişkilere bağlı olarak 1993 yılında Rus eski ikmal subay Nadibaidze, Karakashvili'nin yerini almıştır. Nadibaidze, Kitovani döneminde orduda hakim olan milliyetçileri ordudan uzaklaştırmış, yerlerine Rus ordusunda görev yapmış etnik gruplara bağlı askerleri almıştır. Bu dönemde Şevardnadze'nin askeri açıdan Rus bağımlılığı iyice kendini göstermiştir. Nadibaidze, Şevardnadze'ye ikinci suikast girişimine kadar Savunma Bakanı görevinde kalmış, ancak artan Gürcistan – ABD ikili ilişkilerinin bir sonucu olarak Amerika'da eğitim almış olan General Tevzadze Savunma Bakanı olmuştur.

Gürcü Ordusu yöneticileri, eğitim seviyesinin yükseltilmesine özel önem vermektedirler. 1993 Eylül ayında açılan Müşterek Askeri Harp Akademisi ve Tiflis Harp Okulunda verilen eğitimler, Rusya'dan alınan ilave eğitimlerle pekiştirilmiştir. Eğitimde Rus bağımlılığından kurtulmak için diğer ülkelerle temaslar sürdürülmüş ve bu bağlamda Almanya, İngiltere, ABD ve Türkiye gibi ülkelere öğrenciler gönderilmeye başlanmıştır.

4 Nisan 1996 tarihli “Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Gürcistan Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Askeri Alanda Eğitim, teknik ve Bilimsel İşbirliği Anlaşması” çerçevesinde 29 Mart 2001 tarihinde Türkiye Cumhuriyeti Jandarma Genel Komutanlığı ile Gürcistan İç Kuvvetler Komutanlığı arasında iç kuvvetler personeline Türk Jandarması tarafından verilecek Eğitim-Öğretim ve Lojistik desteğe ilişkin protokol Tiflis'te imzalanmıştır.

SSCB'nin Dışişleri Bakanlığını yürüttüğü sırada dünyada bıraktığı olumlu izlenim, bu göreve de gelince sürmüştü ve onun ülkede başarılı sonuçlar alacağına dair bir inanç gösterilmiştir. Bu sayede Gürcistan Birleşmiş Milletlere üye olmuştur. 24 Ağustos 1995 tarihinde Gürcistan'ın yeni anayasası kabul edilmiş, Kasım 1995'de yapılan seçimler sonucunda Eduard Şevardnadze Cumhurbaşkanı seçilmiştir.¹²⁵

¹²⁵ http://www.jandarma.gov.tr/diger/dis_iliskiler.htm (11.03.2012).

Eduard Şevardnadze son döneminde hükümetler ve Devlet Başkanı'nın ailesi, yolsuzluklarla birlikte anılmaya başlandı. Öte yandan ülke ekonomisi hiçbir gelişme gösteremedi ve Gürcistan, Avrupa standartlarına göre fakir bir ülke haline geldi.

Rusya'nın desteklediği iki ayrılıkçı bölge olan Abhazya ve Güney Osetya, Tiflis yönetiminin kontrolü dışında kaldı. Yarı ayrılıkçı Aslan Abaşidze yönetimi altındaki Acara'da fiilen merkezi yönetimin kontrolü dışındaydı. Bu siyasal ve ekonomik kriz içinde 2 Kasım 2003 tarihinde Parlamento seçimleri yapıldı.

Şevardnadze'nin siyasal ittifakı "Yeni Gürcistan için" ve Abaşidze'nin "Gürcistan Demokratik Uyanış Birliği" karşısında, Mikheil Saakashvili'nin "Birleşik Ulusal Hareket"i, Parlamento Başkanı Nino Burcanadze ile eski Parlamento başkanı Zurab Jvania'nın "Burcanadze – Demokratlar" partisi seçimlere girdi. Yapılan Parlamento seçimleri ulusal ve uluslararası gözlemciler tarafından ilgiyle izlendi.

Miheil Saakashvili seçimlere hile karıştırıldığını öne sürdü ve bu durum uluslararası bağımsız kuruluşlarca da desteklendi. Ardından Tiflis'te yönetime karşı barışçı gösteriler düzenlenmeye başladı. Bu gösterilere Gürcistan'ın başlıca kent ve kasabalarında Kmara (Yeter) adlı gençlik örgütünün organize ettiği gösteriler eklendi. Bu gösterilere STK'lar da aktif olarak katıldılar. Yarı ayrılıkçı Aslan Abaşidze, Şevardnadze yönetimine destek verdi ve Acara'dan Tiflis'e karşı göstericiler yolladı. 22 Kasım'da gösteriler doruk noktasına ulaştı ve yeni Parlamente'nin açılışı sırasında, Şevardnadze'nin konuşma yaptığı sırada, Saakashvili'nin önderliğindeki göstericiler ellerinde kırmızı güllerle (hareket adını bundan almıştır) parlamento binasına girdiler. Şevardnadze, konuşmasını yarıda keserek korumaları eşliğinde parlamento binasını terk etmek zorunda kaldı. Seçkin askeri birliklerin gösterilere müdahale etmeyi reddetmesinden sonra Şevardnadze, 23 Kasım'da muhalefetin liderleri Saakashvili ve Zurab Jvania ile görüşerek durum değerlendirmesi yaptı. Bu görüşmeye, bu arada Tiflis'e giden Rusya Dışişleri Bakanı İgor İvanov aracılık etti. Bu görüşmenin ardından Şevardnadze, devlet başkanlığı görevinden ayrıldığını duyurdu.

¹²⁶ www.jandarma.gov.tr/diger/dis_iliskiler.htm. (27.08.2011).

Yeni seçimlere kadar parlamento başkanı Nino Burcanadze, anayasa gereği devlet başkanlığı görevini vekaleten üstlendi. 4 Ocak 2004 tarihinde devlet başkanlığı seçimleri yapıldı ve Saakashvili, oyların ezici çoğunluğunu alarak (% 96.27) Gürcistan'ın 3. Cumhurbaşkanı seçildi ve 25 Ocak'ta görevine başladı.

Mayıs 2004'te de "İkinci Gül Devrimi" olarak adlandırılan halk hareketi Acara Özerk Cumhuriyeti'nin yönetim merkezi olan Batum'da gerçekleşti. Acara Özerk Cumhuriyeti'ni bir diktatör gibi yöneten Aslan Abaşidze ve devlet başkanı Miheil Saakashvili arasındaki gerginliğin ardından, Birleşik Ulusal hareket ve Kmara tarafından harekete geçirilen binlerce Acaralı, Abaşidze'nin diktatörce yönetimini, ayrılıkçılığını ve militarizmini protesto etmeye başladı. Abaşidze güvenlik güçlerini kullanarak Batum ve Kobuleti sokaklarındaki gösterileri dağıttı. Ancak göstericilerin sayıları giderek daha da arttı. 6 Mayıs 2004 tarihinde protestolara katılan bütün Acaralılar Batum'da toplandı. Tiflis yönetimince Abaşidze tarafından silahlı birliklerle donatılan Acara Özerk Cumhuriyeti sınırındaki Çolokhi ırmağının kıyısındaki askeri birliklerin dağıtılması istenmiş, ancak Abaşidze yönetimi sınırdaki köprüleri havaya uçurarak Tiflis yönetimi ile bağlantılarını kesmeye çalışmıştır.

Tiflis yönetiminin baskılarına daha çok dayanamayan Aslan Abaşidze Moskova'ya gitmek ve Rusya'ya sığınmak zorunda kaldı. Ertesi gün Batum'a giden Saakashvili zaferi kutlayan Acaralıları ziyaret etti ve zaferi kutlayan Acaralılara özgürlük sözü verdi.¹²⁷

2.1.4.1 Zviad Gamsahurdia Dönemi

Gürcistan'daki 1990 Parlamento seçimlerinde seçmenin mutlak çoğunluğu, Mrgvali Magida (Yuvarlak Masa) politik örgütlerini destekleyerek Zviad Gamsahurdia lider olarak kabul edilmiştir. İlk milli parlamento oturumunda Zviad Gamsahurdia oybirliği ile Gürcistan Anayasa Konseyi Başkanı seçilmiştir.¹²⁸

Gamsahurdia, daha başkan seçilmeden önce, Abhazlar'a karşı Gürcü milliyetçiliğini savunmuş, Abhazya'yı bütünüyle Gürcüleştirme yolundaki niyetlerini

¹²⁷ http://tr.wikipedia.org/wiki/G%C3%BCI_Devrimi, (08.09.2010).

¹²⁸ <http://www.chveneburi.net/print.asp?bpgpid=1498&pg=1>, (10.09.2010).

açığa vurmuştur. Bu durum aynı dönemde gelişmekte olan Abhaz milliyetçiliğini ateşlemiş, Abhazya ve Güney Osetya'dan bağımsızlık talepleri yükselmeye başlamıştır.

Gamsahurdia, uygulamış olduğu milliyetçilik politikaları ile azınlıkları korkutmuştur. Göreve gelmesinin ardından ilk icraatlarından biri Güney Osetya'nın özerkliğini kaldırmak olmuştur. Tek Gürcistan'a karşı olanlar düşman kabul edilmiştir.

Gamsahurdia, iktidara geldikten sonra ülke yönetiminde kendisine muhalefet edebilecek güçleri de tasfiye etmeye başlamıştır. Gamsahurdia tarafından kenara çekilmek istenen Gürcistan'ın güçlü isimleri daha sonra, Gamsahurdia'nın sonunu hazırlamışlardır.

Gamsahurdia'ya karşı başlayan çatışmalar, giderek bir iç savaşa dönüşmüş ve şiddetlenerek ülke geneline yayılan olaylar sonucunda, Ocak 1992'de Gamsahurdia ülkeden kaçarak Ermenistan'a gitmiştir.¹²⁹

2.1.4.2 Eduard Shevardnadze Dönemi

Gorbaçov'un yanında hemen hemen onun kadar tanınan Dışişleri Bakanı Şevardnadze, bir ara ülkenin diktatörlüğe sürüklendiğine dikkat çekerek bakanlıktan istifa etmiş, ancak başarısız 1991 Ağustos darbesinden sonra yeniden Dışişleri Bakanlığına getirilmiş ve SSCB'nin son Dışişleri Bakanı olmuştur.

1991 yılında bağımsızlığını ilan eden Gürcistan'da büyük zorlukların ardından 11 Ekim 1992'de seçimler gerçekleşmiş, ancak bu seçime Güney Osetya, Abhazya ve Megrelya'nın büyük kısmı katılmamıştır. Rakiplerin bulunmadığı seçimde Şevardnadze oyların % 86'sını alarak Parlamento Başkanlığına, ardından da, Batı ile iyi ilişkiler kurması nedeniyle, 4 Kasım 1992'de yeni parlamentonun ilk toplantısında, oy birliği ile Cumhurbaşkanlığına seçilmiştir.¹³⁰

Gamsahurdia'nın iktidarı bırakıp ülkeyi terk etmesinin ardından Şevardnadze'nin iktidara gelmesi birçok açıdan gelişmelere sebep olmuştur. Bağımsızlık hareketleri ile mücadele etmiş, barışçı çözüm arayışlarına girmiştir. Ülke

¹²⁹ Çiloğlu, *Rusya Federasyonu'nda ve Trans Kafkasya'da Etnik Çatışmalar*, s. 179.

¹³⁰ Mert, *Türkiye'nin Kafkasya Politikası ve Gürcistan*, s. 46.

içindeki kendisine karşı faaliyet gösteren güç odaklarını da birer birer ortadan kaldırmıştır. Sonunda ordu Şevardnadze'ye sadık hale gelmiştir.

Şevardnadze iktidara geldiği zaman önemli bir dış desteğe de sahip olmuştur. Şevardnadze'nin iktidara gelmesinden kısa bir süre sonra Gürcistan Birleşmiş Milletlere üye olmuştur.

Gürcistan'ın ikinci Cumhurbaşkanı Eduard Şevardnadze'nin dış politikasında önem verdiği hususlardan biri de komşu ülkelerle iyi ilişkiler kurmak olmuştur. Özellikle Türkiye'yle kurulacak ilişkilere daha meraklı olmuştur. Şevardnadze'nin iktidarının ilk yıllarında bu ilişkiler daha çok ekonomik ağırlıklı olmuştur. Gürcistan'la Türkiye arasında 1992 yılının Mart ayında Tiflis'te Büyükelçiliğin açılmasının ardından ilişkiler siyasi anlamdan çok ekonomik olarak gelişmiştir. Türkiye, 1992 yılında Gürcistan'a 50 milyon dolarlık Eximbank kredisi ayırmıştır.¹³¹

Temmuz 1992'de Tiflis'e giden Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı Süleyman Demirel, Şevardnadze Yönetimi ile bir dizi iyi niyet, dostluk anlaşmaları yanında, ekonomik ilişkileri arttırıcı anlaşmalarda yapmıştır.¹³² Dönemin Başbakanı Süleyman Demirel, Şevardnadze'yi ziyaret eden ilk yabancı konuk olmuş, iki lider arasındaki bu görüşmede ülkeler arasında sıcak bir dostluk başlatılmıştır.

Ekim 2000'de Türkiye ve Gürcistan Marneuli Askeri Havaalanı'nın modernize edilmesi için anlaşma imzalanmıştır. Bu anlaşma sonucunda, Türkiye'nin yaklaşık 1,5 milyon dolar yardımı ile tamamlanan havaalanı Ocak 2001'de Milli Savunma Bakanı Sebahattin ÇAKMAKOĞLU'nun da katılımıyla hizmete açılmıştır. Bunun ardından, Türkiye, Marneuli'den sonra 2001 yılının Temmuz ayında imzalanmış bir anlaşmayla, Rusya'nın boşalttığı Vaziani üssünün de modernizasyonunu üstlenmiştir.¹³³

Ocak 2001'de Türkiye'yi ziyaret eden Gürcistan Devlet Başkanı Eduard Şevardnadze ile ziyaret sırasında iki ülke arasında iki ülke arasındaki konular ve bölgesel sorunlar ele alınmış, ayrıca Türkiye ile Gürcistan arasındaki ortak sınırın anti-personel mayınlardan arındırılmasına ve bu mayınların gelecekte de

¹³¹ Kamil Ağacan, "Kardeş devletler Azerbaycan – Gürcistan İlişkileri", **Avrasya Dosyası, Azerbaycan Özel**, Sayı:1, (2001), Cilt:7, s. 329.

¹³² Mert, **Türkiye'nin Kafkasya Politikası ve Gürcistan**, s. 163.

¹³³ Murteza Hasanoglu, Elnur Cemilli, **Güney Kafkasya'da ABD Politikası**, İstanbul, IQ, 2006, s. 111-112.

kullanılmasının önlenmesine yönelik ikili bir rejim kurulması hakkında bir anlaşma imzalanmıştır. Ekim 2001’de, aynı yıl içinde ikinci kez, Gürcistan Dışişleri Bakanı İrakli Menagarishvili Türkiye’ye gelmiştir. 11 Eylül sonrası durumun değerlendirildiği görüşmede, enerji koridorunun öneminin arttığı vurgulanmış, Şahdenizi Doğalgaz Projesi ve Kars – Tiflis Demiryolu Projesi tartışılmış, terörizme karşı işbirliği teyit edilmiş ve Türkiye’nin bölgedeki barışın sağlanması için gereken her türlü desteği vereceği belirtilmiştir.¹³⁴

8 Kasım 2001 tarihinde Türkiye Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer Gürcistan’ı ziyaret etmiştir. Bu ziyaret sırasında Sezer, Türkiye’nin Gürcistan’ın yaşadığı sorunları yakından izlediğini ve çözüm için katkıya hazır olduğunu belirtmiştir. Ayrıca Kafkasya İstikrar Paktının bir an önce hayata geçirilmesinin bölgedeki barış ve buna bağlı olarak Avrasya’daki istikrar için önemli olduğunu vurgulamıştır.

Nisan 2002’de Kafkas Zirvesi çerçevesinde Türkiye ve Gürcistan Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan ile Gürcistan Cumhurbaşkanı Eduard Şevardnadze arasında Trabzon’da bir araya gelmişlerdir. Bu zirvede, örgütlü suçlar ve terörle mücadele alanındaki işbirliği anlaşması imzalanmıştır. Şevardnadze, bu anlaşmanın başka bir ülkeye karşı olmadığını, amaçlarının sadece Bakü – Tiflis – Ceyhan Petrol Boru Hattı’nın güvenliği olduğunu belirtmiştir.¹³⁵

2.1.4.3 Mikheil Saakashvili Dönemi

Saakashvili Fransa’nın Strazburg kentinde hukuk, Newyork Columbia Üniversitesinde İnsan Hakları üzerine çalışmalar yapmıştır. 1995 yılında Gürcistan’a dönmüş ve 2000 yıllarında Eduard Şevardnadze’nin kabinesinin yükselen yıldızı olmuştur. Ancak, İçişleri bakanı olarak görev yaptığı yaklaşık bir yılın ardından, Gürcistan’da, yolsuzluk ve suç oranının çok arttığını, ülkenin suçlular tarafından ele geçirilmek üzere olduğunu söyleyerek, istifasını vermiştir.

Şevardnadze’nin bağımsızlıktan itibaren her fırsatta, batı, özellikle ABD yanlısı ve Rusya karşıtı politikalarına rağmen bölgeye daha aktif müdahale etmek isteyen ABD, 2003’te yaşanan iç karışıklıklardan sonra Şevardnadze’yi 23 Kasım

¹³⁴ Demir, **Türk Dış Politikasında Güney Kafkasya**, s. 127.

¹³⁵ Demir, **Türk Dış Politikasında Güney Kafkasya**, s. 127 - 128.

2003'te görevini terk etmek zorunda bırakmıştır. Şevardnadze'nin yerine, eğitiminin tamamını, Ukrayna ve ABD'de gerçekleştirmiş olan Saakashvili, Gürcistan'da yönetimin başına geçmiş, ülkede ABD'nin temsilcisi olarak kabul edilmiştir.

Saakashvili Yönetimi karşı karşıya olduğu sorunlar arasından, ilk olarak diğerlerine göre çözümü nispeten daha kolay olan Acaristan'a yönelmiş ve bu bölgede merkezi otoriteyi yeniden tesis etmiştir. Diğer sorunlar Acaristan'a göre daha karmaşık ve çok boyutludur. Güney Osetya Saakashvili'nin öncelikli gündeminde bulunmaktadır. Gürcistan'da barış ve istikrarın önündeki en büyük engel Rusya Federasyonunun bu sorunlara yönelik tutumudur.¹³⁶

Saakashvili'nin Gül Devrimini birlikte gerçekleştirdiği arkadaşlarını yönetimden uzaklaştırması ve bunların karşıt konuma gelmeleri muhalefetin güçlenmesine neden olmuştur.

Saakashvili, Gül Devrimini gerçekleştirirken yoksul, parçalanmış, istikrarsız ve gelecekte umudunu kaybetmiş bir ülke devralmıştı. Saakashvili, Gürcistan'da sınıflar arasındaki gelir uçurumunu yok etmeyi, refah düzeyini arttırmayı, istikrarı sağlamayı, Avrupa-Atlantik dünyası ile bütünleşmeyi, NATO'ya ve AB'ye üye olmayı, Abhazya ve Güney Osetya sorunlarının bitirilmesini, Acaristan'da Aslan Abaşidze yönetiminin tasfiyesini vaat etmişti. Saakashvili, dört yıllık iktidarı boyunca vaatlerinden sadece bazılarını gerçekleştirebilmiştir. Örneğin, ülkede rüşvet büyük ölçüde ortadan kalkarak, istikrar sağlanmıştır. Abaşidze tasfiye edilerek, Türkiye'nin garantörlüğüne rağmen, Acaristan'ın özerkliğinin içi boşaltılmıştır. Avrupa-Atlantik dünyası ile bütünleşme yönünde önemli adımlar atılmış, ancak söz konusu adımlar Gürcü halkı tarafından yeterli bulunmamıştır. Hükümetin işsizlikle mücadele programı yetersiz olarak değerlendirilmiştir.¹³⁷

2003 yılı Gül devriminden sonra savaşta harap olan ve ihmal edilen büyük binalar yenilenmiş, yollar onarılmış, altyapı hizmetlerine önem verilmiş, kronik enerji sıkıntıları geçmişte kalmıştır. Gül Devriminden önce merkezi hükümetin

¹³⁶ Ahmet Sapmaz, **Rusya'nın Transkafkasya Politikası ve Türkiye'ye Etkileri**, İstanbul, Ötüken, 2008, s. 187.

¹³⁷ <http://www.asam.org.tr/tr/yazigoster.asp?ID=1961&kat1=42&kat2>, (08.09.2008).

kontrolü dışında olan Batum'un her yerinde yeni oteller inşa edilmeye başlanmış, Ermeni Turistler geri dönmüş, şehir bir turizm kenti haline getirilmiştir.

2004'ten itibaren, yoğun Amerikan desteği gören Tiflis Yönetimi'nin en büyük amacı, Güney Osetya ve Abhazya'daki ayrılıkçı yönetimleri devirmek, yerlerine Tiflis'e bağlı yeni yönetimler oluşturmak, iki özerk bölgedeki Rus Barış Gücünü ülkeden çıkarmak, böylece de Gürcistan'ın toprak bütünlüğünü korumaktı. ABD'ye ve Avrupalı büyük devletlere güvenen Saakashvili, siyasal yaşamında yapabileceği en büyük hatasını yaparak, 8 Ağustos 2008'de Güney Osetya'nın başkenti Tshinvali'ye ordusunu soktu, askeri operasyon düzenledi. Rusya'nın bu yanıtı sert oldu. 5 günlük savaş sonunda Rus ordusu, Gürcü ordusunu geri püskürterek, Abhazya ve Güney Osetya bölgelerini tamamen kontrolü altına aldı. Gürcistan'ın Tiflis'ten sonra en önemli kenti olan Gori'yi ele geçirdi. 26 Ağustos 2008 tarihinde Moskova Yönetimi, Abhazya ve Güney Osetya'nın bağımsızlık kararlarını tanıdı. Rusya Devlet Başkanı Medvedev, başından beri bu sorunun diplomatik yollardan çözülmesi taraftarı olduğunu; ama Gürcistan Yönetiminin son saldırısıyla başka seçeneklerinin kalmadığını ifade etti. Rusya bu politikasıyla ABD'ye, Batı Avrupalı büyük devletlere ve tüm dünya kamuoyuna verdiği iki önemli mesajı; ABD'nin kendisine karşı uyguladığı "Çevreleme Politikasına" teslim olmayacağını, eğer ABD'nin arka bahçesi Latin Amerika ise, kendisinin de arka bahçesinin Kafkasya ve Orta Asya olduğunu ve bu bölgelerde ne ABD'nin ne de bir başka Batılı gücün at koşturmasına müsaade etmeyeceğidir.¹³⁸

2.2 Gürcistan'ın Demografik ve Sosyal Yapısı

Ülke nüfusu, 2010 verilerine göre 4.483.800 kişidir.¹³⁹ Ülke nüfusunun % 65'ini Gürcüler, % 11'ini Ermeniler, % 10'unu Türkler, % 10'unu Ruslar ve geri kalanını da Acaralılar, Abhazlar, Osetler ve diğer bazı küçük gruplar meydana getirir.¹⁴⁰

¹³⁸ <http://www.tasam.org/index.php?altid=2536&syf=2>, (28.08.2008).

¹³⁹ www.geostat.ge, (25.11.2010).

¹⁴⁰ Mert, *Türkiye'nin Kafkasya Politikası ve Gürcistan*, s. 106.

Günümüzde Gürcülerin çoğunluğu Gürcistan topraklarında yaşamaktadır. Gürcistan'da yaşayan Gürcülerin sayısı 3.800.000'dir. Ayrıca Türkiye'de 1.500.000 kadar Gürcü kökenli bir nüfusun olduğu tahmin edilmektedir. Rusya'da 398.000, ABD'de 150.000, Azerbaycan'da 50.000, İran'da 50.000, Batı Avrupa ülkelerinde 50.000 ve Ukrayna'da 50.000 Gürcü vardır. ¹⁴¹

Ülkede yaşanan ekonomik sıkıntılar nedeniyle özellikle genç nüfusun ülke dışına, özellikle de RF, Ukrayna, Türkiye ve bazı Avrupa ülkelerine göç ettiği bilinmektedir. Gürcistan Cumhuriyeti topraklarında Abhazya ve Acara Özerk Cumhuriyetleri ile Güney Osetya Özerk Bölgesi idari birimleri bulunmaktadır.

Güney Osetya ve Abhazya'nın Rusya ile ortak sınırı bulunmaktadır ve Gürcistan'dan ayrılarak Rusya'ya dahil olmak istemektedirler. ¹⁴² Ancak Ağustos 2008'de Gürcistan'ın Güney Osetya'ya saldırısı ve akabinde de Rusya'nın olaya müdahil olmasıyla Güney Osetya ve Abhazya bağımsızlıklarını ilan ettiler ve Rusya Federasyonu Abhazya ve Güney Osetya'nın bağımsızlıklarını tanıdıklarını ifade etmişlerdir.

Komünist partisinin dağılmasından sonra demokratik eğilimler hızla artmaktadır. Okuma-yazma oranının çok yüksek olduğu ülkede eğitim ve öğretim dili resmi dil olan Gürcüce'dir. Gürcüce ile beraber Rusça, eski Sovyetler Birliğinin diğer Cumhuriyetleri gibi burada da herkes tarafından bilinen ikinci dildir.

Ülkede yaşayan azınlıklardan Ermeniler ticaret sektöründe, Rum ve Yahudiler ise el sanatları ve sanayide etkin durumdadır. Yönetim şekli Cumhuriyet, Başkenti Tiflistir. Nüfusu yaklaşık olarak 4.5 milyon kişidir. Ülkede yaşanan ekonomik sıkıntılar nedeniyle özellikle genç nüfusun ülke dışına göç etmesinden dolayı bir önceki nüfus sayımına göre nüfus azalmıştır. Önemli şehirleri arasında Kutaisi, Rustavi, Batum, Sukhumi, Poti ve Gori sayılabilir. Resmi dili Gürcüce olup, Gürcistan'ın %85'i Hıristiyan Ortodoks, %10'u Müslüman, diğerleri Musevi, Süryani ve Katoliktir.

¹⁴¹ <http://tr.wikipedia.org/wiki/G%C3%BCrc%C3%BCler>, (25.10.2008).

¹⁴² http://www.tika.gov.tr/yukle/dosyalar/ULKERAPORLARI/Gurcistan_UlkeRaporu.pdf, (23.01.2008).

Gürcüler, Kafkas halklarının bir parçası olmasına rağmen, Azeri, Müslüman Abhaz, Çerkez, Çeçen, İnguş ve Dağıstanlılardan farklı bir kültür yapısına sahiptirler. Ülkenin hemen her tarafında Hıristiyanlığın izleri görülmektedir. Gürcü dili dua dili olarak kullanılan nadir dillerdendir.

Hıristiyanlık batıya açılan kapı olarak görülmektedir. Hıristiyan olmayan toplumlar ikinci sınıf vatandaş olarak muamele görmektedirler. Gürcistan'ın bir parçası olan Müslüman Acaristan Özerk Cumhuriyeti vatandaşları, dini ayrılık nedeni ile Gürcü olarak değil, "Acaralı" olarak çağrılmaktadır.

Gürcistan'da iki Özerk Cumhuriyet ve bir özerk bölge bulunmaktadır. Gürcistan'ın iki Özerk Cumhuriyeti'nden Abhazya'nın nüfusu yaklaşık 230.000, Acaristan'ın ise 400.000'dir. Özerk Bölge statüsünde olan Osetya'nın da nüfusu yaklaşık olarak 99.000'dir.

Gürcistan'da genel olarak etnik grupların dağılımı şu şekildedir: % 83,8'i Gürcü, % 6,5 Azeri, % 5,7 Ermeni, % 1,5 Rus ve % 2,5'i diğer etnik gruplardır.

2.2.1 Gürcistan'ın Etnik Sorunları

Bu bölümde Gürcistan'da mevcut bulunan etnik sorunlardan Abhazya, Güney Osetya, Acaristan ve Cevaheti sorunlarına değinilecektir. Gürcistan'ın özellikle bugünkü Rusya tarafından tarihsel süreç içerisinde bilinçli bir şekilde oluşturulan etnik sorunları detaylı bir şekilde irdelenecektir.

2.2.1.1 Abhazya Sorunu

Abhazya Özerk Cumhuriyeti'nin yüzölçümü 8600 km², nüfusu 600.000 ve başkenti Suhumi'dir. Nüfusun % 44'ünü Gürcüler, % 17'sini Abhazlar, % 14'ünü Ruslar, % 12'sini Ermeniler oluşturmuştur. Abhazlar, kendi adlarıyla anılan bu bölgede % 17'lik nüfus oranlarıyla azınlık durumundadırlar. Halkın % 60'tan fazlası Ortodoks, kalanların büyük çoğunluğu ise Müslüman'dır.¹⁴³

Sovyetler Birliğinin dağılma sürecine girmesi ile birlikte Abhazya Özerk Cumhuriyeti, 1990 yılında Gürcistan'dan ayrılma kararı almıştır. 1991 yılında

¹⁴³ http://www.ahiskalim.org/index.php?option=com_content&view=article&id=26&Itemid=24
(06.12.2011).

Gürcistan'ın otonom cumhuriyetleri tanımayan 1918 – 1921 anayasasını kabul etmesi üzerine, Abhazya yönetimi 23 Temmuz 1992'de kendi bağımsızlık ve egemenliğini ilan etmiştir.

Gürcistan bağımsızlık sürecinde izlediği aşırı milliyetçi politikalar karşısında Abhazların şiddetli muhalefeti ile karşılaşmıştır. Gürcistan'ın bu politik yaklaşımına silahlı eylem bazında ilk tepki, 11 Ağustos 1992'de Gürcistan İçişleri Bakanı ve beraberindeki heyetin Abhazlar tarafından rehin alınması ile başlamıştır. Gürcü birlikler, söz konusu şiddet hareketlerini bastırmak ve Abhazya üzerinde Gürcistan egemenliğini sağlamak amacıyla 14 Ağustos 1992'de Abhazya'ya girmiştir. Böylece Gürcistan'da Abhaz-Gürcü iç savaşı başlamıştır.

Gürcistan tarafından silahlı birliklerin bölgeye gönderilmesiyle başlayan iç savaşta yaklaşık 10.000 kişi ölmüş, 250.000 kişi mülteci durumuna düşmüştür. Dış destekli Abhaz ordusu karşısında yenilgiye uğrayan Gürcü birlikleri Eylül 1993'te bölgeden çekilmiştir.

Bölgedeki gerilimin iki sebebi vardır. Birincisi, Abhazların kendi vatanlarında azınlık durumuna düşmeleri için Tiflis Hükümeti tarafından sistematik şekilde sürdürülen politikaların kurbanı olduklarına dair inançlarıdır. İkincisi ise, Rusya'nın takip ettiği siyasettir. İstikrar ve bağımsızlığını pekiştirme çabası içerisinde olan Gürcistan'ın güçlenmesine engel olmak ve ülkeyi zayıflatmak suretiyle kendine bağımlı hale getirmek isteyen Rusya, kendisi ile birleşmek isteyen Abhazya'yı her zaman örtülü veya açıkça destekleyen bir politika izlemiştir.¹⁴⁴

Rusya, kalıcı barışın önündeki en büyük engellerden biridir. Karışıklık sürdüğü müddetçe Rusya, barışı destekleme bahanesiyle bölgede sürekli asker bulundurabilecek ve Abhazya Hükümetini iç ve dış politikalarında kontrol altında tutabilecektir.

Günümüzde Gürcistan ve Abhazya arasındaki güvenliği 102 kişiden oluşan “*Birleşmiş Milletler Askeri Gözlemci Misyonu*” ve 1800 Rus askerinden oluşan “*Bağımsız Devletler Topluluğu Ortak Barış Gücü*” sağlamaktadır. Abhazya, Gürcistan ile olan sorunların çözülmesi için ilk olarak kendi statüsünün

¹⁴⁴ Sedat Çabuk, **Türkiye – Gürcistan İlişkileri ve Türkiye'nin Takip Etmesi Gereken Politikalar**, Kara Harp Akademisi Komutanlığı (Yayınlanmamış Akademi Tezi), İstanbul, 2002, s. 2 - 19.

belirlenmesini ve merkezi hükümetle olan yetki paylaşımı meselesinin çözümlenmesini istemektedir. Gürcistan ise, iç savaş sebebiyle Abhazya'dan çıkmak zorunda kalan 250.000 civarındaki Gürcünün geri dönmesi meselesinin çözümlenmesini istemektedir.¹⁴⁵

Göreve gelmesiyle beraber Acaristan sorununu çözerek büyük bir prestij kazanan Mikheil Saakashvili, Abhazya sorununu da çok kısa sürede çözeceğini belirtmiştir. Bu açıklamadan sonra Abhazya Başbakanı Raul Hacimba şunları söyleyerek Gürcistan'a meydan okumuştur: “*Gürcü Ordusu Abhazya'ya bir kere geldi. Sonucunu hepimiz biliyoruz.*”¹⁴⁶

Türkiye, Gürcistan'ın iç meselesi olarak gördüğü Abhazya sorununun, Gürcistan'ın toprak bütünlüğü, siyasi birliği, egemenliği ve sınırların zorla değiştirilemezliği ilkelerine saygı temeli çerçevesinde çözümlenmesine taraftar olduğunu bildirmiştir.

2.2.1.2 Güney Osetya Sorunu

Güney Osetya Özerk Bölgesinin yüzölçümü 3900 km², nüfusu 99.000 ve başkenti Tshinvali'dir. Nüfusun % 66'sını Osetler, % 29'unu Gürcüler ve % 5'ini diğer Kafkas halkları oluşturmaktadır.

Sovyet iktidarı önceden birleşik olan Osetya'yı ikiye ayırmış, bir bölümünü “*Güney Osetya Özerk Bölgesi*” adıyla 20 Nisan 1922'de Gürcistan'a, diğer bölümünü “*Kuzey Osetya Bölgesi*” adıyla 7 Temmuz 1925'te RF'ye bağlamıştır.¹⁴⁷

Güney Osetya ile Gürcistan arasındaki gerginlik 1989 yılı sonlarında Gürcistan Yüksek Sovyeti tarafından bölgenin özerkliğinin kaldırılmasıyla tırmanmaya başlamıştır. Güney Osetya 20 Eylül 1990'da bağımsızlığını ilan etmiştir. İki taraf arasında siyasi platformda başlayan gerginlik, 5-6 Ocak 1991 tarihinde Gürcü birliklerinin Tshinvali'ye girmesiyle iç savaşa dönüşmüştür.

RF'nin girişimiyle, 24 Haziran 1992'de “*Dagomis Anlaşması*” imzalanmış; RF, Gürcistan, Kuzey ve Güney Osetya'dan birliklerin katılımıyla oluşturulacak bir barış gücünün kurulmasına karar verilmiştir. 4 Temmuz 1992'den itibaren birlikler

¹⁴⁵ Ağacan, a.g.e, s. 434.

¹⁴⁶ Milliyet Gazetesi, (07.05.2004).

¹⁴⁷ Mert, **Türkiye'nin Kafkasya Politikası ve Gürcistan**, s. 61.

bölgede konuşlandırılmıştır. Bölgeye barış gücünün yerleştirilmesiyle çatışmalar durmuş, ama kalıcı bir çözüm bulunamamıştır.

Gürcistan, sorunun bir parçası olarak gördüğü RF'yi dengeleyebilmek için, Güney Osetya sorununda gözlemcilik misyonunu yerine getirmekte olan AGİT'in görev ve yetkilerini arttırmaya çalışmaktadır. Gürcistan, 19 Ağustos 2004'te AGİT Parlamenterler Meclisi'ne yapmış olduğu müracaatta, Güney Osetya'daki Rus Barış gücünün Tiflis'e karşı askeri ve siyasi baskı aracı olarak kullanıldığını ileri sürmüştür. Söz konusu müracaatta, AGİT şemsiyesi altında çok uluslu barış gücü birliklerinin yerleştirilmesinin çözüme ulaşmayı kolaylaştıracağı belirtilmiştir. Fakat AGİT, RF'yi karşısına almak istemediğinden, yalnızca gözlemci sayısını arttırabileceğini ifade etmiştir.¹⁴⁸

Güney Osetya Parlamentosu 05 Haziran 2004 tarihinde, RF Parlamentosu alt kanadı olan Duma'ya bir mektup göndererek; Rusya ile olan tarihsel ilişki ve Ocak 1992'de yapılan referandumda ortaya çıkan halkın iradesine dayanarak, Güney Osetya Cumhuriyetinin bağımsızlığının tanınması ve buradaki Rus vatandaşlarının korunması için müracaatta bulunmuştur. Parlamento, 09 Haziran 2004 tarihinde yaptığı oturumda ise RF ile birleşme kararı almıştır.

Bu durum üzerine, Temmuz 2004'den itibaren de RF Barış Gücü askerlerine ait araçların Osetya'ya silah ve malzeme götürdüğü gerekçesi ile Gürcistan yönetimince el konulması sonucu olaylar tırmanma eğilimi göstermiştir. Güney Osetya'dan sızan 200 kişilik bir grup, Barış Gücü'nde görev yapan Gürcü askerleri tutsak almıştır.¹⁴⁹ 10 Ağustos 2004'den itibaren de, Gürcü – Oset arasında çatışmalar yaşanmaya başlamıştır.

Gürcistan tarafından, Oset'lere özel statü verilmesine tarihi ve hukuki dayanaklardan yoksun olması nedeniyle sıcak bakmamaktadır. Tiflis bu yüzden Güney Osetler'in bekleyebileceği en büyük ayrıcalığın kültürel özerklik olabileceğini savunmaktadır.¹⁵⁰ 1995 yılında açıklanan Gürcistan Anayasası'nda, Abhazyaya ve Acara'ya özerklik verilirken, Güney Osetya'ya sadece kültürel ayrıcalıklar

¹⁴⁸ Kamil Ağacan, "Saakashvili'nin Güney Osetya Operasyonu: Bir Hipotezin Testi", **Stratejik Analiz**, Sayı 54, (2004), s. 46.

¹⁴⁹ Milliyet Gazetesi, (09.07. 2004).

¹⁵⁰ Fahrettin Çiloğlu, "Gürcistan ve Türkiye'nin Dış Politikası", **Mamuli**, sayı:1, (1997), s. 3-5.

tanınmıştır. 20 Ağustos 2004'ten itibaren Gürcistan, Güney Osetya'daki çatışma bölgelerinden Barış Gücü birlikleri dışındaki askerlerini çekmiştir.

2.2.1.2.1 Gürcistan'ın Güney Osetya'ya Müdahalesi

1991'de Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra Doğu Avrupa, Güneydoğu Avrupa (Balkan) ülkelerinde ve Karadeniz bölgesindeki eski Sovyet Cumhuriyetlerinde Moskova'nın etkisi hızla azalmakta, söz konusu bölge ülkeleri güvenlik açısından NATO'ya, siyasi ve ekonomik olarak ise Avrupa Birliği'ne yaklaşmaktaydı. Gürcistan Batı ile ilişkiye giren bölge ülkeleri içinde en önde hareket etmekteydi. Bu maksatla 1996 Mayıs'ında eski Sovyet ülkelerinden Ukrayna, Azerbaycan ve Moldova ile birlikte GUAM'ı kurdular. Ardından özellikle, 2004 yılında Saakashvili'nin gül devrim ile işbaşına gelmesi, Gürcistan'ın rotasını tamamen Batı'ya dönmesine sebep oldu. Saakashvili'nin lideri olduğu Milli Hareket Partisi 21 Mayıs 2008'de yapılan genel seçimlerde oyların yüzde 61,11'ini aldı.¹⁵¹ Bu sonuçlarla güven yenileyen Gürcistan Devlet Başkanı, Batı ile olan ilişkilerinde Rusya'yı daha fazla rahatsız etmeye başladı.

Gürcistan, 2-4 Nisan 2008 tarihlerinde Bükreş'te yapılacak olan NATO Bükreş Zirvesi'nde NATO'nun kapılarını aralayan MAP'e (Üyelik Eylem Planı) dâhil olmak için başvurdu. Ancak, Saakashvili'nin başvurusu, Rusya'da tedirginlik yarattı. BİO programının açıklandığı ilk dönemde rahatsızlığını gösteren Rusya, Polonya, Romanya ve Bulgaristan'ın İttifak'a üye olmasını müteakip tepkilerini artırmış ve Ukrayna ile Gürcistan'ın MAP'e üyeliği hakkında eleştirilerinin dozunu daha da sertleştirmiştir. Rusya'nın yeni lideri Medvedev'in genişlemeye yönelik eleştirileri, Putin'in 2007 yılında icra edilen 43. Münih Güvenlik Konferansı'nda ortaya koyduğu görüşlerle paralellik taşımaktadır.

NATO ülkeleri içinde ise Gürcistan'ın üyeliğine bazı Avrupa ülkeleri soğuk bakmaktaydı. Almanya, Fransa, İtalya, İspanya, Portekiz, Lüksemburg, Macaristan ve Hollanda, enerji sorunu ve füze kalkanı projeleri nedeniyle zaten gergin olan

¹⁵¹ <http://www.asam.org.tr/tr/yazigoster.asp?ID=1961&kat1=42&kat2>, (08.09.2008).

Avrupa- Rusya ilişkileri nedeniyle, Medvedev'in Mayıs ayı başında görevi devralmasından önce önemli kararların alınmasını uygun bulmuyordu. Söz konusu Avrupa ülkeleri, gergin olan Rusya- Avrupa ilişkilerinin, Ukrayna ve Gürcistan'a verilecek MAP (Membership Action Plan) ¹⁵² üyeliğiyle daha da artırmak istemiyorlardı. Avrupa ülkeleri, Medvedev ile daha yumuşak bir ortamda ilişkilerin zamana yayılarak geliştirilmesini savunmakta, Rusya ile gelişen ekonomik ilişkileri sekteye uğratabilecek girişimlerden mümkün olduğu kadar uzak durmaya gayret göstererek ABD'yi ikna etmeye çalıştılar. Bu ikna sürecinde, Ukrayna halkının NATO üyeliğine sıcak bakmaması ve Gürcistan'da devam eden Abhazya ve Güney Osetya sorunları, bu ülkelere MAP üyeliğinin verilmemesine yönelik dayanak noktalarını teşkil etti.

Rus yetkililerin, Gürcistan'ın NATO'ya alınması karşılığında Güney Osetya ve Abhazya'nın bağımsızlığının tanınacağına dair açıklamaları ve Avrupa ülkelerinin ABD'yi ikna çalışmaları sonucunda Bükreş'te yapılan NATO zirvesinde Gürcistan için istenilen sonuç çıkmadı. Ancak istenilen sonucun çıkmamasında en büyük etkenin Gürcistan'ın Güney Osetya ve Abhazya sorunu olduğu Gürcü halkı tarafından algılandı. Saakashvili, ABD ve AB'nin güvenini kazanarak bir sonraki NATO zirvesinde birliğe üyelik için adım atabilmek amacıyla Güney Osetya ve Abhazya sorununu çözmeyi kendisine hedef olarak belirledi. Bu maksatla güç kullanma kararı aldı. Gürcistan, Anayasal düzeni yeniden tesis etmek adına 8 Ağustos 2008'de Güney Osetya'ya girdi. Ancak Rusya Federasyonu'nun beklenen karşılığı çok hızlı geldi. Rus ordusu Gürcistan'ın askeri hedeflerine karşı yoğun bir bombardıman başlattı ve 9 Ağustos Cumartesi gününden itibaren Güney Osetya'da kontrolü tekrar ele aldı. Aynı gün, Abhazya birlikleri de 1992'den beri Tiflis'in kontrolünde olup, Abhazya sınırları içinde bulunan Yukarı Kodor bölgesine karşı hareket başlattı. Böylece, Gürcü ordusu için Güney Osetya'dan sonra ikinci cephe Abhazya'da açılmış oldu. Rusya'nın karşı harekâtı sonrasında Gürcistan birlikleri 10 Ağustos'ta Güney Osetya'dan çekildi. 16 Ağustos'ta Rusya ve Gürcistan ateşkes anlaşmasını imzaladı ve 18 Ağustos'ta Rus birlikleri Gürcistan topraklarını kısmen terk etti.

¹⁵² Üyeliğe aday ülkelerin NATO standartlarına ulaşmaları, yani üyeliğe uygun duruma getirilmeleri için İttifak gözetiminde izlenen bir program.

Rus birlikleri; Osetya, Abazya ve Karadeniz'de Poti limanı olmak üzere üç cepheden Gürcistan topraklarına girmiş, öncelikle Gori kenti ele geçirilmiştir. Rus birlikleri harekâtını sürdürerek Tiflis'e yaklaşmış, stratejik hedefleri bombalamıştır. Bombardıman sonrasında Gürcistan Silahlı Kuvvetleri'nin birliklerine ve sabit tesislerine ağır zayıat ve hasar vermiştir.¹⁵³ Hedeflerine ulaştığını değerlendiren Rusya, AB'nin devreye girmesi ve uluslararası tepkiler üzerine Gürcistan topraklarından çekilmiştir.

2.2.1.2.2 Gürcistan Açısından Sonuçları

Gürcistan'ın bu savaşta korumaya çalıştığı başlıca ulusal çıkarları, ülkesinin toprak bütünlüğünü korumak ve NATO'ya üye olmadan önce ayrılıkçı bölgeler sorununu çözmektir. Ancak bu çıkarlarını gerçekleştirmek için seçtiği yöntem hem ülkesini hem de Kafkasya'yı cehenneme çevirecek nitelikteydi. 2004 yılında ABD'nin desteği ile işbaşına gelen ve 2008 yılında seçimleri yeniden kazanan Saakashvili, kayıtsız şartsız ABD yanlısı politika izlemektedir. Üç tugay kadar askeri olan Gürcistan, ülkesinde bu kadar ciddi ayrılıkçılık sorunu ve ekonomik sıkıntılar dururken, bir tugayını Irak'ta ABD'nin emrine verebilmiştir. Rusya karşısında karşılaştırma kabul etmeyecek kadar zayıf bir askeri güce sahip olan Gürcistan bu çıkarlarını elde etmek için ABD/Batı'ya güvenmiş ve aradığı desteği bulamayınca ülkesine büyük zarar vermiştir.

Bu savaştan sonra Gürcistan Güney Osetya ve Abhazya'yı kaybetme yoluna girmiştir. Saakashvili ülkesini böldürmeyeceğini açıklamaktadır ancak bunu sağlayacak gücünün olmadığını ve Batı'ya da güvenemeyeceğini görmüştür.

Ülkede, Saakashvili iktidarı sorgulanmaya başlanmıştır. Saakashvili Gürcü aydınlarının, Ortodoks kilisesinin ve Gürcü orta sınıfının desteğini tamamen kaybetmiştir. Gürcistan'da aydınlar, kilise ve muhalefet partileri Sovyetler Birliği'nden miras kalmış olan ve gücün devlet başkanlığında toplandığı mevcut anayasal düzeni sağlıklı bulmaktadır. Güney Osetya Savaşı örneğinde olduğu gibi tecrübesiz ve fayda ve mahsurları düşünmeden karar veren devlet başkanlarının,

¹⁵³ <http://www.asam.org.tr/tr/yazigoster.asp?ID=1961&kat1=42&kat2>, (08.09.2008).

mevcut anayasal düzen içinde aldıkları kararlar, ülke için büyük sorunlara yol açabilmektedir. Bu nedenle, Gürcistan'da Sovyetler Birliğinden kalma devlet başkanlığı sisteminde değişikliğin olması büyük ihtimaldir.

2.2.1.2.3 Rusya Açısından Sonuçları

Ateşkesle birlikte Rusya, Gürcü birliklerinin çatışma öncesi pozisyonlarına geri çekilmesi ve kısmen silahsızlandırılması ve Gürcistan'ın bundan sonra Abhazya ve Güney Osetya'ya askeri harekât düzenlememesi için Gürcistan ile Abhazya ve Güney Osetya arasında Saldırmazlık Anlaşması'nın imzalanmasını istemiştir. Rusya, Gürcistan'a;

- Atlantik ülkelerinin (Batı), Kafkaslardaki etkisini artırarak Rusya'yı güneyden kuşatmasına engel olmak,
- Gürcistan'ın NATO'ya girmesini önlemek,
- Saakashvili yönetimini değiştirmek ve Gürcistan Anayasasında kendi aleyhine olabilecek yönetim sistemi değişikliğini önlemek
- Kendisine daha yakın bir yönetimin gelmesini sağlamak,
- Gürcistan Silahlı Kuvvetlerini bir daha bölge ülkelerini tehdit edemeyecek şekilde zayıflatmak,
- Soğuk Savaş'tan sonra kendisinin geleneksel ilgi ve etki sahasına yayılmakta olan ABD'ye dur demek,
- Rusya dışından geçen ve Batı'ya ulaşan petrol ve doğal gaz hatlarını tehdit edebileceğini göstermek,
- İstemediği halde Kosova'nın Batı'nın desteği ile Sırbistan'dan bağımsızlık kazanmasına tepki göstermek,
- ABD'nin Çek Cumhuriyeti ve Polonya'ya yerleştirmek istediği füze savunma sistemine tepki göstermek,

- G.Osetya'daki vatandaşlarını korumak,
- G.Osetya ve Abhazya'dan ülkesine olabilecek göç dalgalarını önlemek, amacıyla müdahale etmiştir.

Savaş sonrasında Rusya;

- Siyasi ve askeri hedeflerine ulaşmıştır.
- Rusya ABD ile mücadelesinde nereye kadar gidebileceğini, benzer bir olayda ABD/Batı'nın tepkisinin ne olabileceğini test etmiştir.
- Son on yıldır özellikle ABD ve Türkiye'nin yardımlarıyla modernize edilen Gürcistan Silahlı Kuvvetleri'nin alt yapısına, Rusya Federasyonu Hava Kuvvetleri'nin yoğun bombardımanı ile büyük zarar verilmiştir.
- Rusya, Azerbaycan ve Ukrayna başta olmak üzere bölge ülkelerine, bölgede egemen gücün kendisi olduğu ve ulusal çıkarlarını gerekirse askeri güçle koruyacağı konusunda mesaj vermiştir
- Savaş öncesinde üçte biri Gürcistan'ın kontrolünde olan Güney Osetya'nın tamamı Rusya'nın kontrolüne geçti.
- Abhazya topraklarında olmasına rağmen Tiflis'in kontrolünde olan Yukarı Kodor bölgesi, fiilen Abhazya'nın kontrolüne geçti.
- Rusya, Karadeniz ve Güney Kafkasya'da avantajlı duruma geldi. Bu durum, Gürcistan'ın yansıra Batı yanlısı politika izleyen Azerbaycan ve Ukrayna gibi bölge ülkelerini zor durumda bırakmıştır.¹⁵⁴

¹⁵⁴ http://www.kafkasfederasyonu.org/haber/kafkasya/2008/150808_savas.htm (05.02.2009).

2.2.1.2.4 ABD ve AB Açısından Sonuçları

- Bu savaşta ABD ve AB birlikte hareket edememiş ve Rusya'ya ortak bir tepki gösterememiştir. Rus doğal gazına bağımlılık AB ülkelerinin çoğunu, Rusya'ya karşı daha temkinli olmaya itmiştir.
- AB'nin merkez ülkeleri Almanya ve Fransa (Eski Avrupa) ılımlı yaklaşırken "Yeni Avrupa" denilen ve NATO / AB'ye sonradan giren eski Doğu Bloku ülkeleri (Yeni Avrupa) ve İngiltere, ABD yanında yer almışlardır.
- Rusya'yı dolanarak Batı'ya ulaşan petrol ve doğalgaz boru hatlarının tamamen güvenlik içinde olmadığı görülmüştür.
- Uzun yıllar çeşitli sebeplerle Karadeniz'de asker bulundurmamak isteyen ABD, bu savaş sonrasında insani yardım adı altında Karadeniz'e savaş gemilerini göndermiştir.
- NATO Barış İçin Ortaklık (BİO) projesi yara almıştır. Diğer BİO ülkelerinin, Ukrayna ve Gürcistan'ın MAP'a alınmaması nedeniyle programa olan güvenleri zedelenmiş olup bu güvenlerini, Rusya Federasyonu'nun bu girişimiyle bu kez daha da yitirmişlerdir.
- ABD, Avrupalı müttefiklerinin kamuoyunda ciddi bir itibar kaybına uğramıştır. Zaten Afganistan harekâtı, Füze kalkanı projesi, Ukrayna ve Gürcistan'ın NATO'ya alınması konusunda Avrupalı kamuoyunu kendi yanına alamayan ABD, şimdi daha da güç durumda kalmıştır.
- Kafkaslarda kuvvet dengesi, en az 10 yıl geriye gitmiştir. Rusya Federasyonu'na rağmen Kafkaslarda başarılı olunamayacağı noktasına geri dönmüştür.
- ABD-Polonya arasında Füze kalkanı projesinde anlaşmaya varılmasına müteakip, RF Genelkurmay Başkan Yardımcısı Novogitsin'in yaptığı açıklamalar ve Polonya'ya yönelik tehditleriyle Soğuk Savaş'ın ayak sesleri duyulmaya başlanmıştır.

2.2.1.2.5 Türkiye Açısından Sonuçları

Türkiye, bu anlaşmazlıkta ABD/Batı yanında yer almakta ve Gürcistan'ı özellikle askeri bakımdan desteklemektedir. Türkiye Gürcistan'a yılda 23 milyon dolar dış askeri yardım yaparken aynı zamanda, Gürcistan harp okulunu kurarak işletilmesi, özel birliklerin Türkiye'de eğitimi, Tiflis / Marnaulli havaalanının geliştirilmesi, iki adet UH1 helikopteri ve iki adet çıkarma gemisinin hibe edilmesi gibi konularda destek olmuştur.

Türkiye'nin Rusya'ya karşı olan enerji bağımlılığı hareket tarzlarını sınırlamaktadır. Doğalgazın yüzde 65'ini ithal ettiğimiz Rusya'yı karşımıza alacak bir durum şu an için söz konusu değildir. Böyle bir durum, enerji bakımından sıkıntıya düşmemiz anlamındadır. Ayrıca Rusya ile mevcut ve artan ekonomik ilişkilerimiz ve Karadeniz üzerindeki ortak çıkarlarımız, Karadeniz'in mevcut statüsü ve dolayısıyla Montrö sözleşmesinin ihlal edilmemesi gibi ortak çıkarlarımız da bizi Rusya'ya karşı hareket tarzı geliştirmemizi engellemektedir.

Rusya ile Gürcistan arasındaki ilişkilerin çökmesi ve tarafların yıkıcı bir savaş sonrasında yaratacakları uzlaşmaz zemin, Türkiye'nin KEİ¹⁵⁵, BTC boru hattı, BTK demiryolu hattı gibi ekonomik ve siyasi projelerinin kötü etkilenmesinin ötesinde Karadeniz merkezli giriştiği BLACKSEAFOR¹⁵⁶, Karadeniz Uyumu¹⁵⁷ gibi bölgesel güvenlik girişimlerini de çökertme potansiyeli taşımaktadır.

Türkiye'nin Rus-Gürcü savaşından etkilenen ekonomik değerlerine bakıldığında çok fazla kayıplarının olduğu görülmektedir. Türkiye'nin kayıplarına ve kısaca özelliklerine bakacak olursak Osetya krizinin Türkiye açısından önemi daha iyi anlaşılacaktır.

¹⁵⁵ 25 Haziran 1992 günü İstanbul'da düzenlenen zirve ile imzalanan Karadeniz çevresindeki ülkelerin ekonomik işbirliği projesidir.

¹⁵⁶ Karadeniz Deniz İşbirliği Görev Grubu. Karadeniz'de barış ve istikrarın idamesi maksadıyla; bölgesel işbirliği faaliyetlerinin artırılması ve iyi komşuluk ilişkilerinin geliştirilmesine yönelik olarak sahil devletlerin katılımı ile çok uluslu bir deniz kuvvetinin oluşturulması amacıyla 1998 yılında Varna/Bulgaristan'da yapılan İkinci Karadeniz Deniz Kuvvetleri Komutanları Toplantısı'nda Türkiye tarafından gündeme getirilmiştir.

¹⁵⁷ Deniz Kuvvetleri Komutanlığı tarafından Karadeniz'de ortaya çıkabilecek asimetrik tehditleri caydırmak amacıyla 1 Mart 2004 tarihinden bu yana yürütülmektedir.

2.2.1.3 Acaristan Sorunu

Yüzölçümü 3000 km² olan Acaristan Özerk Cumhuriyeti'nin Başkenti Batum'dur. 1990 sayımına göre yaklaşık 400.000 olan nüfusun % 80'ini Gürcüler, % 10'unu Ruslar, % 5'ini Ermeniler ve % 5'ini diğer etnik unsurlar oluşturmaktadır.

Kızıl Ordu'nun 1921'de Gürcistan'ı işgal etmesi ve Gürcistan'ın Rusya egemenliğine girmesine müteakip eski SSCB'de 1937 yılında, Acaristan, Gürcistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'ne bağlı Acaristan Sovyet Sosyalist Özerk Cumhuriyeti olarak tanımlanmıştır.¹⁵⁸

Acaristan, Abhazya ve Güney Osetya'nın aksine, hiçbir zaman tam bağımsızlık ve self – determinasyon hakkını kullanma düşüncesine sahip olmamıştır. Bu yüzden merkezi hükümet ile silahlı çatışmanın yaşanmadığı tek özerk bölgedir. 1991 – 1994 yılları arasındaki iç savaşlar esnasında, Acaristan Yüksek Şura Başkanı olan Aslan Abaşidze'nin gayretleri neticesinde Acaristan, Gürcistan'ın en istikrarlı bölgesi olmuştur.

Aslan Abaşidze'nin RF ile yakınlaşması, Batum limanı, Sarp sınır kapısı ve turizm gelirlerinden Gürcistan yönetimine pay vermek istememesi ilişkilerin gerginleşmesine neden olmuştur. Merkezi hükümet, Acara yönetimini Sarp sınır kapısı ve Batum limanları gümrük gelirlerini düşük göstermek suretiyle, merkezi hükümetin payını sürekli az gösterdiğini iddia etmektedir. Abaşidze ise, merkezi hükümetin genel bütçeden Acaristan'ın altyapısı ile ilgili projelere kasıtlı olarak kaynak ayırmadığını, gümrük ve liman gelirlerinin bu maksatla kullanıldığı gerekçesiyle bu iddiaları reddetmektedir.

Gürcistan – Acaristan gerginliği; Mart 2004'te, Hulo ve Kobuleti illerindeki seçimlerin yenilenmesi amacıyla bölgeye gitmek isteyen seçim görevlileri Acaristan yetkilileri tarafından bölgeye sokulmamıştır. Bu olaydan sonra Gürcistan meclisi, Acaristan'da devlet otoritesinin sağlanması, silahların toplanması, insan hakları ihlallerinin sona erdirilmesi hakkında bir kanun tasarısı çıkarmıştır. Acaristan'da olağanüstü hal ve seferberlik ilan edilmiştir. Gürcistan'ın Kulevi bölgesinde icra edeceği tatbikat esnasında, Acaristan'a karşı askeri harekâta bulunacağı endişesini

¹⁵⁸ Mert, *Türkiye'nin Kafkasya Politikası ve Gürcistan*, s. 58.

taşıyan Aslan Abaşidze'nin, Acaristan'ı merkeze bağlayan köprüleri tahrip ettirmesiyle gerginlik doruk noktasına ulaşmıştır.¹⁵⁹ Söz konusu buhran; Kasım devriminden sonra, merkezi hükümetinde desteğiyle genişleyen, “*Bizim Acara*” ittifakı adı altında birleşen, Abaşidze karşıtı muhalefet, Acaristan halkı ile üniversite öğrencilerinin sokaklara taşan gösterileri ve merkezi hükümetin tehditleri üzerine, 6 Mayıs 2004'te Abaşidze'nin istifa etmesi ve Moskova'ya gitmesi sonucu son bulmuştur.¹⁶⁰

2.2.1.4 Cavaheti Sorunu

Gürcistan'ın güneyinde bulunan Cavaheti'de yaşayan nüfusun büyük bir kısmı Ermenilerden oluşmaktadır. Bölge halkı ekonomik olarak hem Abhazlardan hem de Osetlerden daha güçlüdür. İran hariç dış bağlantısı olmayan Ermenistan'ın tüketim ihtiyaçları, Azerbaycan ve Türkiye'den aldıkları malları Ermenistan'a satan Cavaheti Ermenileri tarafından sağlanmaktadır.¹⁶¹

Gürcistan'da yaşayan Ermenilerin merkezi hükümete karşı tahrik edilmesinin perde arkasında Ermenistan ve RF bulunmaktadır. Burada yaşayan Ermeniler, Gürcülere baskı yaparak, onları bölgeden uzaklaştırmaktadırlar. Bu sayede Ermenilerin nüfus yoğunluğu giderek artmıştır. Bölgedeki kontrol, mahalli yönetimler aracılığıyla tamamen Ermenilerin elindedir. Buradaki üs'te görev yapan Rus askerleri, bölgeye giren ve çıkan Gürcüleri kontrol ederek Ermeni faaliyetlerine el altından destek vermektedir.

Merkezi Hükümetin bölgede tam bir kontrolü bulunmamaktadır. Bölgede Gürcü para birimi “*Lari*” yerine “*Rus Rublesi*” ve Ermeni para birimi “*Dram*” dolaşımdadır. Ayrıca çoğunluk Gürcüce konuşmamaktadır. Merkezi Hükümet, Abhazya ve Güney Osetya deneyimlerini de göz önünde bulundurarak bölgeye yönelik radikal bir tutum takınmaktan çekinmektedir.

Cavaheti sorunu iki açıdan üslerin kapatılmasıyla ilgilidir. Birincisi, kapatılması söz konusu olan “*Ahalketek Üssü*” bu bölgededir ve üs'te çalışanların

¹⁵⁹ Cumhuriyet Gazetesi, (04.05.2004).

¹⁶⁰ Milliyet Gazetesi, (06.05.2004).

¹⁶¹ Murat Şahin, “Transkafkasya Siyasi Coğrafyasında Etnik Dağılımın etkileri”, *Avrasya Etüdləri*, Sayı: 19, (2001), s. 42.

çoğu yerli Ermenilerdir. Üs, bölge halkı için en önemli gelir kaynaklarından birisidir. Radikal ve silahlı Ermeni örgütleri Rus üssüne dayanarak bölgede etkin olmakta ve merkezi hükümetin egemenliğini sınırlamaktadır. İkincisi ise, bu üssün kapatılması halinde Ermenistan'daki Rus üssü de anlamını ve önemini yitirecektir. Ermenistan'la doğrudan bağlantısı olmayan RF, oradaki birliklerinin lojistik desteğini Gürcistan'ın vereceği izin ölçüsünde sağlamak zorunda kalacaktır. ¹⁶² Bu nedenle Cevaheti Ermenileri üssün kapatılmasına karşı çıkmaktadırlar.

Ahıska Türkleri, 1944 yılında Stalin'in emriyle Orta Asya'ya sürülmüştür. Bu durum Ermenilerin bugün bölgede mutlak çoğunluğu oluşturmalarına sebep olmuştur. 1999 yılında Gürcistan, Avrupa Konseyi'ne üyeliği sırasında Ahıska Türklerinin yurtlarına geri dönüşlerinin sağlanacağı konusunda yükümlülük üstlenmiştir. Gürcistan'ın bu yükümlülüğünden kaçamayacağını ve Ahıska Türklerinin, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinde dava açarak da anayurtlarına dönebileceklerinin farkında olan Ermeniler, demografik üstünlüklerinin kaybolacağı endişesini taşımaktadır. ¹⁶³

Cavaheti Ermenileri, Hazar Petrollerinin Bakü-Tiflis-Ceyhan projesi ile uluslararası piyasalara taşınmasına, Rusya'nın bölgedeki nüfusunu azaltacağı ve projeye Ermenistan'ın dahil edilmemesi gibi güdülerle karşı çıkmaktadırlar. Ermenilerin konuyla ilgili asıl endişeleri, batılı ülkelerin boru hattının güvenliği için Gürcistan merkezi yönetimine verecekleri destek ve yardımlardır.

Ermenistan, coğrafi konumu sebebiyle Gürcistan'la sıcak bir çatışmaya girmekten kaçınırken, bir yandan da Cavaheti Ermenilerinin ayrılıkçılık yönündeki taleplerine sessiz kalmamaktadır. Stratejik ortağı RF ile ilişkilerini ve dış ticaretinin % 80'ini Gürcistan üzerinden sağlayan Ermenistan, komşusuyla yaşayabileceği bir gerginliğin kendisine vereceği zararın farkındadır. Cavaheti'de özerkliğin ilan edilerek askeri çatışmaya dönüşmesinden ziyade, mevcut durumun siyasi tescilinin sağlanmasından yanadır. Ermenistan'ın kendisine olan bağımlılığın farkında olan Gürcistan, özerklik taleplerini kabul etmemekte fakat mevcut durumun askeri çatışmaya dönüşmeden sürmesini şimdilik kabullenmektedir. ¹⁶⁴

¹⁶² Kamil Ağacan, "Gürcistan: İvan Evine Dön", **Stratejik Analiz**, Sayı : 60, (2005), s. 11.

¹⁶³ Kamil Ağacan, "Cavaheti Sorunu – Gürcistan Ermenileri'nin Artan Özerklik Talebi", **Stratejik Analiz**, Sayı 50, (2004), s. 87.

¹⁶⁴ Ağacan, "Cavaheti Sorunu – Gürcistan Ermenileri'nin Artan Özerklik Talebi", s. 86.

2.3 Gürcistan'ın Siyasal Yapısı - Küresel ve Bölgesel Güçlerle İlişkileri

Bu bölümde Gürcistan'ın başta Rusya Federasyonu olmak üzere, ABD, AB ve Türkiye gibi Küresel ve Bölgesel Güçlerle ilişkileri detaylı olarak incelenecektir.

2.3.1 Gürcistan – Rusya Federasyonu İlişkileri

Rusya Federasyonu, BDT ülkeleri içerisinde siyasi ve politik açıdan en fazla Gürcistan ile çatışma yaşamış ve hala da çatışmaya devam etmektedir. Bu çatışmanın temelini, Rusya'nın Gürcistan içerisindeki ayrılıkçı hareketlere verdiği destek oluşturmaktadır.

Rusya Federasyonunun Gürcistan'a karşı olan davranışları, Gürcistan'ı güvenlik arayışlarına itmiştir. Bölgeyi “arka bahçesi” olarak gören Rusya, Gürcistan'ın bağımsız bir devlet gibi diğer devlet ve uluslararası kuruluşlarla işbirliğine girmesinden duyduğu tedirginlik neticesinde, bu ülke üzerindeki baskılarını arttırmıştır.

Rusya, Karadeniz'deki varlığını korumak, Türkiye ve Batı yanlısı politikalar izleyen Azerbaycan üzerinde baskı yaratabilmek ve ezeli müttefiki Ermenistan ile bağlantı kurabilmek için Gürcistan'a büyük önem vermektedir. Gürcistan, Hazar Enerji kaynaklarının Batı'ya ulaştırılmasında kullanılacak boru hatları güzergahlarında bulunması nedeniyle Moskova açısından çok büyük öneme sahiptir.

Gürcistan'ı Rusya'ya bağımlı kılan nedenler ise şöyle sıralanabilir: Rusya Federasyonunun Gürcistan'ın toprak bütünlüğüne karşı takındığı tavır, enerjide Rusya'ya olan bağımlılık (özellikle doğalgaz ve elektrik enerjisi), Rusya'nın Gürcistan'a karşı uygulamaya koyduğu vize rejimi ve ticari ilişkilerdir.¹⁶⁵

Rusya Federasyonu bölgede her yönden güçlenmek istemekte, Gürcistan'ı zayıf düşüren meşru ve gayrimeşru tüm seçenekleri kullanmaktadır. Rusya, bölgede güçlü olmak istediği için Kuzey Kafkasya'da askeri varlığını ve operasyonlarını yoğunlaştırmaktadır. Çünkü, Kuzey Kafkasya'da nüfuzunu kaybeden Rusya'nın Transkafkasya'da varlık göstermesi mümkün değildir. Rusya, Kuzey Kafkasya'yı elinden çıkartması durumunda, zaten Batı ile ilişkilerini her boyutta geliştirmek için

¹⁶⁵ Sapmaz, **Rusya'nın Transkafkasya Politikası ve Türkiye'ye Etkileri**, s. 182 - 183.

çaba gösteren Azerbaycan ve Gürcistan üzerindeki kontrolünü tümüyle kaybedecektir. Gamsahurdia, iç ve dış politikada Rusya'yla karşı karşıya gelen milliyetçi bir politika izlemiş ve işgalci güç olarak nitelediği Rus kuvvetlerinin derhal ülkeden çekilmesini istemiştir. Bu dönemde Rusya'nın Gürcistan Politikası, Gamsahurdia yönetimi ile her türlü ilişkinin koparılması ve iç muhalefetin desteklenmesi şeklinde olmuştur.

Şevardnadze döneminin en belirgin özelliği, Gürcistan'ın Rusya ile açık bir şekilde karşı karşıya gelmekten kaçınması ve ayrılıkçı cumhuriyetlerle yaşanan problemleri geçici bir sürede olsa, dondurması olmuştur. 25 Ağustos 1995'te, Gürcistan Başkanı Eduard Şevardnadze'ye yönelik yapılan suikast girişimi ardından suikastçının Moskova'ya kaçması ve Gürcistan'ın talebine rağmen iade edilmemiş olması da Gürcü – Rus ilişkilerinin bozulmasında etkili olmuştur.¹⁶⁶

11 Eylül 2001 tarihli ABD'ye yapılan terör saldırısından sonra, dünyanın siyasi düzeni yeniden oluşmaya başladığından, Gürcistan'da bu oluşumun içinde yer almak için ülkesini ABD askeri güçlerine açmış, bu davranış da Rusya tarafından sert tepkilere neden olmuştur.

Rusya'nın, Abhaz ve Osetlerin ayrılıkçı hareketlerine verdiği kapsamlı destek Gürcistan'ı zorunlu olarak NATO'ya itmiştir. Gürcistan, ayrıca Batı'yla ve Türkiye'yle ilişkilerini her boyutta geliştirmeye başlamıştır.

Saakashvili, iktidara geldikten sonraki ilk yurtdışı ziyaretini 11 Şubat 2004'te Rusya Federasyonu'na yapmıştır. Burada Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin ile görüşerek, Gürcistan ile Rusya arasındaki başta enerji ve borçların ertelenmesiyle ilgili her türlü problemi çözmek için görüşmelerde bulunmuşlardır. Ziyaret, iki ülke lideri için de olumlu geçmiştir. Ancak Rusya, Gürcistan'ın Batı'yla bütünleşme sürecini yavaşlatmak ve mümkünse bir iktidar değişikliği ile geriye çevirmek maksadıyla, 2006'nın başından itibaren, ülkeye yönelik ekonomik baskılarını arttırmıştır. Gürcü şarabı, maden suyu ve bazı tarımsal ürünlerine Rusya'ya giriş yasağı uygulamaya başlamıştır. Eylül 2006'daki casus krizini takiben de Gürcistan'a uçak seferlerini durdurmuş, büyükelçisini geri çekmiş, ulaşım ve iletişimi tamamen

¹⁶⁶ Mert, **Türkiye'nin Kafkasya Politikası ve Gürcistan**, s. 241.

kesmiştir. Rusya'daki Gürcüleri sınır dışı etmeye başlamış, Gürcistan'a satmakta olduğu doğalgazın fiyatını Ocak 2007'den itibaren de iki katına çıkarmıştır. ¹⁶⁷

Saakashvili, ABD ve AB'nin güvenini kazanarak bir sonraki NATO zirvesinde birliğe üyelik için adım atabilmek amacıyla Güney Osetya ve Abhazya sorununu çözmeyi kendisine hedef olarak belirledi. Bu maksatla güç kullanma kararı aldı. Gürcistan, Anayasal düzeni tesis etmek adına 8 Ağustos 2008'de Güney Osetya'ya girdi. Ancak Rusya Federasyonunun beklenen karşılığı çok hızlı geldi. Rus Ordusu Gürcistan'ın askeri hedeflerine karşı yoğun bir bombardıman başlattı ve 9 Ağustos Cumartesi gününden itibaren Güney Osetya'da kontrolü tekrar ele aldı. Rusya'nın karşı hareketi sonrasında Gürcistan birlikleri 10 Ağustos'ta Güney Osetya'dan çekildi. 16 Ağustos'ta Rusya ve Gürcistan ateşkes anlaşmasını imzaladı ve 18 Ağustos'ta Rus birlikleri Gürcistan topraklarını kısmen terk etti.

Rus birlikleri; Osetya, Abhazya ve Karadeniz'de Poti limanı olmak üzere üç cepheden Gürcistan topraklarına girmiş, öncelikle Gori kentini ele geçirmiştir. Rus birlikleri hareketini sürdürerek Tiflis'e yaklaşmış, stratejik hedefleri bombalamıştır. Bombardıman sonrasında Gürcistan Silahlı Kuvvetlerinin birliklerine ve sabit tesislerine ağır zayıat ve hasar verdirilmiştir. Hedeflerine ulaştığını değerlendiren Rusya, AB'nin devreye girmesi ve uluslararası tepkiler üzerine Gürcistan topraklarından çekilmiştir.

2.3.2 Gürcistan – ABD İlişkileri

ABD'nin “demokrasi”, “insan hakları”, ve “özgürlük” söylemlerinin arkasında aradığı gerçek hedef aslında “güvenlik”tir. ¹⁶⁸ ABD, Gürcistan'a ihtiyaç duyduğu bağımsızlığına ve toprak bütünlüğüne yönelik tehdit olarak algıladığı Rus baskılarına karşı desteğini her fırsatta dile getirmektedir. Gürcistan'ın hem petrol ve doğalgaz boru hatlarının geçeceği ülke olması, hem de kara ulaşım koridorundaki kilit rolü itibariyle ABD, bölgede güvenliği ve istikrarı sağlamayı ve de Gürcistan'ın bağımsızlığını ve toprak bütünlüğünü sağlamayı vazife olarak üstlenmiştir.

¹⁶⁷ <http://www.asam.org.tr/tr/yazigoster.asp?ID=1961&kat1=42&kat2,> (08.09.2008).

¹⁶⁸ Ramil Memedov, “Büyük Ortadoğu Projesi ve Güney Kafkasya Üzerine”, **Stratejik Öngörü**, Sayı:2, (2004), s. 87.

Ağırlıklı olarak 1996 yılında başlayan Gürcü – ABD ilişkileri, Gürcistan'ın jeopolitik konumu ve Batı ile bütünleşme stratejisi nedeniyle müttefik mertebesine ulaşmıştır. Gürcistan'da Gamsahurdia döneminde Gürcistan – ABD ilişkileri kötü seyretmiştir. Şevardnadze, halefi Gamsahurdia'dan farklı olarak, dış ilişkilere, özellikle de Rusya ve ABD ile olan ilişkilere büyük önem vermiştir. 1992'de Batı'yla olan ilişkilerinin bir sonucu olarak bu ülkede arka arkaya Almanya, Türkiye, ABD ve Rusya Büyükelçilikleri açılmıştır. Bunun ardından da 1992'de Gürcistan AGİT üyeliğine kabul edilmiştir.

Şevardnadze yönetiminin ABD'ye yönelik politika izlemesinin üç temel nedeni vardır. Bunlar;

- Ülke içerisinde oluşan etnik çatışmaları çözmek için Rusya'dan istediğini alamadığından çözümün diğer yolunu ABD'de araması,
- Rusya'nın Gürcistan'a karşı olan tutumu ve onu kendisinin arka bahçesinin bir bölümü olarak görmesi,
- Hazar enerji kaynaklarının başta ABD olmak üzere Batılı şirketlerce işletmesinden dolayı birlikteliğin dışında kalmamak ve ortaya çıkmış projelere katılmakla kendi devletin güvenliğini sağlamasıdır.

Gürcistan'a odaklanan Rusya Federasyonu ve Batı, yani ABD nüfuz mücadelesi, 2004 yılı başında ülkede Batı yanlısı bir hükümetin sivil darbe ile yönetime gelmesine yol açmıştır. Renkli devrimlerin gerçekleşmesinde kullanılan Gürcistan modeli, sivil darbe kanalıyla Sovyet dönemi yöneticilerinin gönderilmesi, Batı eğitilmiş genç yöneticilerin iktidarı ele geçirmesi ile ülkenin demokratikleşme sürecine girmesi ve Batı ile entegrasyonun hızlandırılması olarak özetlenmektedir.¹⁶⁹

Gürcistan'ın izlemiş olduğu Batı yanlısı politikaları terk etmesi için Rusya'nın yaptığı baskılara karşı ABD Gürcistan'ı himaye etmektedir. Ekonomik kriz yaşayan Gürcistan'a sorunlarını aşması için büyük ölçüde mali yardımlarda bulunmaktadır. Gürcistan bağımsızlığını kazandığından bu yana yaklaşık 1 milyar dolarlık ABD yardımı almıştır ve ABD'den yardım alan ülkeler arasında kişi başına

¹⁶⁹ Hasan Kanbolat, "2005'e Doğru Türk Dış Politikası, 2004 Yılında Doğu ile Batı Arasında Kafkasya: Geçmiş Doğuda Gelecek Batı'da mı?", **Stratejik Analiz**, Sayı:56, (2004), s. 54.

düşen yardım bakımından üçüncü sırada yer almaktadır. ¹⁷⁰ ABD, Gürcistan ordusunun kurulmasında da etkin rol oynamaktadır. Gürcistan'la olan askeri ilişkilerini NATO çerçevesinde de geliştirmektedir.

ABD; Gürcistan'da yatırım yapan Amerikan şirketleri, Amerikan askeri varlığı ve NATO projeleri ile bu ülkede siyasi ve ekonomik etkinlik sağlamaktadır. ABD tarafından yaptırıldığı iddia edilen “*Gül Devrim*” süreci ile ABD'de eğitim görmüş Saakashvili iktidara gelmiştir. Seçimler sonrası ABD Savunma Bakanı Rumsfeld'in, yemin töreninde Dışişleri Bakanı Powel'in Gürcistan'a gelmesi, ABD için Gürcistan'ın ne kadar önemli olduğunu ortaya koymaktadır. Bu durum Saakashvili tarafından yemin töreni öncesi şöyle ifade edilmiştir: “*Gürcistan'ın milli çıkarları zarar görmedikçe Rusya ile bir problemimiz olmayacaktır. ABD'ye sıcak duygular besliyorum ancak Rus karşıtı duygularla da yüklü değilim.*”

RF'nin baskılarından bunalan Gürcistan'ın ABD ile olan ilişkilerini daha fazla geliştirme çabası, son olarak Irak savaşında kendini göstermiştir. Gürcistan Savunma Bakanı yaptığı açıklamada, savaş boyunca ABD savaş uçaklarına kendi hava sahalarını kullandırmaya hazır olduklarını belirtmiştir. Bunun üzerine “*ABD – Gürcistan savunma ve İşbirliği Anlaşması*” imzalanmıştır. ¹⁷¹

Gürcistan, 8 Kasım 2004'te Irak'taki koalisyon güçleri bünyesinde görev yapmak üzere, Irak'a 300 asker göndermiştir.

2.3.3 Gürcistan – Avrupa Birliği (AB) İlişkileri

Dünya üzerinde etkinliği her geçen gün artan AB, uluslararası hukuk, insan hakları, eşitlik ve çok taraflılık ilkelerini ön plana çıkarması sayesinde Güney Kafkasya Devletleri tarafından saygı duyulan ve güvenilen bir güçtür. Uluslararası hukuku ön plana çıkartması AB'nin faaliyetlerine meşruiyet kazandırmaktadır. Bu durum AB'nin anlaşmazlıkların çözülmesi hususunda tercih edilen bir unsur haline gelmektedir.

¹⁷⁰ Gamze Kona, Rusya Federasyonunun Kafkasya Politikası”, **Jeopolitik**, Sayı: 11, (2004), s. 103.

¹⁷¹ Gökşen Ekici, “Rusya Federasyonunun Terör Kartı: Irak Kafkasya'ya Emsal Olabilir mi?”, **Stratejik Analiz**, Sayı:37, (2003), s. 72.

Güney Kafkasya'daki devletler açısından AB, kendi aralarındaki ve özellikle de kendi ülkeleri içindeki sorunların çözülmesi açısından tercih edilir bir ortak konumundadır. Ancak bu bölgedeki sorunların karmaşıklığı ve sorunlara başta bölge ülkeleri olmak üzere büyük güçlerin de ilgili olması AB açısından bir engel oluşturmuştur. AB, bölge ülkeleri ve özellikle de RF ile ilişkilerini bozacak bir siyaset arayışına girmemiştir. AB, bölgeye RF'den daha fazla kaynak ayırmaktadır.¹⁷²

Avrupa'nın Kafkasya'daki gelişmelere duyduğu ilgi, Orta Asya ve Kafkasya Cumhuriyetlerinin doğuşuyla ortaya çıkmıştır. AB, 1990 yılında BDT üyesi 11 ülke ve Gürcistan'da sürdürülen ekonomik reform ve kalkınma sürecine destek olmak dünya ekonomisi ile bu ülkelerin bütünleşmesine yardımcı olmak üzere "TACIS" programını benimsemiştir. Bu programın amacı AB ile bahse konu devletler arasındaki iktisadi ve siyasi ilişkilerin verimli ve uyumlu bir biçimde gelişmesi yoluyla bu ülkelerde siyasi özgürlük ve iktisadi refahın gelişmesini sağlamaktır. TACIS bu hedeflere ulaşmaları amacıyla devletlere finansman sağlamaktadır. AB, 90'lı yıllar boyunca, TACIS programı içerisinde Güney Kafkasya ülkelerine 1 milyar Avro kadar yardımda bulunmuştur.

Gürcistan 1 Şubat 1999 tarihinde Avrupa Konseyi'ne kabul edilmiştir.¹⁷³ 22 Haziran 1999'da imzalanan ve 1 Temmuz 1999'da yürürlüğe giren "Ortaklık ve İşbirliği Anlaşması" (OİA) ile AB ve Gürcistan arasında, bu ülkenin demokratik ilkelere, kanunlara ve insan haklarına vereceği destek çerçevesinde serbest Pazar ekonomisinin teşvik edilmesi ve güçlendirilmesi hedeflenmiştir.

Barış ve huzur içinde yaşayan güvenli bir Avrupa yaratma politikalarının bir gereği olarak, SSCB'den ayrılan Doğu Avrupa ülkelerini NATO'ya dahil ederek RF ile arasında bir tampon bölge oluştururken, enerji kaynakları bakımından zengin olan Kafkasya'nın kontrol altında bulundurulması, ekonomik yönden güçlü bir Avrupa'nın devamlılığı açısından AB Politikalarının doğal bir sonucu olarak görülmektedir. Gürcistan, 19 Nisan 2004 tarihinde ülkedeki Kamu Kurum ve

¹⁷² Mahmut N. Sezgin, "AB'nin Güney Kafkasya Politikası", **Stratejik Analiz**, Sayı: 43, (2003), s. 63.

¹⁷³ Demir, **Türk Dış Politikası Perspektifinden Güney Kafkasya**, s. 154.

Kuruluşlarına Gürcistan Bayrağının yanında AB bayrağının asılmasına da karar vermiştir. Bu karar Gürcistan hükümetinin AB'ye girme isteğini göstermektedir.¹⁷⁴

AB ile Gürcistan arasında, Kafkasya ve Orta Asya bölgelerindeki potansiyelin kullanılması amacıyla 1993 yılında beş Orta Asya Cumhuriyeti ile üç Kafkasya Cumhuriyeti'ne (Azerbaycan, Gürcistan, Ermenistan) yönelik olarak Avrupa-Kafkaslar-Orta Asya koridorunda antik “*İpek Yolu*”nun canlandırılması için başlatılan Avrasya Ulaşım Koridoru Projesi (TRACECA)'nin gerçekleştirilmesine yönelik çalışma başlatılmıştır. Bu girişimin sponsorluğunu AB yapmaktadır. TRACECA adlı bu proje ile Karadeniz, Kafkasya ve Hazar Denizi yoluyla Avrupa'dan Orta Asya'ya uzanan bir ulaştırma koridorunun gerçekleştirilmesi hedeflenmektedir.

Avrupa Birliği Gürcistan'a Avrupa Halkları İnsani Yardım Programı (ECHO) kapsamında 91,35 milyon avro, Gıda Güvenlik Programı (FSP) kapsamında 84 milyon avro, Avrupa Özgür İttifakı Programı (EFA) kapsamında 110 milyon avro Borç, 65 milyon avro hibe, Demokrasi ve İnsan Hakları için Avrupa İnisiyatifi (EIDHR) kapsamında 2004 yılındaki seçimler için 2 milyon avro yaparak desteklemiştir.

2.3.4 Gürcistan – Türkiye İlişkileri

Türkiye ile Gürcistan arasındaki siyasi ilişkiler oldukça iyi bir seviyede seyretmektedir. Gürcistan için Türkiye, Batıya açılan kapı ve ekonomik gelişmesine katkıda bulunabilecek önemli bir komşu olmasının yanı sıra Gürcistan'ın AB ve NATO'ya katılması için bir köprüdür.

¹⁷⁴ Kanbolat, “2005'e Doğru Türk Dış Politikası, 2004 Yılında Doğu ile Batı Arasında Kafkasya: Geçmiş Doğuda Gelecek Batı'da mı?”, s. 60.

A) KÜLTÜREL AÇIDAN

1- Kültür

Eski SSCB döneminde, özellikle 1930'lu yıllardan itibaren Gürcistan'a yapılan yatırımlar sonunda Gürcistan, Kafkasların adeta bir kültür merkezi haline getirilmiş, bunda da aslen Gürcü olan Stalin'in yardım ve katkıları büyük olmuştur.¹⁷⁵

Gürcistan'ın bağımsızlığına kavuşmasından sonra Gürcü halkı ile Türk halkı arasında yakın ilişkilerin başlaması neticesinde, ilk kez 1996 yılında Ankara'da Eduard Şevardnadze Türkiye – Gürcistan Dostluk ve Dayanışma Vakfı kurulmuştur.¹⁷⁶

Bu vakıf aracılığıyla, iki ülke halkları arasındaki temaslar bir sivil toplum kuruluşu vasıtasıyla resmiyet kazanmıştır. Ayrıca 1 Haziran 2000 tarihinde Türk-Gürcü Eğitim ve Kültür Vakfı kurulmuştur.

2- Eğitim – Öğretim Politikaları

Gürcistan bağımsızlığını kazandıktan sonra diğer alanlarda olduğu gibi eğitim alanında da kalıcı reformlar yapmıştır. Bu reformlardan en önemlisi, Sovyet Sistemine bağlı olan eğitim sisteminin, Batı normlarına uygun bir şekilde düzenlenmesi olmuştur. Bu düzenleme ile üniversitelere özerklik verilmiş, bu çerçevede üniversiteler yurtdışından yabancı öğrenci kabul etmeye başlamışlardır ki, Türk öğrencilerin Gürcistan'a gelişleri de aynı tarihlere rastlamaktadır.

Çağlar Limited Şirketi tarafından 1993'te Tiflis'te Özel Demirel Koleji kurularak başlanan eğitim – öğretim yatırımları, daha sonra Batum'da Dostluk koleji açılarak genişletilmiş ve ardından da Eylül 1995'te 250 dolayında Gürcü ve Türk öğrenciye eğitim olanağı sağlayan Uluslararası Karadeniz Üniversitesi kurulmuştur.

Gürcistan'daki üniversiteler ve Türkiye'deki üniversiteler arasında bilimsel alanda ilişkilerde mevcut olup, seminer, toplantı ve konferanslara karşılıklı olarak bilim adamlarının ziyaretleri devam etmektedir.

¹⁷⁵ Mert, **Türkiye'nin Kafkasya Politikası ve Gürcistan**, s. 16.

¹⁷⁶ <http://www.turkgurcuvakfi.org/mainpage.asp>, (08.04.2008).

B) EKONOMİ VE ENERJİ SEKTÖRÜ AÇISINDAN

1- Türkiye – Gürcistan Ticareti

Gürcistan'ın Türkiye'ye bağlayan Sarp Sınır Kapısının 1988 yılında açılması, iki ülke arasındaki ekonomik ilişkilere giderek artan bir canlılık getirmiştir. Gürcistan'ın bağımsızlığını kazandıktan sonra Türkiye, kısa sürede bu ülkenin en büyük ticaret ortağı haline gelmiştir.¹⁷⁷ Türkiye'nin kendisine oranla gelişmiş ve zengin en yakın ülke olması, Gürcistan'ın bu pazara yönelmesine neden olmuştur. Türkiye'den Gürcistan'a 1991'de elektrik enerjisi verilmeye başlanması, ilk resmi ekonomik ilişkiyi başlatmıştır.

Türkiye ile Gürcistan arasında, ticari işbirliği, tıp – sağlık ve telekomünikasyon alanlarında, yılda 250 milyon kwh elektrik satışı ile ilgili protokoller ve de iki ülke arasında ticari ilişkileri arttıracak, yatırım ve uluslararası taşımacılığı hedefleyen sekiz anlaşma yapılmıştır.

Ekonomik yardım konusunda da Türkiye, Gürcistan'ın yanında yer almıştır. Rusya'nın Gürcistan'a baskı uygulamak amacıyla doğalgaz sevkiyatını durdurmasıyla, 2000 yılının kışında ülkede felaket yaşanmıştır.

Batum'a yapılan yatırımlarda tekstil sektörü başı çekmektedir. Bölgede günümüzde beş Türk fabrikası faaliyette bulunurken, iki fabrika da yapım aşamasındadır. En fazla yatırımın yapıldığı bir diğer alan ise otel inşaatlarıdır. Bölgeye gelen turist sayısının her geçen gün artması ve Batum'un ciddi bir casino merkezi olma yolunda ilerlemesi, bölgede otel yapımında ciddi bir artış sağlamaktadır.

Yüksek olan ticaret hacmine ve iki ülke arasında önemli miktarda sınır ticaretinin bulunmasına rağmen, Türkiye – Gürcistan ticari ilişkileri henüz istenen noktaya ulaşmış değildir.

¹⁷⁷ Mert, *Türkiye'nin Kafkasya Politikası ve Gürcistan* s. 282.

TÜRKİYE – GÜRCİSTAN TİCARİ İLİŞKİLERİ				
(Milyon ABD \$)				
Yıllar	İhracat	İthalat	Hacim	Denge
2000	131.770.519	155.315.361	287.085.880	-23.544.842
2001	144.049.362	127.231.396	271.280.758	16.817.966
2002	103.220.771	137.872.534	241.049.305	-34.651.763
2003	155.069.890	273.916.537	428.986.427	-118.846.647
2004	199.699.417	306.668.814	506.368.231	-106.969.397
2005	271.781.638	302.706.407	574.488.045	-30.924.769
2006	412.186.268	340.207.737	752.394.005	71.978.531
2007	645.799.865	289.340.128	935.139.993	356.459.737
2008	995.985.419	524.444.777	1.520.430.196	471.540.642
2009	762.977.449	285.485.781	1.048.463.230	477.491.668
2010	769.270.906	290.725.481	1.059.996.387	478.545.425
2011	1.092.545.667	314.352.211	1.406.897.878	778.193.456
Kaynak: Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu (DEİK)				

Türkiye – Gürcistan ticaret hacmi özellikle 2003 yılı ve sonrasında yükselen oranlarda bir artış sergileyerek 2011 yılında 1.406,9 milyon dolara ulaşmıştır. Yükselen ticaret hacmine ve buna ilaveten iki ülke arasında önemli tutarda sınır ticareti bulunmasına rağmen iki ülke arasındaki ticaret imkânları bugüne kadar yeterince değerlendirilememiştir. Bunun başlıca sebebi iki ülkeyi birbirine bağlayan altyapıdaki eksiklikler, gelişmemiş bankacılık ilişkileri ve mevzuat boşluklarıdır. Bununla birlikte, alım gücünün düşük olması nedeniyle Gürcistan pazarında ucuz Türk tüketim mallarına talep vardır.

Gürcistan'da faaliyet gösteren yüz civarında Türk firması içinde az sayıda büyük şirket vardır ve ağırlık KOBİ'lerdedir. Ülkedeki toplam Türk sermayesi ise yaklaşık olarak 150 milyon dolar civarındadır.¹⁷⁸

2- Bakü – Tiflis – Ceyhan (BTC) Boru Hattı

SSCB'nin dağılmasıyla birlikte Orta Asya ve Kafkasya Cumhuriyetleri'nin bağımsızlığını kazanması, bölgenin enerji kaynaklarının dünya pazarlarına açılmasını gündeme getirdi.

Bakü – Tiflis – Ceyhan ham Petrol Boru hattı Bakü'den başlayıp, Ceyhan'da son bulmaktadır. BTC Boru Hattı ile başta Azeri petrolü olmak üzere bölgede üretilen petrol Ceyhan'a taşınmakta ve buradan da dünya pazarlarına ulaştırılmaktadır. Toplam hat uzunluğu 1.075.366 m'dir. BTC'nin günlük bir milyon varil ve yılda 50 milyon ton petrolü dünya pazarlarına ulaştırma kapasitesi vardır.

Bu boru hattı ile Türkiye, doğu – batı enerji koridoru üzerinde stratejik bir rol üstlenmiş bulunmaktadır. Doğu – Batı Enerji Koridoru'nun en kritik ayağını oluşturan BTC ile hem Türkiye'nin jeopolitik önemi artmakta hem de Azerbaycan ve Gürcistan'ın siyasi ve iktisadi istikrarına katkıda bulunmaktadır. Proje ile Gürcistan en önemli geçiş ülkesi olarak ön plana çıkmaktadır.

Gürcistan, BTC hattı ile ekonomik açıdan toparlanabilme ve Rusya'ya karşı bağımlılığını azaltabilme açısından önemli bir fırsatı yakalamıştır. Boru hattından geçiş ücreti alacak olan Gürcistan her yıl 50 milyon dolar kazanacaktır.

Gürcistan BTC hattı ile ekonomik kazançların yanında stratejik kazançlarda elde etmiştir. BTC boru hattı Gürcistan'da, çoğunluk olarak Ermenilerin yaşadığı ve potansiyel bir sorun niteliği taşıyan Cevaheti bölgesinden geçmektedir. Bu tehditleri yok etmek amacıyla Türkiye, Azerbaycan ve Gürcistan BTC hattının korunmasına yönelik bir askeri işbirliği anlaşması imzalamışlardır.

¹⁷⁸ Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu (DEİK) Gürcistan Ülke Bülteni – 2012.

3- Elektrik Enerjisi ve Çoruh Nehri / Deriner Barajı

Gürcistan'ın bağımsızlığından sonra, Çoruh ve Kura nehirleri üzerinde ortak enerji projeleri konusunda Türk – Gürcü işbirliğinin başlatılması amacıyla teşebbüse geçilmiştir.

Deriner Barajı ve Hidroelektrik Santrali'nin inşaatına 1998'de başlanmış ve 2004'te bitirilmiştir. Baraj, 247 metre yüksekliği ile bugüne kadar Türkiye'de inşa edilmiş en yüksek barajdır.¹⁷⁹

C) ULAŞTIRMA VE HABERLEŞME SEKTÖRÜ AÇISINDAN

Gürcistan Türkiye'ye, Artvin ilinden Sarp, Ardahan ilinden de Türkgözü Sınır Kapıları ile bağlıdır. Üçüncü Sınır Kapısı Çıldır / Aktaş'ın açılması yönündeki siyasi irade ertelense de açılması yönündeki çalışmalar devam etmektedir.

Gürcistan ve Türk Telekom – Turkcell GSM şebekeleri arasında Uluslararası serbest dolaşım Anlaşması imzalanmış olup, hizmet fiilen 10 haziran 1997 tarihinden itibaren yürürlüktedir.

1- Havayolu Ulaştırması

Gürcistan'ın doğusundaki Marneuli şehrinde SSCB zamanında inşa edilmiş eski havaalanı, Türk Silahlı Kuvvetleri tarafından onarılmış ve modernizasyon ihtiyaçları karşılanmak suretiyle de iki ülkenin Hava Kuvvetlerinin müşterek hizmetine açılmıştır.

Batum Havaalanı Türkiye ile Gürcistan arasında ortak kullanıma açılmıştır. Batum Havalimanının ortak kullanıma açılmasıyla beraber, artık Hopa terminalinden 20 dakikada otobüslerle ve pasaportsuz şekilde Sarp Sınır kapısından geçilerek Batum Havalimanına, oradan da İstanbul'a gitmek mümkün olmaktadır.

2- Demiryolu Ulaştırması ve Kars – Tiflis Demiryolu Projesi

Türkiye ile Gürcistan arasında doğrudan bir demiryolu bağlantısı bulunmamaktadır. Bakü – Tiflis – Kars demiryolu Projesi, Türkiye ile Gürcistan arasında doğrudan bir hat kurulmasını ve bu hattın Azerbaycan'daki mevcut hatta

¹⁷⁹ <http://www.sondakikahaber.tv/wiki/cografya-ve-tarih/barajlar/page/4/> (24.01.2012).

bağlanmasını öngörmektedir. Toplam 124 km uzunluğunda olan demiryolunun 92 km'lik bölümü Türkiye'den, 32 km'lik bölümü ise Gürcistan'dan geçmesi planlanmıştır. Tek hat olarak tasarlanan demir yolunun inşasının 2010 yılında bitirilmesi öngörülmektedir.¹⁸⁰

Projenin toplam maliyetinin 600 milyon \$ civarında olacağı tahmin edilmektedir. Kars - Tiflis – Bakü Demiryolu projesi çerçevesinde yılda 1 milyon 500 bin yolcu ve 3 milyon ton yük taşınması hedeflenmektedir. 2034 yılında ise bu hat üzerinden yılda 3 milyon 500 bin yolcu ve 16 milyon 500 bin ton yük taşınması öngörülmektedir.

Kars – Tiflis – Bakü Demiryolu Türkiye kısmının temel atma töreni 24 Temmuz 2008 tarihinde Türkiye Cumhurbaşkanı Abdullah GÜL, Azerbaycan Cumhurbaşkanı İlham ALİYEV ve Gürcistan Devlet Başkanı Mikheil SAAKASHVİLİ'nin katılımlarıyla Kars'ta gerçekleştirilmiştir.

D) SİYASİ VE ASKERİ AÇIDAN

Türkiye'nin Aralık 1991'de Gürcistan'ın bağımsızlığını tanıyan ilk ülke olmasıyla beraber, tarihteki Türk – Gürcü çekişmesi kısa sürede bir kenara bırakılmış iki ülke arasında diplomatik ilişkiler kurulmuştur. 1992'de Dostluk, İşbirliği ve İyi Komşuluk Anlaşması imzalanmıştır.

1998 yılına gelindiğinde Türkiye ve Gürcistan birbirlerini stratejik ortak olarak tanımlamaya başlamış, Azerbaycan'ın da daha sonra bunlara katılmasıyla beraber üçlü işbirliği formülü geliştirilerek bölgesel yapılanmaya gidilmiştir.

Gürcistan, Türkiye'nin de dahil olduğu Batı'ya entegre olma çabası içindedir. Türkiye ile Gürcistan arasında Mart 1999'da Askeri yardım ve İşbirliği Antlaşması imzalanmıştır. Türk Hava Kuvvetleri uçakları Mart 2000'den bu yana Gürcistan'ın Marneuli Askeri Havaalanını rahatlıkla kullanmaktadır. Türkiye, Gürcistan ile olan askeri boyuttaki ilişkilerini, NATO şemsiyesi altında ilerletmeye, Rusya'nın tepkisini çekmemek amacıyla büyük önem vermektedir.

¹⁸⁰ <http://www.asam.org.tr/tr/yazigoster.asp?ID=1858kat1=42&kat2>, (08.09.2008).

Türkiye, Gürcistan'a Rusya'nın siyasi, askeri ve ekonomik nüfuzundan kendisinin kurtulması için destek vermektedir.

2.4 Gürcistan'ın Ekonomik Yapısı

Özellikle 2000'li yılların başlarında rüşvet ve yolsuzluk, enerji yetersizliği ve kayıt dışı ekonomi Gürcistan ekonomisini olumsuz etkileyen başlıca faktörler olmuştur.

SSCB döneminde refah seviyesi yüksek devletlerden biri olan Gürcistan, bağımsızlığın ilk yıllarında ekonomide büyük bir çöküntü yaşamıştır. Yüksek enflasyon, sanayi ve tarım ürünleri üretiminde azalma, ülkeye gelen turist sayısında düşüş ve işsizlik oranında yüksek artış görülmüştür.

1994'te uygulamaya konan ekonomik istikrar programı sayesinde 1995'ten itibaren ekonomideki gerileme durdurulmuş ve ilk kez olumlu bir ilerleme kaydedilmiş, bundan sonraki yıllarda da ilerleme devam etmiştir. Ancak 1998 yılının ilk yarısı Gürcistan açısından olumsuzluklara sahne olmuştur. Abhazyaya krizi, maliye politikalarındaki başarısızlıklar ve yolsuzlukların engellenememesi içteki koşulları zorlaştırmıştır. Dış faktör olarak aynı yıl, Rusya'da yaşanan ekonomik kriz de buna eklenince ülke ekonomik bakımdan zor bir duruma düşmüştür.¹⁸¹

Ülke içindeki iç siyasi gelişmeler, serbest Pazar ekonomisine geçişte yaşanan sorunlar, enerji kıtlığı ve modern yöntemlerin uygulanamaması ihracatta azalan bir trendin gözlemlenmesine neden olmuştur. İhracat ürünleri genelde hammadde ve doğal kaynak niteliğindeki ürünlerdir. Ekonomik aktivitelerin artışı, tüketim mallarına olan talebin artması ve ülke ekonomisinin dışa bağımlı olması sebebiyle ihracata oranla ithalatta artış olmuştur. İthalat yapılan ülkeler arasında Rusya, Azerbaycan, Türkiye, ABD ve Ukrayna gibi ülkeler sayılabilir. İthalatı yapılan ürünler arasında Petrol ve petrol ürünleri, makine, teçhizat, hafif sanayi ürünleri ve gıda sanayi ürünleri gösterilebilir.

¹⁸¹ Demir, **Türk Dış Politikası Perspektifinden Güney Kafkasya**, s. 224.

Yabancı sermayelerin en fazla rağbet ettikleri sektör ise sanayi, iletişim ve gıda sektörleridir. 1992 – 1998 yılları arasında Gürcistan’a yatırım yapan ülkelere bakıldığında ilk sırayı İsrail almakta, onu İrlanda, Rusya, İngiltere, Türkiye ve ABD izlemektedir. AB, Gürcistan ile ilişkilerini ilerletmekte ve birçok konuda destek vermektedir.¹⁸²

2004 yılı sonrası, Gürcistan’a en fazla dış yatırım yapan ülkelerin başında gelen ABD’nin, ülke kalkınmasına ayırdığı ekonomik ve siyasi programlar çerçevesindeki yardımları sırasıyla şöyle sıralayabiliriz:¹⁸³

- Eğitim ve ortaklık,
- Bölgesel istikrar ve güvenlik,
- Ekonominin gelişimi ve yapılanması,
- Sosyal ve insani yardımlar,
- Ticari ve yatırımlar,
- Enerji,
- Demokrasinin gelişimi programlarıdır.

Türkiye ile Gürcistan arasındaki ekonomik ilişkilerde, son yıllarda meydana gelen yabancı yatırım ortamının ülkede iyileştirilmesi ve ekonominin düzelmesi ile hızlı bir gelişim içine girmiştir. 2002’de Türkiye’nin Gürcistan ile 241 milyon Dolar olan dış ticaret hacmi, 2006’da 600 milyon doları aşmıştır. 2006 itibarıyla Türk müteahhitlerince üstlenilen projelerin toplam değeri 350 milyon dolar civarındadır. Böylelikle de, Türkiye Gürcistan’da dördüncü büyük yatırımcı ülke konumuna gelmiştir.¹⁸⁴

Son yıllarda sanayi, ticaret, ulaşım, iletişim, otel ve lokanta hizmetleri ile turizm sektöründe ekonomik anlamda büyüme gözlemlenmektedir.

¹⁸² Demir, **Türk Dış Politikası Perspektifinden Güney Kafkasya**, s. 228.

¹⁸³ Mürteza Hasanoğlu / Elnur Cemilli, **Güney Kafkasya’da ABD Politikası**, İstanbul, IQ Yayınları, 2006, s. 125.

¹⁸⁴ Kanbolat, a.g.e, s. 112.

2.4.1 Özelleştirme

Özelleştirmenin ana felsefesi, devletin asli görevleri olan adalet ve güvenliğin sağlanması yolundaki harcamalar ile özel sektör tarafından yüklenilemeyecek altyapı yatırımlarına yönelmesi, ekonominin ise pazar mekanizmaları tarafından yönlendirilmesidir.

Özelleştirmenin temel amacı, devletin ekonomideki işletmecilik alanından tümüyle çekilmesini sağlamaktır. Özelleştirme ile devletin ekonomideki sınaî ve ticari aktivitesinin en aza indirilmesi hedeflenirken, rekabete dayalı piyasa ekonomisinin oluşturulması, devlet bütçesi üzerindeki KİT finansman yükünün azaltılması, sermaye piyasasının geliştirilmesi ve atıl tasarrufların ekonomiye kazandırılması, bu yolla elde edilecek kaynakların altyapı yatırımlarına kanalize edilebilmesi mümkün olacaktır.

Gürcistan'da 1990'lı yılların başlarında özelleştirme süreci başlamıştır. Özelleştirme, ekonominin yeniden yapılandırılmasında ve Pazar ekonomisine geçiş sürecinde kullanılan önemli araçlardan bir tanesidir.

Gürcistan'ın ekonomik reformları, ülkenin altyapısı ve stratejik işletmeleri hariç, sanayinin tamamen özelleştirilmesini kapsamaktadır. Gürcistan'da küçük ve orta ölçekli yatırımların yaklaşık % 80'i özelleştirilmiştir. Sektörel bazda bakıldığında ise, özelleştirilen işletmelerin % 28,5'i Tarım, % 18,5'i inşaat ve % 15,2'si sanayi sektöründedir. Özelleştirme oranının en düşük olduğu sektör enerji sektörü olarak gözlemlenmektedir.¹⁸⁵

2.4.2 Sanayi

Sanayi sektörü de Gürcistan açısından kayda değer bir öneme sahiptir. Başlıca sanayi kolları arasında; demir-çelik, demir dışı metalurji, mühendislik, kimya, inşaat malzemeleri, hafif sanayi ve ağaç işleme, gıda işleme, makine, metal işleme, kereste, kağıt, kimya ve Petro-kimya sanayi, elektrik üretimi, petrol ürünleri,

¹⁸⁵ http://www.tika.gov.tr/yukle/dosyalar/ULKERAPORLARI/Gurcistan_UlkeRaporu.pdf (09.12.2010).

un, hububat işleme ve yem sanayi yer almaktadır.¹⁸⁶ Ülkenin sınaî yapısı esas itibari ile demir-çelik işletme tesisleri ile manganez işletme tesislerine dayalıdır. Ancak tesisler gerek teknolojik yetersizlik gerekse de kapatılmayan enerji açığı nedeniyle verimli işletilme imkânından mahrumdur. Tesislerin işletilebilmesi ve de malzeme sevkiyatının yapılabilmesi için elektrik enerjisine ihtiyaç vardır. İşletmelerin verimli bir şekilde işletilebilmesi ve ekonominin üzerinde yük olmaktan çıkarılabilmesi için başlamış olan özelleştirme çabalarına hız verilmesi önem taşımaktadır.¹⁸⁷

Sanayi üretiminin % 60'ı gıda ve hafif sanayi ürünlerinden oluşmaktadır. Hafif sanayi kapsamında yün, deri, saf ipek, naylon ve pamuk gibi hammaddeler dışarıdan ithal edilerek; tekstil, örgü, giyim eşyası ve ayakkabı üretiminin gerçekleştirilmesi sağlanmaktadır.¹⁸⁸ Sanayi şirketleri için en önemli problemler, yüksek maliyetler ve enerji kıtlığıdır.

Ülkenin en büyük sanayi tesisleri Zestafoni'deki Demir Alaşımları İşletmeleri ile Rustavi'deki Metal İşletmeleridir.

2.4.3 Enerji

Gürcistan'ın sahip olduğu en önemli avantajı, coğrafi konumu nedeniyle Avrupa ile Orta Asya arasında köprü niteliği taşımasıdır. Bu konumu sayesinde Orta Asya ve Azeri petrol ve doğalgazı buradan geçmekte ve Gürcistan'a ekonomik anlamda büyük bir kazanç sağlamaktadır.

Enerji ve enerji kaynakları, Gürcistan ekonomisi açısından hayati rol oynamaktadır. Gürcistan, elektrik enerjisinin % 80'ini hidroelektrik santrallerinden sağlamaktadır. Kendi petrol ihtiyacını karşılayamamaktadır. Ancak, ülkenin önemli rezervlere sahip olduğu tahmin edilmektedir. Bağımsızlık sonrasında yaşanan ekonomik krizin en büyük nedeni enerji üretimindeki yetersizliktir. Enerji problemi, sanayinin gelişmesinin önünde ciddi bir engel oluşturmaktadır. Ülkenin petrol ve

¹⁸⁶ DEMİR, *Türk Dış Politikası Perspektifinden Güney Kafkasya*, s. 225.

¹⁸⁷ MERT, *Türkiye'nin Kafkasya Politikası ve Gürcistan*, s. 48.

¹⁸⁸ http://www.tika.gov.tr/yukle/dosyalar/ULKERAPORLARI/Gurcistan_UlkeRaporu.pdf, (09.12.2010).

doğalgaz rezervleri kısıtlıdır. Az miktarda kömür ve petrole sahip ülkede mevcut petrol ve kömür üretimi ihtiyacın ancak % 5'ini karşılayabilmektedir.¹⁸⁹

Hidroelektrik üretiminde büyük potansiyele sahip olan Gürcistan, bu potansiyelin ancak % 10-20'sini kullanmaktadır. Ülkede özellikle kış aylarında enerji sıkıntısı çekilmektedir. Ülke ekonomisi, enerji alanında özellikle Türkmenistan ve Rusya'ya¹⁹⁰, ekonomik olarak da Batı'ya ve ABD'ye bağlanmak zorunda kalmıştır.

2.4.4 Ulaştırma ve Haberleşme

Gürcistan, stratejik konumu itibariyle bölgede Kuzey-Güney ve Doğu-Batı koridorunda çok önemli bir konuma sahiptir. Bu nedenle de, ulaşım sektörü öncelikli sektörler arasında kabul edilmektedir. Ulaşım ve iletişim, Gürcistan'da en hızlı gelişen sektörler arasında yer almaktadır. Gürcistan, uluslararası havacılık, denizcilik, demiryolu ve karayolu ulaşımı alanlarında 80 ülke ile ikili anlaşmalar imzalamıştır.

Gürcistan'daki karayollarının toplam uzunluğu yaklaşık 20.000 km'dir. Bunun 1.474 km'si uluslararası yollardır. Yolların inşaat ve tamirat işleri hem hükümet tarafından hem de uluslararası kuruluşlar (Dünya Bankası, Avrupa Birliği) tarafından finanse edilmektedir.

Türkiye ile Gürcistan arasında yolcu ve ticari taşımacılığın yoğun olarak yapıldığı güzergah, Hopa-Sarp-Batum karayoludur. Ayrıca bunun yanı sıra, Posof-Vale karayolu da mevcuttur.

Gürcistan'ın demiryolları 125 yıllık bir maziye sahiptir. Ülkenin mevcut 1.538 km'lik demiryolu ağı ülkeyi, Rusya ile Bakü, Erivan ve Karadeniz limanlarına bağlamaktadır. Kars-Tiflis Demiryolu'nun inşasına ilişkin olarak Türkiye ile Gürcistan arasında anlaşmaya varılmıştır. Bu demiryolu sayesinde, Gürcistan'ın Batı

¹⁸⁹ http://www.tika.gov.tr/yukle/dosyalar/ULKERAPORLARI/Gurcistan_UlkeRaporu.pdf , (09.12.2010).

¹⁹⁰ DEMİR, *Türk Dış Politikası Perspektifinden Güney Kafkasya*, s. 226.

Avrupa ve Akdeniz'e ulaşma imkânı artacak; Türkiye ise, Kafkasya ve Orta Asya ile daha ucuz ve daha kısa ulaşım koridoruna sahip olacaktır.¹⁹¹

Hem bölge ülkeleri arasında ticaret hem de Azerbaycan ile Ermenistan'ın dünyaya açılmaları bakımından, Gürcistan'ın Karadeniz Limanları Batum ve Poti, ayrı bir öneme sahiptir. Limanlar, bugün için yeterli olmalarına karşın modernizasyona ihtiyaçları vardır ve bu yönde çalışmalar yapılmaktadır.¹⁹²

Gürcistan'ın hava ulaşımı, en büyüğü Air Zena-Gürcistan Havayolları olan birkaç yerli firma tarafından gerçekleştirilmektedir. Ayrıca, British Airline ve Türk Hava Yolları'nın da seferleri mevcuttur.

Gürcistan'da iletişim sektörü gelişme süreci içinde olup, yatırımların artırılması yönünde büyük çaba gösterilmektedir. İletişim alanındaki yabancı yatırımcılar DAEWOO (ABD), TURKCELL (Türkiye-Finlandiya), TELRAD (İsrail) ve METROMEDIA (ABD) yer almaktadır.¹⁹³

2.4.5 Tarım ve Hayvancılık

Bağımsızlık sonrasında başlayan ekonomik kriz, ekonominin birçok kolunu yok etmiş ve tarım Gürcistan ekonomisinin belkemiği olmuştur. Nüfusun yaklaşık %40'ı tarım sektöründe istihdam edilmektedir. Sovyetler döneminde narenciye, meyve, şaraplık üzüm ve sebze üretimiyle birliğin başlıca tarım ürünleri üreticisi konumunda bulunmuştur. Topraklarının yarıya yakını tarımsal üretim için kullanılmasına rağmen, tahıl ihtiyacının yarısını ithal etmek zorunda kalmıştır. Son yıllarda tarımsal üretim, özel sektör tarafından işletilmeye başlanmıştır. Yurt dışından bulunan ucuz tarımsal krediler, tarım sektörünün son yıllarda gelişmesinde önemli rol oynamıştır. Devlet, sadece çay ve tohum üretiminde aktif durumdadır. Gürcistan'ın başlıca tarım ürünleri, tütün, çay, narenciye, ayçiçeği ve şaraplık üzümdür.

¹⁹¹ http://www.tika.gov.tr/yukle/dosyalar/ULKERAPORLARI/Gurcistan_UlkeRaporu.pdf , (11.12.2010).

¹⁹² MERT, **Türkiye'nin Kafkasya Politikası ve Gürcistan**, s. 48.

¹⁹³ http://www.tika.gov.tr/yukle/dosyalar/ULKERAPORLARI/Gurcistan_UlkeRaporu.pdf , (12.12.2010).

Fındık yetiştiriciliğinde dünyada ilk on ülkede yer alan Gürcistan, önemli ölçüde çay ve fındık yetiştirme kapasitesine de sahiptir. Gürcistan, tahıl ihtiyacının %80'ini ithal etmektedir.¹⁹⁴

Modern ekipman ve yüksek kaliteli gübre çeşitlerinin yetersizliği, standardizasyon eksikliği, ürünlerin transferi ve ambalaj konularında karşılaşılan problemler, ürünlerin işlenmesi için gerekli entegre tesislerin olmayışı, tarım sektörünün gelişimini engelleyen başlıca sebeplerdendir. Özellikle sektörde büyük üreticilerin yer almayışı, toprakların çok parçalanmış olması, üretilen ürünleri toplayan toptancıların bulunmayışı, ürünlerin transferini ve pazarlanmasını güçleştirmektedir.

Ülkenin coğrafi ve iklim koşulları hayvan yetiştiriciliği için oldukça elverişli olmasına rağmen, Gürcistan'da hayvan yetiştiriciliğine yeterli ilgi duyulmadığı gözlenmektedir. Gürcistan, Kafkas dağları eteklerindeki geniş meraları ile hayvancılığa elverişli bir ülke olmasına karşın hayvancılık sektörü yeterince gelişmemiştir.¹⁹⁵

2.4.6 Turizm

Gürcistan, Karadeniz'e bakan sahil şeridi, kış turizmine elverişli yüksek dağları, tarihi ve kültürel zenginlikleri, dünyanın ikinci en büyük botanik bahçesine sahip olması dolayısıyla geniş bir turizm potansiyeline sahiptir. Ayrıca ülkeye, zengin termal su kaynakları ve kaplıcaları için gelen önemli sayıda turist vardır.

Ancak, 1990'lı yılların başlarında yaşanan güvenlik sorunları ve ekonomik durgunluk nedeniyle, ülkenin turizmi gelişme kaydedememiş ve ülkeye gelen turist sayısında büyük düşüş yaşanmıştır. Konaklama, uluslararası ulaşım hizmetleri ve diğer bir çok altyapı unsurunun geliştirilmesine gerek duyulmaktadır.

¹⁹⁴ http://www.tika.gov.tr/yukle/dosyalar/ULKERAPORLARI/Gurcistan_UlkeRaporu.pdf, (12.12.2010).

¹⁹⁵ DEİK, Gürcistan Ülke Bülteni, Ekim 2009, s. 11.

Ülkedeki turizm sektörünün gelişmesine engel olan 5 önemli sorun şöyle sıralanabilir:

- Kaliteli personel ve hizmet eksikliği
- Reklam eksikliği ve imaj problemi
- Turistik faaliyetlerin yelpazesinin dar oluşu
- Yetersiz turizm altyapısı
- Güvenlik

Dünya Ticaret Örgütü (WTO) ve UNESCO'nun işbirliğinde “ İpek Yolu Projesi”nin uygulanması desteklenmiştir. Bu projenin amacı, katılımcı ülkeler arasındaki altyapı gelişiminin teşvik edilmesidir.¹⁹⁶

¹⁹⁶ http://www.tika.gov.tr/yukle/dosyalar/ULKERAPORLARI/Gurcistan_UlkeRaporu.pdf , (12.12.2010).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3- GÜRCİSTAN'DA SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI

Gürcistan'da Sivil Toplum Kuruluşlarıyla ilgili hazırlanmış olan bu tez Türkiye'de sınırlı sayıdaki çalışmalardan birisidir.

Sovyetler Birliğinin dağılmasıyla bağımsızlığını elde eden Gürcistan'da özellikle ekonomik ve siyasi istikrarsızlık en önemli sorun haline gelmiş, Avrupa standartlarına göre son derece fakir bir ülke olarak; işsizlik, insan hakları, eğitim ve sağlık sorunları ortaya çıkmıştır. Gürcistan'daki bu temel sorunlar STK'ların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Gürcistan'da STK'ların oluşumu ve mevcut krizlerin ortadan kaldırılması, demokrasinin her alanda yerleşmesinin sağlanması için başta ABD ile diğer batılı ülkeler ve uluslararası kuruluşlar tarafından değişik programlar vasıtasıyla hibeler vermek suretiyle desteklenmektedir.

Gelişmiş batılı ülkeler ile kıyaslandığında Gürcistan'da STK sektörü kısa bir geçmişe sahip olmasına rağmen 1991 yılında kazandığı bağımsızlık sonrasında günümüze kadar geçen süre zarfında toplumsal yaşamın her alanında faaliyet içerisinde bulunmakta ve önemli bir sektör haline geldiği görülmektedir.

Gürcistan'da sivil toplum son yıllarda hızlı bir değişim ve gelişim sürecine girmiştir. Sivil toplumun en önemli ögesi olan sivil toplum kuruluşları (STK)'lar ülkenin demokratikleşmesinde önemli aktörler olarak ortaya çıkmakta, her geçen gün hem nitelikleri hem de sayıları artmaktadır.

Son yıllarda Gürcistan'da kamusal söylemi içinde sivil toplum kavramının canlandığını, sivil toplum faaliyetlerinin ülke genelinde yaygınlaştığını, sivil toplum kuruluşlarının toplumsal değişimin önemli aktörlerinden biri konumuna yükseldiği görülmektedir. Toplumsal gelişimin, toplumsal barışın, demokratikleşmenin, insan hakları, eğitim, sağlık, modernleşme ve sürdürülebilir ekonomik kalkınmanın önemli bir aktörü olarak kabul edilmeye başlandığı gözlemlenmektedir.

Farklı yasal statüler açısından bakıldığında Gürcistan'da Dernekler, Vakıflar ve Sendikalar olmak üzere 3 (üç) tür sivil toplum örgütlenmesinin ortaya çıktığı görülmektedir.

3.1 Gürcistan’da STK’ların Yasal Zemini ve Analizi

Bağımsızlığından bu yana geçen yaklaşık 21 yıllık süre sonunda 1 Şubat 2012 tarihi itibarıyla Gürcistan Adalet Bakanlığı Ulusal kamu kayıt acenteliği bilgilerine göre Gürcistan’da tescilli STK sayısı 15.686’dır.¹⁹⁷ Çevreden sağlığa, eğitimden kültüre, gençlikten kadın örgütlenmelerine ve insan haklarına kadar 30’a yakın farklı alanlarda faaliyet gösteren bu örgütlerde yaklaşık 100.000 kişi çalışmakta, bir milyondan fazla kişi de bu örgütlerin sunduğu hizmetlerden direkt ya da dolaylı olarak yararlanmaktadır.

Demokrasi hareketinin gelişimi Gürcistan’daki demokrasi yanlılarını harekete geçirmiştir ve onların hareketini meşrulaştırmıştır. Sivil toplum hareketinin güçlenmesi için alınan maddi yardımlar sivil toplum örgütlerini ortaya çıkarmıştır. Fakat bu maddi yardımlar demokrasi hareketine halkın büyük ölçüde katılması noktasında başarısız olmuştur. Demokrasi yanlı söylemlerin ve sivil toplum kuruluşlarının güçlenmesi büyük kitleleri politik sisteme karşı ayaklandırmıştır ve de Gül devriminin protesto dalgalarına önderlik eden hareket liderlerini gün yüzüne çıkarmıştır.¹⁹⁸

STK’ların oluşmaya başladığı ilk dönemlerdeki etkinliklere bakıldığında genelde yardımseverlik şeklinde faaliyetlerini sürdürdüğü görülmektedir. Ancak günümüzde siyasi gündem oluşturmak, ülkedeki insanların daha huzurlu, modern bir yaşam sürdürebilmek için yasaların hazırlanmasında STK’ların kamuoyu oluşturmak suretiyle bireylerin taleplerinin dile getirildiği, isteklerinin dikkate alındığı gözlemlenmektedir.

Yapılan araştırmaya göre, yürürlükteki mevzuat STK ve fonksiyonları için herhangi bir engel oluşturmamaktadır. Ancak, pratikte, gürcü STK’ların hemen hemen tamamı yabancı yardım kuruluşlarının finansmanına bağımlıdır ve hükümetten, yerel işletmelerden, kendi kayıtlı üyelerinden mali destek alamamaktadırlar. STK’ların hesap verebilirlik ve şeffaflığın sağlanması

¹⁹⁷ http://www.csogeorgia.org/uploads/files/registered_cso.pdf, (15.09.2012).

¹⁹⁸ Marina Muskhelishvili , Gia Jorjoliani, “Georgia’s ongoing struggle for a better future continued: democracy promotion through civil society development”, “**Democratization**”, Vol. 16, No:4, (2009), s.700.

mekanizmaları zayıftır. Dürüstlük sağlama mekanizmaları (örneğin, sektörün davranış kuralları) aslında yoktur. STK'lar tarafından hükümetin hesap verebilirliğinin sağlanması ve hükümet politikalarına genel siyasi ortamdan dolayı sınırlı etkileri vardır.

Gürcistan'da yaklaşık kayıtlı 15.000 STK vardır. Ancak STK'ların %10'u bile gerçek manada faaliyet göstermemektedir. Ülkede 62 hayırsever organizasyonu mevcuttur. Bunların vergisiz bağış toplamaya yetkileri olup bunların çoğu etkindirler. Kanun kayıtlı olmayan birliklerin olasılığını da göz önünde bulundurmaktadır. STK'ların kayıt işlemleri Adalet Bakanlığına bağlı bulunan Kamu Kayıt bürosunda yapılmaktadır. Ancak hayırsever kuruluşların kayıtları Maliye Bakanlığınca yürütülmektedir. Hibelerin büyük bir bölümü vergiden muaftır. Ancak STK'larda çalışanların maaşlarında diğer alanlarda çalışanlar gibi % 20 gelir vergisi kesilmektedir.¹⁹⁹

En büyük ve en etkin STK'lar Tifliste yoğunlaşmıştır. Yerel bölgelerdeki STK'ların güçleri ise oldukça azdır.

Gürcistan kanunları STK'ların işleyişleriyle ilgili önemli bir engel teşkil etmemektedir. Kanunun bazı bölümleri oldukça ileridir. Kanunda kuruluşların kayıt işlemleri ve faaliyetleriyle ilgili basit işlemler mevcuttur. Sivil toplulukların örgütlenme özgürlüğü için sağlam yasal dayanaklar vardır. Kanun hükümeti eleştirme açısından hiç bir kısıtlama öngörmemekle birlikte, STK'ların kaynaklarının kullanımı için herhangi bir sınırlama getirmemektedir. Üstelik bağış ve yardımlar için özellikle bireyleri teşvik etmektedir.

Sivil toplumun oluşumu ve üyelik hakkı anayasaca garanti altına alınmıştır. Bu tür organizasyonların kurulması ve kayıtlarla ilgili kurallar Medeni Kanunda belirlenmiştir. Medeni Kanuna göre, STK'lar kâr amacı gütmeyen tüzel kişilik kategorisine girmektedir. Kayıtları kamu kayıt bürosunda yapılmaktadır. Kamu Kayıt Bürosu, Organizasyona kuruluş bildirdiği gün içerisinde olumlu ya da

¹⁹⁹ www.transparency.ge, (15.09.2012).

olumsuz cevap vermek zorundadır. Kayıt ücreti 100 lari'dir. Kayıttaki olumsuzluk mutlaka belgelenmelidir ve bunun için mahkemeye itiraz yolu mümkündür. STK'ların kayıt işlem prosedürleri Gürcistan'da kolay ve ucuz olarak nitelendirilebilir.

Mevcut yasaya göre, STK'lar bir dizi vergi muafiyetlerinden faydalanmaktadırlar. Bunların Ticari faaliyetlerinden elde edilen gelirlere genel kurallar uygulanır. Ticari olmayan faaliyetlerden elde edilen gelirler, hibeler, bağışlar, üyelik aidatları gelir vergisinden muaftır. Ayrıca hibe anlaşmasıyla ithal edilen malların katma değer vergisi bulunmamaktadır. Diğer yandan varlıklar ekonomik faaliyetlerde kullanılmadığı müddetçe emlak vergisinden muaftırlar.

2010 yılının Eylül ayında kabul edilen Vergi Kanunu'nda Sivil Toplum Kuruluşlarının daha önce tabi oldukları ve ticari tüzel şahısların yüzde 20'lik ve sivil toplum kuruluşlarının yüzde 12'lik gelir vergisini ödedikleri pozitif ayırmacılık bu vergi rejimi ile ortadan kalkmıştır. 2011 yılından itibaren Sivil Toplum Kuruluşları maaşlar için yüzde 20'lik gelir vergisini ödemektedirler. Gelir vergisinin artırılması durumu 1997 yılından itibaren Vergi Kanunu'nda öngörülmüştür. Dolayısıyla, kaynak elverişliliğinin sınırlandırılması olarak değerlendirilmemelidir

Ticari Kuruluşlar ve hayırsever kişiler tarafından vergilendirilmeyen bağışların yapılmasıyla ilgili olarak kanun hükümleri kesin değildir. STK'lar tarafından vergilendirmeye tabi olmayan bağışların alınması için, bu kuruluşların hayırsever kuruluşları olarak kayıtlı bulunması gerekir. Bu tip bağış yapan ticari kuruluşlar da tüm gelir vergisini sadece yüzde 10'a kadar düşürülmesini talep edebilirler. Bu da eski Vergi Kanununa göre, yüzde 2 fazladır.

Kanun tarafından STK'ların mali faaliyetlerine her hangi bir ciddi engel yaratılmamasına rağmen, bu kanun üçüncü sektöre maddi bağımsızlığın elde edilmesi için özellikle de vergilerden muaf olma konusunda herhangi bir yardım teklif etmemektedir. Yabancı kaynaklardan alınan finansmanlar için teşvikli vergi rejimi geçerli olmasına rağmen, iç yardımları teşvik edici faktörler zayıftır. Topluluk menfaatlerinin korunması için düşük karla çalışan, sosyal işletmelerin veya şirketlerin faaliyetlerine engeller çıkartan yasal normlar mevcut değildir.

Gürcü sivil toplum kuruluşlarının finansman kaynakları yeterli derecede çeşitli değildir. Adı geçen kuruluşlar için devlet fonları uygulamada elverişli olmadığı için, bu kuruluşlar tamamen yabancıların yardımlarına bağımlıdırlar. Kurumsal ve bireysel hayırseverlik yardımları STK'ların çoğu için henüz gelir kaynağına dönüştürülememiştir. Adı geçen kuruluşlara yardım etme veya kendi üyelerinin bağış yapma olayları çok nadirdir. Uygun olmayan finansmanlardan dolayı, birçok STK'lar ihtisaslı kadroların muhafaza edilmesinde veya yeniden eğitilmesinde zorlanmaktadır.

Aynı zamanda, finansman ve insan kaynaklarının elverişliliği açısından, bölgede ve başkentte çalışan kuruluşlar arasındaki fark büyüktür. USAID'ın 2009 tarihindeki araştırma raporuna göre, STK'lar finansmanlarının yüzde 95'ini yabancı yardım kuruluşlarından sağlamaktadırlar. Fakat son birkaç araştırmaya göre ise STK'ların çoğu finansman kaynaklarını çeşitlendirmiştir.

2010 yılında yapılan ve 287 adet STK'ları kapsayan araştırma sonucunda, 2005 yılından sonra bu kuruluşların maddi kaynaklarının büyüdüğünü, bunun da bölgelerde çalışan kuruluşların sayesinde olduğu tespit edilmiştir. Buna rağmen, son 5 yıl içinde Tiflis'te faaliyet gösteren STK'lar bölgede çalışan kuruluşlardan 2,5 kat daha fazla proje gerçekleştirmişlerdir

STK'ların Gürcistan'daki iktisadi faaliyetleri yasaklanmamıştır. 2005-2008 yılları arasında işletmecilik faaliyetini gerçekleştiren STK'ların sayısı oldukça artmıştır ve bu kuruluşların beşte biri her hangi bir işletmecilik faaliyetini gerçekleştirmektedir. Fakat bu faaliyetlerin ölçeği ve gelirlerin miktarı henüz sınırlıdır. Gürcistan'daki büyük STK'lar vergilerden muaf olamadıklarından dolayı, gelirleri arttırmak amacıyla değişik iktisadi faaliyetlerin gerçekleştirilmesine çaba sarf etmektedirler.

Gül devrimi sırasında demokrasi hareketinin yükselişi önemli bir rol oynamıştır. Fakat devrim ülkeye demokrasinin tam anlamıyla gelmesi noktasında başarısız olmuştur. Devrimin aktörleri 2003 yılında demokratik olmayan iktidarın düşmesine katkıda bulunmuştur. Fakat Gül devrimini takiben Gürcistan'daki demokrasinin gelişim kalitesi düşmüştür.

Devrimde rol oynayan aktörlerin 2007-2008'deki toplumsal protestolardan sonraki süreçte demokrasi kalitesinin gelişimi üzerindeki etkileri devrim sırasındaki etkilerine göre belirgin şekilde azalmıştır.

Gül devriminin aktörleri özellikle 2007-2008 deki demokratik gelişmelere ayak uydurmayı başaramamıştır. Bu olaya farklı bir yorum daha yapılmaktadır. 2007- 2008 yıllarındaki demokrasi aktörleri tarafından uygulanan değişik politikalar rejim değişikliğinin demokratik sonuçları etkilememesi Gül devriminin olumsuz neticelenmesine neden olmuştur. Bu olayda dış faktörlerin yaklaşımlarındaki değişiklikler halkın demokrasi hareketini öğrenme sürecine dayandırılır.²⁰⁰

Gül devrimi sırasında STK'ların birçok temsilcisi devrimden sonraki hükümette görev almışlardır. Yeni Bakanlar Kurulunun 11 Bakanından 9'u STK'ların eski temsilcileridir. Bununla birlikte, kamu sektöründe maaşlar arttığından ve özel sektörde işverme imkanlarının iyileşmesinden dolayı, sivil toplum kuruluşları uzman profesyoneller için artık ilgi çekici kuruluşlar değildirler. Büyük ve daha profesyonel STK'lar ile ufak ve Enstitü olarak zayıf kuruluşlar arasındaki fark yavaş yavaş artmaktadır. STK'ların çoğu uzman ve profesyonel elemanları muhafaza etmekte zorlanmaktadırlar. Araştırılan kuruluşların üçte biri kadarında sürekli maaşla çalışan bir elemanı bile yoktur. Tiflis'in dışında kendi faaliyetlerini yürüten STK'lar imkanlar açısından başkentte faaliyet gösteren kuruluşlardan çok geride bulunmaktadır. Bu da hem donörlerin yaptıkları finansmanların elverişsizliğinden, hem de ihtisaslı kadroların bölgelerden Tiflis'e akımından kaynaklanmıştır.

Toplum yararına faaliyet gösteren birliklerin kurulması hakkı Anayasa tarafından garanti altına alınmıştır. Medeni Kanuna göre Gürcistan'daki STK'lar devlet kontrolü olmadan kendi faaliyetlerini yürütebilirler ve siyasi veya keyfi olarak kendi isteklerine göre feshedilmesinden korunmaktadırlar. Birliklerin özgürlüğü Medeni Kanunu'nda etkin bir şekilde korunmuştur.

Bazı meşru istisnaların dışında, vatandaşların genellikle bağımsız, politik, din veya hedeflerinin iyi yönetim ve yolsuzlukla mücadele faaliyetlerini teşvik etmek

²⁰⁰ Muskhelishvili, Jorjoliani, "Georgia's ongoing struggle for a better future continued: democracy promotion through civil society development", s. 701.

amacıyla birliklerin oluşturulmasına ve şahısların bu kuruluşlara katılmalarına izin verilmektedir. Bazı sınırlamalar sivil toplum kuruluşlarının ideolojisine ve amaçlarına dayanmıştır, fakat bu sınırlamalar sadece devletin meşru amaçlarının korunmasına hizmet etmektedir. Özellikle Anayasa;

- Gürcistan'ın ana yapısını yıkma veya zorla değiştirme,
- Ülkenin bağımsızlığını yıkma veya saha bütünlüğünü bozma,
- Savaş veya gasp etme propagandasını yapma,
- Milli, bölgesel, dini veya sosyal geleneklerini bozma

amaçlarına sahip olan toplum birliklerinin kurmasını yasaklamaktadır. Anayasa'nın aynı maddeye dayanarak, toplum birlikleri sadece mahkeme kararıyla ve organ kanununda belirtilen durumlarda yasaklanabilir. Medeni Kanun'da belirtildiği gibi, STK'ların amaçları geçerli olan yasalara, kabul edilen ahlak normlarına veya Gürcistan'daki Anayasa ve adalet prensiplerine aykırı olduğu takdirde, bu kuruluşlar yasaklanabilir.

Devlet tarafından STK'ların faaliyetlerinin durdurulması veya yasaklanması ancak mahkeme kararıyla gerçekleştirilebilir. Kanun tarafından STK'ların yönetim kurulunda devlet temsilcisinin üyeliğini veya devlet temsilcisinin kuruluşun toplantısına katılmasını talep etmemektedir.

Gürcü STK'lar devlet tarafından karışılmadan kendi faaliyetlerini sürdürebilmektedirler. Kuruluş faaliyetlerinin durdurulması veya kuruluş eylemcilerinin kendi iş faaliyetleri için tutuklanması gibi devlet tarafından baskılar çok nadir olarak yapılmaktadır. Buna rağmen, devlet kuruluşlarının, özellikle, başkentin dışında kendi faaliyetlerini gösteren ve avukatlık konularda çalışan kuruluşların devlet baskısı altında oldukları konusundaki bilgiler sık sık basın ve medya'da yayınlanmaktadır. Bazı durumlarda STK'ların kurucuları özellikle seçimlerde tehdit edilme ve zorlama gibi durumlarla karşılaşabilmektedirler.

Devlet kanunların öngördüğü şekilde STK'ların uygulamalarını sınırlamayıp bu faaliyetlere karışmamaktadır. Yapılan değerlendirmelere göre, Gürcü sivil topluluk Devlet eleştirisinde oldukça etkindir.

Gürcü STK'ların genel şeffaflık düzeyi yetersizdir. Son yıllarda yapılan araştırma sonuçlarına göre Gürcistan'daki STK'ların sadece çok az bir kısmı düzenli olarak topluma kendi faaliyetleriyle ilgili bilgileri vermektedir. Kendi yıllık hesaplarını ve mali belgelerini sürekli ve düzenli olarak yayınlanan kuruluşlardan Gürcistan'da sadece 5-6 kuruluş mevcuttur. STK'ların çoğu yönetim kuruluna yeni üyeleri çok nadir olarak alır veya hiç davet etmez.

Gürcistan'da özellikle STK'ların yoğun olarak faaliyet gösterdiği Tiflis, Batum' ve Kutaisi gibi şehirlerde yapılan görüşmelerin detaylarına bakıldığında, bağımsızlığın kazanıldığı ilk dönemlerde sivil toplum örgütlerindeki yönetici ve üyelerinin erkek oranı kadın oranına göre daha yüksekken, STK'ların yapısına bağlı olarak özellikle son dönemlerde kurulan ve faaliyetlerine devam eden STK'lardaki kadın erkek oranının dengeli olduğu görülmektedir.

Yine özellikle ülkenin başkenti ile önemli turizm ve sanayi kentlerinde yapılan incelemelerde STK'lara katılım gösteren kişilerin toplumun genel yapısına göre daha yüksek bir eğitim seviyesine sahip ve orta tabaka diyebileceğimiz geçim standartlarında yaşamlarını sürdüren insanlardan oluştuğu söylenebilir.

STK'ların faaliyetleri incelendiğinde özellikle üyelerin yöneticilere oranla etkinliklere daha sınırlı sayıda katıldıkları, işleyiş üzerinde daha az bilgi sahibi oldukları ve karar alma süreçlerinde demokrasilerin yeni yerleşmeye başladığı ülkelerin genelinde olduğu gibi yönetim kurullarının büyük bir ağırlığı olduğu görülmektedir.

Kişilerin STK'lara üye olma amaçlarına bakıldığında değişik etmenlerin etkili olduğu söylenebilir. Gürcistan'da ortak ilgiye sahip kişilerin daha iyi bir yaşam sürdürebilmek, ülke yönetimindeki karar mekanizmalarında söz sahibi olabilmek, benzer kaygıları olan kişilerin bir araya gelerek özellikle sosyo-ekonomik alandaki mağduriyetleri en aza indirebilmek, batı demokrasilerindeki gibi çağdaş yaşam standartlarını yakalayabilmek için örgütlenme yoluna gittikleri görülmektedir.

Gürcistan’da Sivil Toplumun oluşma sürecinde en önemli rolü STK’lar gerçekleştirmektedir. STK’ların oluşumu ülkede liberal demokrasiye geçiş aşamasında NGO’larla başladı. Batı demokrasi geleneğinde STK’lar demokrasinin gelişimine destek veren gerekli aktörler olarak kabul edilirler. Gürcistan’da modern sivil toplum kuruluşlarının oluşması 1992-1993 yıllarında başladı. 1994 yılı yasasında “Sivil Toplum Kuruluşu, Kar Amacı Gütmeyen Kuruluşlar” kavramları bilinmezdi. Bunun yerine daha yaygın olarak “Kamu Vatandaş Birliği” kavramı kullanılmaktaydı. 1995 yılındaki Gürcistan Anayasasının kabulünden sonra, STK’lardan bir grup “Gürcistan’da Ekonomik Reformlar ve Uluslararası Kalkınma Merkezi, Gürcistan Genç Avukatlar Derneği, Gürcistan Anayasayı Koruma Derneği ve Gürcistan – ISAR ” ile Parlamento Komitesinin anayasa, hukuksal sorunlar, kanunlar, ekonomi politikası ve reformlar’da verimli işbirliği sonucunda ülkede Sivil Toplum sektörü yasası temelini ilk aşaması başlatmış oldu.²⁰¹

Gürcistan’da özel, ticari olmayan amaçlarla kurulan ilk birlikler; Kafkas Kulübü, Yeşil Hareket, Dasi – Gürcistan’da Demokratik Seçimler, Tiflis Politika Kulübü v.b. 1990’lı yıllara kadar toplumsal ve siyasi örgütler arasında kesinlikle bir ayırım yoktu. 1992 yılından itibaren siyasi olmayan, sivil toplum kuruluşlarının sayıları kademeli olarak artmaya başladı.

Gürcistan’da var olan sosyo ekonomik kriz ortamlarında, STK’lar başta uluslararası toplum tarafından sağlanan yardımlarla varlıklarını sürdürebiliyorlardı.

Gürcü finansal kaynakları sivil toplum sektörüne yapılan yardımlarda hemen hemen yoktu. Gürcistan sivil toplum sektörü en baştan itibaren yabancı vakıfların desteğiyle kuruldu ve gelişti. 1998 yılında yayınlanan “Gürcistan Siyasi Sistemi” kılavuzunda şöyle belirtilmiştir. *“Sadece üyelik isteğiyle faaliyet gösteren organizasyonlar nadirdir. Çoğunluk maddi desteği uluslararası vakıflardan arıyor ve buluyor”*

Gürcistan’da üçüncü sektörün gelişiminde aşağıdaki organizasyonların özellikle katkısı olmuştur. Bunlar Amerikalı Finansör George Soros tarafından

²⁰¹ Maia Tsurtsunia, სამოქალაქო საზოგადოება (Samokalako Sazogadoeba – Sivil Toplum) , Tbilisi, Universal, 2011, s. 128.

finanse edilen; “Gürcistan Açık Toplum Vakfı” bu vakıf 1994 yılında Tiflis’te kuruldu. Vakıf, sivil toplum yaşamında insan haklarının korunması, hukuk, sağlık sektörünün gelişimi, etnik azınlıklar ve marjinal grupların sosyalleşmesi, kültür ve sanat gelişimi, sivil toplumun gelişmesi, medyaya destek, sosyal sorunlar gibi bir çok farklı alanda faaliyet göstermektedir.

“Avrasya Çalışanlar Vakfı”, Avrasya Vakfının yerine kurulmuş bir vakıftır. Vakfın misyonu; pratik programların desteğiyle sosyal ve ekonomik refahın sağlanması için değişiklikleri teşvik etmek ve uygulamaktır. Avrasya Çalışanlar Vakfı yerel bir kuruluştur. 2007 yılının sonlarında kuruldu. Avrasya vakfi çalışmalarına ilk önce 1994 yılında başladı. Bu ABD kuruluşunun temsilcilik ofisiydi. Merkezi Washington’da bulunan ve Sovyetler Birliği döneminde Baltık ülkeleri hariç hemen hemen tüm ülkelerde temsilcilikleri bulunan bir kuruluştur.

Amerikan Vakfı ISAR-Georgia, Gürcistan temsilciliği 1997 yılı sonunda “Horizonti” ismiyle yeni, yerel bir vakıf olarak ABD’nin Uluslararası Kalkınma Acentesi USAID’ın finansörlüğünde faaliyetlerine başladı. Vakfın Sivil Toplum Kuruluşlarının fonksiyonlarıyla ilgili yayınlanmış kitapları mevcuttur. İngiliz Uluslararası Kalkınma Bakanlığı (DFID) çeşitli alanlarda hibeler sağlamaktadır.

Gürcistan’da üçüncü sektör gelişimi için değişik organizasyonlar faaliyetlerini sürdürmektedirler. Bunlardan özellikle Amerikan yatırımcısı George SOROS tarafından finanse edilen Gürcistan Açık Toplum Vakfı. Bu vakfın Gürcistan’daki sivil toplumun gelişimi için değişik alanlarda faaliyet içinde olduğu görülmektedir.

Bunların başında İnsan Hakları, Sivil Toplumun gelişimi, Medya desteği, eğitim ve diğer sosyal konular. Vakıf kendini genelde Enstitü olarak ifade etmektedir. Bu Enstitünün dışında ülkede aşağıda belirtilen kuruluşların da faaliyet gösterdikleri görülmektedir.

- Dünya Bankası: Temel amacı bilgi toplama ve yaymaktır.
- Gürcistan Avrupa Birliği Delegasyonu: insani yardım ve insan haklarını koruma alanlarında faaliyet gösterir.
- Friedrich Ebert Vakfı: Vakfın amacı, genel olarak demokrasinin gelişmesine yardımcı olmaktır.

- IREX-Georgia : Eğitimin, bağımsız medyanın, sivil toplum kuruluşlarının gelişimine katkıda bulunan uluslararası Sivil Toplum Kuruluşudur. Yetenekli insanların yurt dışında eğitimlerine destek vermektedir.

Gürcistan'da akredite olmuş Büyükelçilikler ve uluslararası kuruluşların temsilcilikleri ülkede çeşitli alanlardaki projelere destek vermektedirler.²⁰²

3.2 Gürcistan'daki Gül Devrimi sırasında STK'ların Rolü

1990'lı yılların sonu ve 2000'li yılların başlarında Gürcistan'da yönetimde bulunan hükümete karşı özellikle güven bunalımı artmış ve hoşnutsuzluklar başlamıştı. Bu dönemde üçüncü sektörün aktif bir şekilde siyasi süreç içerisinde yer aldığı görülmektedir. STK'ların bu dönemde hükümetle görünür bir şekilde çatışma içerisine girmişlerdi ve Şevardnadze hükümeti halk içindeki tüm desteğini kaybetmişti. Bu sıralarda en aktif STK'lar siyasi muhalefet Zurab Jvania ile Miheil Saakashvili'nin birlikte oluşturdukları "Genç Reformcular"dı. Bu birlikteliğin hükümete karşı faaliyetlerinden dolayı Hükümet tarafından sivil toplum kuruluşlarına güçlü saldırılar başladı.

STK'lar tarafından organize edilen ve yürütülen eylemler 2003 yılında daha da etkili olmaya başladı. Gül Devrimi sırasında aktif olarak faaliyet yürüten STK'lar Özgürlük Enstitüsü, Adil Seçimler ve Genç Hukukçular Derneğiydi. Bu kuruluşlar tarafından tespit edilmiş ve doğrulanmış suçlamalar muhalefetin kalitesini arttırmış ve muhalefetin iktidarı değiştirme zaferiyle sonuçlanmasına vesile olmuştur.

2 Kasım 2003 tarihinde yapılan seçimlerde resmi sonuçlara mahkemede itiraz sırasında özellikle Adil Seçimler ve Genç Hukukçular Derneğinin önemli rolleri olmuştur. Bu dernekler aracılığıyla seçim idaresine karşı 150 dava açıldı.²⁰³

Seçimler ulusal ve uluslararası gözlemciler tarafından izlendi. Miheil Saakashvili seçimlere hile karıştırıldığını ileri sürdü ve bu durum uluslararası

²⁰² Tsurtsumia, სამოქალაქო საზოგადოება (Samokalako Sazogadoeba – Sivil Toplum), s. 130.

²⁰³ Tsurtsumia, სამოქალაქო საზოგადოება (Samokalako Sazogadoeba – Sivil Toplum), s. 133.

bağımsız kuruluşlarca da desteklendi. Ardından Tiflis'te yönetime karşı barışçı gösteriler düzenlenmeye başladı. Bu gösterilere demokratik muhalefet güçlerin neredeyse tamamı katıldı. Kasım ortalarında, Tiflis sokaklarındaki demokratik gösterilere, Gürcistan'ın başlıca kent ve kasabalarında Kmara "Yeter" adlı gençlik örgünün organize ettiği gösteriler eklendi. Bu gösterilere STK'lar da aktif olarak katıldılar. 22 Kasım'da gösteriler doruk noktasına ulaştı ve yeni parlamentonun açılışı sırasında, Şevardnadze'nin konuşma yaptığı sırada, Saakashvili'nin önderliğindeki göstericiler ellerinde kırmızı güllerle (hareket adını buradan almıştır) parlamento binasına girdiler. Şevardnadze, konuşmasını yarıda keserek korumaları eşliğinde parlamento binasını terk etmek zorunda kaldı. Seçkin askeri birliklerin gösterilere müdahale etmeyi reddetmesinden sonra Şevardnadze, 23 Kasım'da, muhalefetin liderleri Saakashvili ve Zurab Jvania ile görüşerek durum değerlendirmesi yaptı. Bu görüşmeye, bu arada Tiflis'e giden Rusya Dışişleri Bakanı İgor İvanov aracılık etti. Bu görüşmenin ardından Şevardnadze, devlet başkanlığı görevinden ayrıldığını duyurdu.

Yeni seçimlere değin parlamento başkanı Nino Burcanadze, anayasa gereği devlet başkanlığı görevini vekaleten üstlendi. 4 Ocak 2004 tarihinde devlet başkanlığı seçimleri yapıldı ve Saakashvili, oyların ezici çoğunluğunu alarak devlet başkanı seçildi ve 25 Ocak'ta görevine başladı.²⁰⁴

3.3 Gürcistan'daki STK'ların Sorunları

Gürcistan'daki STK'ların birçok sorunları bulunmaktadır. Bunlar;

- STK'lar hakkında mevcut bilgi eksikliği,
- Katılımda yaşanan sorunlar,
- Faaliyetlerini sürdürebilmek için mali kaynak yetersizliği,
- Nitelikli ve yetkin insan kaynağına duyulan ihtiyaç,
- Sınırlayıcı yasal düzenlemeler,

²⁰⁴ http://tr.wikipedia.org/wiki/G%C3%BCI_Devrimi, (28.10.2012).

- Örgüt içi demokrasi eksikliği,
- Eleman ve altyapı yetersizlikleri,
- STK'lar arasındaki iletişimsizlik,
- Medyanın tüm gönüllü kuruluşlara eşit mesafede davranmaması ve STK aktivitelerini ikincil ve önemsiz görmeleri,
- Tanıtım faaliyetlerinin yetersizliği,
- Batılı anlamda kurumsallaşamama sorunları,
- Uzun vadeli amaçlar gütmek yerine dar ve kısa vadeli politikalara öncelik verilmesi,
- Toplumun beklentilerinin tam anlamıyla karşılanamaması nedeniyle toplum içerisinde yeterince saygınlık kazanamaması,
- Söz konusu örgütlerin toplumun geneli değil belirli bir kesimin ve çalışanların çıkarlarını koruma algısı gibi sorunlar STK'ların önemli sorunları olarak sıralanabilir.

3.4 Gürcistan'da Aktif olarak Faaliyetlerini Yürüten STK'lar

Politik, Sosyal, Kültürel, Hukuki ve Çevresel amaçlar doğrultusunda resmi kurumlar dışında bağımsız olarak faaliyetlerini sürdüren Sivil Toplum Kuruluşları Gürcistan'da genellikle Dernek, Vakıf ve Sendikalar olarak varlıklarını sürdürmekte olup; aktif olarak faaliyetlerini sürdüren STK'ların amaçları, çalışmaları, ülke siyasetindeki rolleri ve yürüttükleri faaliyetler bu bölümde detaylı olarak incelenecektir.

3.4.1 21.Yüzyıl Sendikası

21 Aralık 1998 tarihinde Tiflis Saburtalo Bölge Mahkemesince kuruluşu tescil edilen კავშირი “21-ე საუკუნე (Kavşiri Otsdaerti Saukune – 21. Yüzyıl Sendikası), siyasi olmayan, kâr amacı gütmeyen bir sivil toplum kuruluşudur.

Organizasyon, Gürcistan'da demokrasinin inşası için, kalıcı programlar ve özel girişimler sayesinde uluslararası projelerle, yabancı ve yerel ortak kuruluşların girişimleriyle faaliyetlerini sürdürmektedir. Çeşitli araştırma çalışmaları ve yaygın eğitim faaliyetleriyle sorunların tespiti ve bunların giderilmesi amacıyla kendi uzmanlık alanlarında danışmanlık çalışmalarını yürütmektedir.

Avrupa Konseyi, Tiflis İngiliz Büyükelçiliği, AGİT / ODIHR, UNESCO, GTZ, Açık Toplum Gürcistan Vakfı, Horizonti Vakfı, Avrasya Vakfı, WCRP, REC Kafkasya, AgVANTAGE organizasyona yardım sağlayan ve faaliyetlerin yürütülmesine katkıda bulunan kurum ve kuruluşlar olup; din ve inanç özgürlüğü, dinler arası diyalog, hoşgörüsüzlük ve ayrımcılıkla mücadele, tüketici haklarının korunması, iş geliştirme, aktif vatandaşlık için çeşitli yasal eğitim ve hukuki yardım konularında faaliyetler göstermektedir.²⁰⁵

3.4.2 Gürcistan Genç Avukatlar Derneği

Gürcistan Genç Avukatlar Derneği, (საქართველოს ახალგაზრდა იურისტთა ასოციაცია - Sakartvelos Ahalgazrda İuristta Asotsiatsia) kâr amacı gütmeyen bir tüzel kişiliktir.

- İnsan hak ve özgürlüklerini korumak,
- Hukukun üstünlüğünü teşvik etmek,
- Kamu tüzel bilincini arttırmak,
- Avukatlar arasında mesleki etik normlarını teşvik etmek,
- Avukatların bilgi, beceri ve yetkinliklerini geliştirmek,
- Sivil toplumun oluşturulması ve hukukun üstünlüğünün tüm ülkeye yayılması için yasal zemini geliştirmeye çalışın,

Gürcistan sınırları içerisinde anayasa, kanunlar ve kendi özel tüzüklerine bağlı olarak faaliyetlerini sürdüren bir sivil toplum kuruluşudur. Batum, Kutaisi,

²⁰⁵ www.century21.ge, (25.06.2011).

Rustavi, Gori, Telavi, Ozurgeti ve Dusheti şehirlerinde de temsilcilikleri bulunmaktadır.²⁰⁶

3.4.3 Agro İş Danışmanlığı

Agro İş Danışmanlığı, (აგრო ბიზნეს კონსულტინგი - Agro Biznes Konsultingi) İngiliz Hükümeti Uluslararası Kalkınma Bakanlığınca finanse edilerek Nisan 2011'de Gürcistan'da faaliyetlerine başladı.

- Gürcistan ve bölgelerinde ekonomik durumun iyileştirilmesi,
- Çevre – tarım sorunlarının araştırılması ve incelenmesi,
- Kırsal bölgelerin geliştirilmesi ve yoksulluğun azaltılması ile yaşam koşullarının düzeltilmesi,
- Küçük ve orta ölçekli işletmelerin teşvik edilmesi,
- Korunan alanlarda biyo çeşitliliğinin korunması,
- Kırsal alanlarda sivil toplumun demokratikleşmesi,
- Eğitim ve kültürel çeşitliliğin teşvik edilmesi,
- Turizmin gelişimine destek verilmesi,
- Araştırma ve danışmanlık hizmetlerinin verilmesi gibi faaliyetleri yürütmektedir.²⁰⁷

3.4.4 İnsan Kaynaklarını Geliştirme Vakfı

İnsan Kaynaklarını Geliştirme Vakfı (ადამიანის რესურსების განვითარების ფონდი - Adamianis Resursebis Ganvitarebis Pondi) 1995 yılı Haziran ayında kuruldu.

²⁰⁶ www.gyla.ge, (27.06.2011)

²⁰⁷ www.abcgroupp.ge, (27.06.2011).

Vakfın amacı; sosyal güvencesi olmayan insanlara psiko sosyal destek vermek ve güçlendirmek, barışın sağlanması ve çatışmaların önlenmesi, sivil toplumun güçlendirilmesi, yoksulluğun azaltılması ve iş eğitimi olarak sıralanabilir.²⁰⁸

3.4.5 Kadın Girişimlerini Destekleme Grubu

Kadın Girişimlerini Destekleme Grubu (ქალთა ინიციატივების მხარდაჭერი ჯგუფი - Kalta İnitsitivebis Mhardamceri Jgupi) 29 Haziran 2000 tarihinde, farklı meslek grubundan 8 kadının bir araya gelerek oluşturduğu, bağımsız, kâr amacı gütmeyen bir sivil toplum örgütüdür.

- Gürcistan'da kadın haklarının korunması ve her düzeyde kendi çıkarlarının teşvik edilmesi,
- Bilimsel, ticari ve kültürel değişim programlarının uygulanması,
- Demokratik süreçlerin ve kadın girişimlerinin desteklenmesi yoluyla kültürel, ekonomik ve sosyal çevrenin iyileştirilmesini sağlamak,
- Yoksulluğun azaltılmasına katkıda bulunmak,
- Bilgilendirici ve danışmanlık hizmetlerini yürütmek,
- Kadınların kendi haklarının farkına vararak yaşamın her alanına katılımlarını sağlamak suretiyle faaliyetlerini sürdürmek örgütün amaçlarından. ²⁰⁹

²⁰⁸ www.fdhr.ge, (05.07.2011).

²⁰⁹ www.women.ge, (15.07.2011).

3.4.6 Gürcistan’da Kadın Vakfı

Gürcistan’da Kadın Vakfı (ქალთა ფონდი საქართველოში - Kalta Pondi Sakartveloši) 24 Mayıs 2005 tarihinde Eğitim İşbirliği ve Kalkınma Merkezi girişimleriyle kuruldu. Kuruluşundan buyana kadın sorunlarına odaklanan yerel hayırseverlik gelişimi üzerinde çalışmalar yürütmektedir.

Vakfın misyonu;

- Gürcistan’da kadın haklarının korunması ve tam anlamıyla kendilerini gerçekleştirebilmesi için mali ve teknik destek,
- Kapasite geliştirme suretiyle kadınların güçlendirilmesi,
- Kadın ekonomik fırsatlarının geliştirilmesi,
- Çatışma bölgelerinde yaşayan kadınlara destek,
- Cinsiyet konularında bilinçlendirme,
- Kadın sorunlarına toplumsal duyarlılığının artırılmasını sağlamak,
- Kadın girişimlerini destekleyerek serbest, güvenli ve adil bir dünyanın eşit, tanınmış ve mutlu kadınları olarak yaşamın her alanında var olmalarının sağlanmasıdır.²¹⁰

3.4.7 Kadın Danışma Merkezi

Kadın Danışma Merkezi Sendikası “Sakhli” (ქალთა საკონსულტაციო ცენტრი “სახლი - Kalta Sakonsultatsio Tsentri “Sahli”) kadın merkezli, kar amacı gütmeyen bir sivil toplum kuruluşudur. Sakhli 1997 yılında kurulan İngiliz Hayır Örgütü Oxfam’ın desteğiyle 2000 yılının mart ayında bağımsız bir sivil toplum kuruluşu olarak faaliyetlerine başlamıştır. Gürcistan’daki en yaygın sosyal problemlerin başında gelen aile içi şiddetin önlenmesi konusunda faaliyet gösteren ilk sivil toplum örgütüdür.

²¹⁰ www.womenfundgeorgia.org, (20.07.2011).

Aile içi şiddete maruz kalmış kadınlara her türlü desteği sağlayarak onlara hizmet etmek, aile içi şiddetin önlenmesi için yeterli kamuoyunu oluşturmak, gerekli yasal reformların teşvik etmek ve mağdurların çıkarlarını korumak için bir ağ oluşturmak en önemli amaçlarındandır.

Kadın Danışma Merkezi Sendikası “Sakhli”, şiddet mağdurlarına hizmet etmek, onlara hukuki ve tıbbi danışma hizmetleri sunmak, geçici barınma hizmetlerinde yardımcı olmak, kadına yönelik şiddetin önlenmesi için kısa belgesel filmlerin hazırlanması, Radyo ve Televizyon programları ile eğitim seminerleri vermek suretiyle insanları bilinçlendirme konularında çalışmalarını sürdürmektedir.²¹¹

3.4.8 Ekonomik Sorunları Araştırma Merkezi

Ekonomik Sorunları Araştırma Merkezi (ეკონომიკის პრობლემების კვლევის ცენტრი - Ekonomikis Problemebis Kvlevis Tsentri) 2008 yılı Ağustos ayında iş idaresi uzmanları tarafından kuruldu. Araştırma merkezinin kuruluşun esas amacı araştırma organizasyonlarının ve enstitülerin geliştirilmesini desteklemek, ekonomi politika stratejilerini hazırlamak, çeşitli alternatiflerin belirlenerek ekonominin kalkınmasına yardımcı olmak, optimal, uzun vadeli ekonomik politikaları belirlemek ve uygulamaktır.

Ekonomik Sorunları Araştırma Merkezi, Gürcistan ekonomisinin sistemli gelişimini sağlamak, ekonomi konusunda araştırma projelerini hazırlamak, modern analiz teknikleri ve metotlarını kullanarak çalışmaları uluslararası standartlarda yürütmek, araştırma raporlarını hazırlamak gibi faaliyetleri yürütmektedir.²¹²

²¹¹ www.saxli.gol.ge, (02.08.2012).

²¹² www.cepr.ge, (21.08.2011).

3.4.9 Gürcistan Genç Ekonomistler Derneği

Gürcistan Genç Ekonomistler Derneği (საქართველოს ახალგაზრდა ეკონომისტთა ასოციაცია - Sakartvelos Ahalgazrda Ekonomistta Asotsiatsia), 25 Nisan 1989 tarihinde kuruldu. Kâr amacı gütmeyen bir sivil toplum kuruluşudur. Derneğin kurulduğu yıllarda sivil toplum sektörü gelişiminin başlangıç aşamasındaydı. Dernek, Gürcistan'da piyasa ekonomisi ilkelerinin oluşumunda önemli katkılar sundu. Halen ülke genelinde faaliyetlerini sürdürmektedir. Faaliyetlerinin kapsamı çeşitlendirilmiş iş ortamlarının iyileştirilmesi, demokratik yapı ve ekonomik reformlara destek ile genç ekonomistlerin profesyonel manada büyümelerine yardımcı olmak.

Gürcistan Genç Ekonomistler Derneği kuruluşundan buyana araştırma ve analiz, izleme, bilinçlendirme, destek verme, danışmanlık vb. konularda yüze yakın projeyi hayata geçirmiştir.²¹³

3.4.10 Adil Seçimler ve Uluslararası Demokrasi Derneği

Adil Seçimler ve Uluslararası Demokrasi Derneği, (სამმართველოში არჩევნებისა და დემოკრატიის საერთაშორისო საზოგადოება - Sammartliani Arçevnebisa da Demokratiis Saertaşoriso Sazogadoeba) 1995 yılında kuruldu. Tarafsız, kar amacı gütmeyen biri sivil toplum kuruluşudur. Örgütün en temel işlevi seçim prosedürlerinin uygulanmasını izlemek ve böylece toplumun güvenini kazanarak seçimlerin şeffaflığını güvence altına almaktır. Kuruluşundan bu yana Gürcistan'da yapılan bütün seçimleri gözlemci sıfatıyla takip etmiş ve seçimlerin şeffaf bir şekilde yapılması konusunda çalışmalarını yürütmüştür.

Dernek ayrıca seçim izleme programının yanında yurttaşlık eğitimi ve yerel yönetimler alanında çeşitli projeler yürütmüştür.²¹⁴

²¹³ www.economists.ge, (25.09.2011).

²¹⁴ www.isfed.ge, (02.01.2012).

3.4.11 İnsan Hakları Eğitim Merkezi

İnsan Hakları Eğitim Merkezi (HREC) (ადამიანის უფლებათა საგანმანათლებლო ცენტრი - Adamianis Uplebata Saganmatlebo Tsentri) 31 Aralık 2002 tarihinde insan hakları eğitimi ve korunması alanında en az 5 ile 7 yıl çalışma tecrübesi bulunan genç avukatlar tarafından kurulmuştur. HREC, insan hakları eğitimi alanında ağırlıklı olarak çalışan bir sivil toplum örgütü olup, aynı zamanda çocuklar, öğrenciler, öğretmenler, polisler, genç hukukçular, cezaevi personeli, gazeteciler, mülteci ve yerinden edilmiş halklar v.b farklı sosyal grupların özellikle Kafkasya bölgesindeki faaliyetlerine odaklanmış olup dünya çapındaki STK'larla işbirliği içerisinde. ²¹⁵

HREC temelde iki ana faaliyet yürütmektedir. Bunlar İnsan Hakları Eğitimi faaliyetleri ve Gürcistan'da insan hakları alanında çalışan bölgesel STK'ların güçlendirilmesi.

3.4.12 Flora ve Fauna Derneği

Flora ve Fauna Derneği (ასოციაცია - ფლორა და ფაუნა - Asotsiatsia – Plora da Pauna) 23 Kasım 2006 tarihinde Gürcistan – Batum'da kurulan, kar amacı gütmeyen bir sivil toplum kuruluşudur.

Biyolojik çeşitliliğin araştırılması, izlenmesi, korunan alanların geliştirilmesi, sürdürülebilir doğa kullanımının geliştirilmesi, iklim değişikliğine adaptasyon ve tedbirlerin desteklenmesi, toplumun çevre bilincinin artırılması, bilimsel araştırma faaliyetlerinin desteklenmesi ve çevre düzenleme ve denetimin geliştirilmesi konularında faaliyet yürütmektedir. ²¹⁶

²¹⁵ www.humaneducation.info, (05.01.2012).

²¹⁶ www.florafauna.org, (15.02.2012).

3.4.13 Uluslararası Gençlik Organizasyonu - Barış ve Kalkınma

Akademisi

Barış ve Kalkınma Akademisi (მშვიდობისა და განვითარების აკადემია სავერთაშორისო ახალგაზრდული ორგანიზაცია - Mshvidobisa da Ganvitarebis Akademia Saertaşoriso Ahalgazrduli Organizatsia) uluslararası, kâr amacı gütmeyen, sivil toplum kuruluşu ve gençlik organizasyonudur. Amacı; Güney Kafkasya’da barış ve dayanışmayı desteklemek, gençlerin bilgi edinmesine, yetkinlik ve beceri gelişimine yardımcı olmaktır.

Ekim 2002’de ABD Ajansı (USAID) desteği ile Tiflis’te kuruldu. Kuruluşun, Genç savaş kurbanları arasında dostluk, anlayış ve diyalog köprüleri inşa etmek, Güney Kafkasya’da genç liderler yetiştirmek, demokratik ve insani fikirleri teşvik etmek, insanların yaşamlarını iyileştirmeye çalışmak gibi fonksiyonları yerine getirmeye çalıştığı görülmektedir.²¹⁷

3.4.14 Genç Bilim Adamları Birliği

Genç Bilim Adamları Birliği (ახალგაზრდა მეცნიერთა კავშირი “ინტელექტი” – Ahalgazrda Metsnierta Kavşiri “İntelekti”) , kâr amacı gütmeyen ve 1998 yılından buyana Gürcistan’ın Batum şehrinde faaliyetlerini sürdüren bir sivil toplum kuruluşudur.

Genç Bilim Adamları Birliği, toplumun sorunları ve ihtiyaçları hakkında bilgi sahibi olan, ülkenin demokratik ve ekonomik gelişimine katkıda bulunmayı amaç edinen ve aşağıda belirtilen 5 farklı alanda aktivitelerini sürdüren bir örgüttür.

Derneğin ana faaliyet alanları; etkili, sorumlu ve şeffaf bir yönetimin oluşumuna katkı sağlamak, yönetim organlarının kurumsal gelişimine katkıda bulunmak, Sivil Toplum alanında eğitim ve ekonomik kalkınmayı desteklemek, Sivil Toplum Kuruluşlarının gelişimine destek vermektir.²¹⁸

²¹⁷ www.apd.ge, (25.03.2012).

²¹⁸ www.intellect.org.ge, (27.03.2012).

3.4.15 Gürcü ve Türk İşadamları Derneği

Gürcü Türk İşadamları Derneği (ქართველ და თურქ ბიზნესმენტის ასოციაცია - Kartvel da Turk Biznesmenta Asotsiatsia), 1990 yılında on kurucu üye ile faaliyetine başlamış, ülkenin en büyük sivil toplum örgütlerinden biridir. Bünyesinde bulundurduğu kurumsal firmaların yanı sıra yeni müteşebbisler ile tüm iş çevresini temsil etmekte, aynı zamanda da finans, hizmet, lojistik, sanayi ve imalat gibi farklı bir çok sektörde üye ülkelerle ekonomisine yön vermektedir.

Derneğin amacı; Gürcistan kanunlarının temel esaslarına bağlı kalarak yasal düzenlemeler ve dernek tüzüğü çerçevesinde bir sivil toplum örgütü olmak bilinciyle sürekli kurumsal gelişimi ve müşteri memnuniyetini esas alarak, işadamlarının liderlik vasıflarını, sosyal sorumluluklarını ve dayanışma ruhunu geliştirmek. Gürcistan ve Türkiye ilişkilerine katkıda bulunmak, şeffaf yönetim tarzıyla yapılacak her türlü çalışmalardan üyelerin haberdar edilmesi ve katılımlarının sağlanması ile Gürcistan'da bulunan nitelikli yeni üyelere ulaşmak ve büyümeğdir.²¹⁹

3.4.16 Gürcistan İşadamları Derneği

Gürcistan İşadamları Derneği (საქართველოს ბიზნეს ასოციაცია - Sakartvelos Biznes Asotsiatsia), 2009 yılı ekim ayında kurulan, bağımsız, siyasi olmayan, kar amacı gütmeyen bir sivil toplum örgütüdür. Derneğin amacı; Gürcistan'daki mevcut küçük ve büyük ölçekli işletmelerin ve üyelerinin ortak çıkarlarını temsil etmek ile bireysel ve firmalar tarafından çözülmesi zor olan konularda sorunlara çözümler bulmaya çalışmaktır.

Dernek üyeleri iş hayatının farklı alanlarında faaliyet göstermektedirler. Bunlar arasında; imalat, yerel üretim, bankacılık ve finans, sigortacılık, bilgi ve iletişim teknolojileri, ulaştırma, nakliye, yiyecek ve içecek üretimi, inşaat, danışmanlık, madencilik, tarım, reklam v.b. sayılabilir. Bugünkü verilere göre, özel

²¹⁹ www.gurtiad.ge, (05.04.2012).

sektörde dernek üyelerinin Gürcistan pazarında istihdam ettikleri çalışanların sayısı 60.000 den fazladır.²²⁰

3.4.17 Gürcistan İşverenler Derneği

Gürcistan İşverenler Derneği (საქართველოს დამსაქმებელთა ასოციაცია Sakartvelos Damsakmelta Asotsiatsia) 1 Aralık 2000 tarihinde kuruldu. Derneğin ana görevi üyelerinin ekonomik ve yasal hakları ile çıkarlarını korumaktır.

Dernek, toplumda hukuku ve kurumsal kültürü oluşturmak için hükümetle, sendikalarla ve uluslararası kuruluşlarla ilişkiler kurmak, ekonominin farklı sektörlerinde çalışmakta olan küçük ve büyük ölçekli şirketlerin kurumsallaşmalarına destek olmak, değişik işveren örgütleriyle işbirliği yapmak, üyelerine kurslar düzenlemek ve danışmanlık hizmetlerini yürütmek gibi faaliyetlerini sürdürmektedir.

Tüm ülke çapında dernek olarak bina – tasarım, eczacılık, turizm, sigortacılık, tarım, işletme endüstrisi, finansal bankacılık, oteller ve restoranlar, ulaştırma ve haberleşme, iş danışma merkezleri gibi farklı 1000'in üzerinde şirket temsil edilmektedir.²²¹

3.4.18 Engelli Kadın ve Engelli Çocukların Anneleri Derneği

1997 yılının mayıs ayında Güney Kafkasya'da İngiliz Hayırsever Kuruluşu OXFAM'ın engellilik konularındaki danışmanlarından Jacque Christy tarafından Tiflis ve Zugdidi'de Engelli Kadın ve Engelli Çocukların Anneleri Derneği (ინვალიდ ქალთა და ინვალიდ ბავშვთა დედათა ასოციაცია - Invalid Kalta da Invalid Bavşta Dedata Asotsiatsia) kuruldu. Derneğin amacı Gürcistan'daki engelli şahısların sosyal ve siyasal koşullarını iyileştirmek, onların toplumsal yaşama aktif olarak katılımlarını sağlamaktır. Dernek 1998 yılından itibaren faaliyetlerini sürdürmektedir.

²²⁰ www.bag.ge (10.04.2012).

²²¹ www.employer.ge, (12.04.2012).

Derneğin ana faaliyet alanlar: Engelli kadın, çocuk ve engelli çocukların annelerinin haklarının korunması, sağlık ve eğitim hizmetlerinden herkesin faydalanması, kadın ve cinsiyet sorunları, Sivil Toplumun gelişimi, altyapı rehabilitasyonu, sosyal güvencesi olmayanlara yardım ve hayırseverlik faaliyetleri.²²²

3.4.19 Gürcistan Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeler Derneği

Gürcistan Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeler Derneği (საქართველოს მცირე და საშუალო საწარმოთა ასოციაცია - Sakartvelos Mtsire da Saşualo Satsarmota Asotsiatsia), 10 Eylül 2010 tarihinde Gürcistan kanunlarına bağlı olarak kurulmuş, siyasi olmayan ve kar amacı gütmeyen bir Sivil Toplum Kuruluşudur.

Derneğin amacı; ülkede sağlıklı rekabet ortamının yaratılmasının yanı sıra, küçük ve orta ölçekli işletmeler ile kamu kurumları, finans kuruluşları ve uluslararası kuruluşlar arasındaki iletişimi teşvik etmek, küçük ve orta ölçekli işletmelerin çıkarlarını korumaktır.²²³

3.4.20 Gürcistan Ulusal Yerel Yönetimler Derneği

Gürcistan Ulusal Yerel Yönetimler Derneği (საქართველოს ადგილობრივ თვითმმართველობათა_ეროვნული ასოციაცია - Sakartvelos Adgilobriv Tvitmmarttveobata Erovnuli Asotsiatsia), 17 Aralık 2004 yılında AB ve Avrupa Komisyonunun ortak girişimleriyle kurulmuş, kar amacı gütmeyen, siyasi olmayan bir Sivil Toplum Örgütüdür.

Dernek; daha yerel ve öz yönetim sistemi geliştirmeyi hedeflemektedir. Yerel düzeyde demokrasinin geliştirilmesi, ülke genelinde merkez hükümet otoritesinin yerel yönetimlere devredilmesi ve yerel yönetimler enstitülerinin iyileştirilmesi alanlarında faaliyet göstermektedir.

Derneğin esas amaçları şunlardır;

²²² www.adw-dea.org.ge, (07.06.2012).

²²³ www.gsmea.ge, (10.06.2012).

- Ulusal ve uluslararası düzeyde yerel yönetim organlarının çıkarlarını savunmak,
- Gürcistan’da yerel demokrasinin gelişimine destek vermek,
- Merkezi yetkilerin devredilmesi konularında hükümetle işbirliği yapmak,
- Yerel Yönetim yetkililerinin ve seçilmişlerin eğitimlerini destekleme ve haklarını koruma, sosyal güvencelerini sağlama.
- Yerel Yönetimlerin sorunlarını belirleme, Yerel Yönetimler arası işbirliği ile pratik deneyim ve başarıları tanıtmak.

Dernek birçok uluslararası kuruluş ve yerel yönetimlerin Avrupa sendikaları ile işbirliği içindedir.²²⁴

3.4.21 Gürcistan Aarhus Merkezi

Gürcistan Aarhus Merkezi (არჰუსის ცენტრი საქართველოში (Arhusis Tsentri Sakartveloşi), Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) Gürcistan Misyonu ile Gürcistan Çevre Koruma ve Tabii Kaynaklar Bakanlığının ortak girişimleriyle kurulan merkez, 1 Haziran 2009 yılından itibaren faaliyetlerine devam etmektedir. Merkezin amaçları;

- Yerel konularda Aarhus sözleşmesinin uygulanmasını kolaylaştırmak,
- Çevresel konularda bilgiye erişim,
- Karar alma sürecine halkın katılımı,
- Yargıya başvuru haklarının garanti altına alınması vb. konular sayılabilir.

Kuruluş; düzenli olarak güncellenen web sitesi ve çevre kitaplığı aracılığıyla farklı bilgilendirme kampanyaları düzenleyerek çevresel bilgiye erişimi sağlamakta, çevresel karar alma süreçlerine halkın katılımı sürecini izleyerek sürecin etkinliğini

²²⁴ www.nala.ge, (08.09.2012).

arttırmak için Gürcistan Çevre Koruma ve Tabii Kaynaklar Bakanlığına öneriler sunmaktadır.

Ayrıca halkın bilinçlendirilmesi için sözleşme kapsamındaki hak ve yükümlülüklerini açıklamak için değişik kılavuzlar hazırlamaktadır.²²⁵

3.4.22 Yeşil Alternatif Derneği

Yeşil Alternatif Derneği (სსოციალთა “მწვანე ალტერნატივა” - Asotsiatsia “Mtsvane Alternativa”) 2000 yılında kurulmuş, 19 aktif üyesi ve 8 çalışanı bulunan kâr amacı gütmeyen bir sivil toplum kuruluşudur.

Derneğin misyonu Gürcistan’ın eşsiz doğası ile biyolojik ve kültürel mirasını korumak, ekonomik olarak uygulanabilir, alternatif çevre politikalarını belirlemek, sosyal adalet ve halkın katılımını savunmak için eşitlik ve adalet ilkelerini tanıtmak, çevresel ve sosyal açıdan yerel sanayi ve toplumun gelişimine destek vermektir.

Dernek Orta ve Doğu Avrupa’nın en etkili çevresel kampanya yürüten örgütlerin bir üyesidir.²²⁶

²²⁵ www.aarhus.ge, (25.10.2012).

²²⁶ www.greenalt.org, (15.12.2012).

SONUÇ

Gürcistan, Türkiye'nin de içinde bulunduğu bölgede sahip olduğu jeopolitik ve jeostratejik konumu sebebiyle hem Türkiye açısından hem de Kafkasya ve Orta Asya'ya açılan ulaşım ve ticaret yollarının merkezi konumunda olması açısından; bölgede özellikle küresel güçler tarafından yakın markaja alınmaya çalışılan, bağımsızlık sonrasında yaklaşık 20 yıl gibi kısa sayılabilecek bir süre içerisinde komünizm rejiminden demokrasiye geçişteki yapılanma sürecinde önemli sıkıntılar yaşamış, Türkiye açısından hayati öneme haiz komşu bir ülkesidir.

SSCB döneminde birliğin en istikrarlı ekonomilerinden biri olan Gürcistan, dağılışın ardından ekonomisinde istikrasızlıkla karşı karşıya kalmıştır. Eskiyen teknoloji nedeniyle sanayi sektörünün büyük çoğunluğu atıl kapasitededir. Devam eden özelleştirme çabaları ve Gürcistan'ın son dönemde imzaladığı ekonomik anlaşmalara bağlı olarak ülkeye doğrudan yabancı yatırım girişi artmış, özellikle de Türk yatırım şirketlerinin payı önemli seviyeye ulaşmıştır.

2008'deki savaşın sebep olduğu milyarlarca dolar tutarındaki zarar Gürcistan'ın kalkınmaya ilişkin temel sorun ve ihtiyaçlarını daha çok arttırmış; gittikçe artan işsizlik oranı, sosyal güvenlik ve sağlık altyapısı sorunları, global mali krize bağlı olarak ortaya çıkan kredi geri ödeme yetersizlikleri, ekonomik kalkınma için büyük önem taşıyan dış kaynaklı kredilerin ve yabancı yatırımların azalması, Rusya destekli muhalefetin mevcut yönetimi değiştirme çabaları ülkenin gelişimini olumsuz etkileyen etmenler arasında sayılabilir.

Orta Asya'da ve Kafkasya'da bulunan zengin doğalgaz ve petrol kaynaklarının boru hatlarıyla önce Orta Asya ve Kafkaslardan Karadeniz'e daha sonra da bütün dünyaya ulaştırılmasında Gürcistan geçiş güzergâhında bulunmasından ötürü önem kazanmaktadır.

Sovyetler Birliğinin dağılmasıyla bağımsızlığını elde eden Gürcistan özellikle 1990'lı yıllarda fakir bir ülke olarak, işsizlik, rüşvet, yolsuzluk, insan hakları ihlalleri, eğitim, sağlık ve güvenlik gibi hemen her alanda özellikle de ekonomik

alanda birçok problemlerle uğraşmak zorunda kalmış, mevcut krizlerle mücadele etme ve batılı anlamda demokrasinin ülkede yerleşmesi için başta ABD olmak üzere batılı ülkeler ve uluslararası kuruluşların destekleriyle STK'ların oluşumu ve faaliyetleri zamanla gelişmiş ve bugünkü halini almıştır.

Gürcistan'da STK'lar özellikle ABD, batılı ülkeler ve uluslararası kuruluşların destekleriyle hızlı bir değişim ve gelişim süreci içerisine girdikleri ve ülkenin demokratikleşmesi adına önemli aktörler olarak ortaya çıktıkları ve varlıklarını devam ettirdikleri görülmektedir.

Gürcistan'da dernekler, vakıflar ve sendikalar olarak faaliyetlerini sürdüren STK'ların şubat 2012 itibariyle sayılarının yaklaşık 16.000 civarında oldukları, çevre, sağlık, eğitim, kültür, insan hakları, gençlik ve kadın örgütlenmeleri gibi birçok alanda çalışmalarını yürüttükleri görülmektedir.

STK'ların oluşmaya başladığı ilk dönemlerdeki etkinliklerine bakıldığında genelde yardımseverlik faaliyetleri şeklinde sürdürülen çalışmaların özellikle Gül devriminin hemen öncesinden günümüze kadar geçen süre içerisinde kamuoyu oluşturmak suretiyle toplumun taleplerinin dile getirilmesi, toplumsal barışın sağlanması, demokrasinin her alanda yaygınlaştırılması, modernleşme ve insan haklarının ön planda tutulduğu bir yönetim anlayışının tesis edilmesi için siyasi gündem oluşturmak ve hükümete bu alanda kanunların hazırlanmasında katkı sunmak gibi görevler üstlendikleri görülmektedir.

Ülkedeki STK'ların tamamına yakını yabancı yardım kuruluşlarının finansmanına bağımlı olup, yerel işletmelerden, hükümetten ve kendi kayıtlı üyelerinden mali destek alamamaktadırlar. Hesap verebilirlik ve şeffaflık mekanizmaları zayıftır. Kayıtlı STK'lardan genelde hayırsever organizasyonların bağış toplamaya yetkileri olup bunlar diğer STK'lara göre daha etkindirler.

Gürcistan'da STK'ların kayıt işlemleri Adalet Bakanlığına bağlı Kamu Kayıt Bürosunda yapılmaktadır. Hayırsever kuruluşların kayıtları ise Maliye Bakanlığınca tutulmaktadır.

En büyük ve etkin STK'ların ülkenin başkenti Tiflis'te yoğunlaştığı, diğer bölgelerde ise sayılarının ve etkinliklerinin daha az olduğu, yerel bölgelerdeki STK'ların ise Tiflis'teki STK'ların şubeleri şeklinde örgütlendikleri görülmektedir.

Başkent dışındaki bölgelerde STK'ların çoğu imkanlar açısından oldukça geri olmalarından dolayı uzman ve profesyonel elemanları muhafaza konusunda zorlanmaktadırlar.

Gürcistan kanunlarında STK'ların işleyişleriyle ilgili önemli sayılabilecek engeller mevcut değildir. Kuruluşların kayıt işlemleri basitçe yapılmakta olup örgütlenme özgürlüğü için yasal düzenlemeler mevcuttur. Sivil toplumun oluşumu ve üyelik hakkı anayasaca garanti altına alınmıştır. STK'lar birçok vergi muafiyetlerinden yararlanmaktadırlar.

2003 yılındaki Gül devrimi adıyla bilinen yönetim değişikliği sonrasında Gürcistan'da aktif olarak faaliyet gösteren birçok STK'nın temsilcileri yeni hükümette bakan olarak görev almışlardır.

Gürcistan Anayasası ülkenin ana yapısını yıkma veya zorla değiştirme, ülkenin bağımsızlığını yıkma veya saha bütünlüğünü bozma, savaş veya gasp etme propagandasını yapma ve milli, bölgesel, dini veya sosyal geleneklerini bozma gibi faaliyet içerisinde yer alan toplum birliklerinin kurulmasını yasaklamıştır. STK'ların faaliyetlerinin durdurulması veya yasaklanması ancak mahkeme kararlarıyla gerçekleştirilmektedir.

Yapılan araştırma sonuçlarına göre Gürcistan'daki STK'ların şeffaflık düzeylerinin yetersiz olduğu, topluma faaliyetleriyle ilgili olarak düzenli bir şekilde bilgi vermedikleri, yönetim kurullarına yeni üyelerin çok nadir olarak alındıkları, özellikle üyelerin yöneticilere oranla etkinliklere daha sınırlı katıldıkları görülmüştür.

Gürcistan'daki STK'ların mevcut sorunlarına bakıldığında; eleman ve altyapı yetersizlikleri, sınırlayıcı yasal düzenlemeler, iletişimsizlik, tanıtım faaliyetlerinin yetersizliği, örgüt içi demokrasi eksikliği, katılımıda yaşanan sorunlar, nitelikli ve yetkin insan kaynağına duyulan ihtiyaç, uzun vadeli amaçlar yerine dar ve kısa vadeli politikalara öncelik verilmesi, kurumsallaşamama sorunları, toplum beklentilerinin

tam olarak karşılanamaması nedeniyle toplum içerisinde yeterince saygınlık kazanamaması ve sadece belirli bir kesimin ve çalışanlarının çıkarlarının korunma algısı gibi sorunların mevcudiyetini koruduğu görülmektedir.

EKLER

EK - 1

Gürcistan Haritası

http://unitedcats.files.wordpress.com/2008/08/georgia_map_overview.png
(24/11/2010)

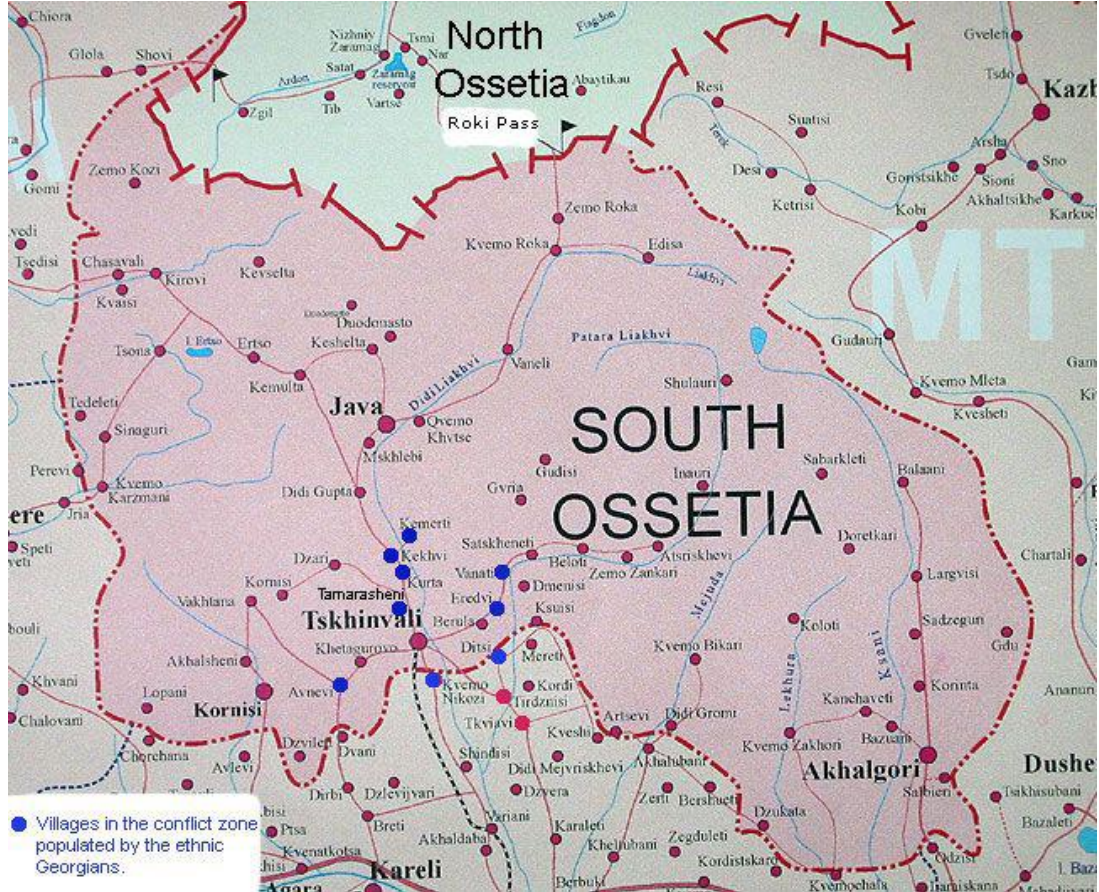
EK - 2

Acaristan Haritası

http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/2/25/Adjara_map.png (24/11/2010)

Güney Osetya Haritası

Kaynak: <http://www.biocrawler.com/w/images/1/1c/South-OssetiaMap.jpg>,
(24/11/2010).

Abhazya Haritasi

Kaynak: <http://greatersurbiton.files.wordpress.com/2008/05/abkhazia.png>,
(24/11/2010).

გურჯისტან’da Faaliyetlerini Yürüten Aktif STK’lar ve İletişim Bilgileri

S.N o	STK İsmi	Adres / Telefon / Faks / e-mail
1	კავშირი 21-ე საუკუნე (Meotsdaerte Saukune) 21. Yüzyıl Sendikası	17 G. Akhvlediani Kuça, 0108 Tbilisi – Georgia +995 32 931242, office@century21.ge
2	საქართველოს ახალგაზრდა იურისტთა ასოციაცია (Sakartvelos Ahalgazrda İuristta Asotsiatsia) Gürcistan Genç Avukatlar Derneği	J. Kakhidze kuça, 0102 Tbilisi - Georgia +995 32 936101 / +995 32 923211 gyla@gyla.ge
3	აგრო ბიზნეს კონსულტინგი (Agro Biznes Konsultingi) Agro İş Danışmanlığı	6 A, J.Bagratiონი kuça, 1 sartuli Tbilisi - Georgia +995 32 420903, abc@abcgroup.ge
4	ადამიანის რესურსების განვითარების ფონდი (Adamianis Resursebis Ganvitarebis Pondi) İnsan Kaynaklarını Geliştirme Vakfı	Vaja Pşavalas Gamziri 16, 10 Sartuli, Tbilisi – Georgia +995 32 2376052, nodarsar@gmail.com
5	ქალთა ინიციატივების მხარდამჭერი ჯგუფი (Kalta İnitsiativebis Mhardaceri Cgupi) Kadın Girişimlerini Destekleme Grubu	42, Oniaşvili Kuça, 0160, Tbilisi - Georgia wisg@women.ge, info@women.ge
6	ქალთა ფონდი საქართველოში (Kalta Pondi Sakartveloში) Gürcistan’da Kadın Vakfı	52, Lado Asatiani Kuça, 0105, 2 Sartuli Tbilisi – Georgia +995 32 9355094, info@womenfundgeorgia.org
7	ქალთა საკონსულტაციო ცენტრი “სახლი” (Kalta Sakonsultatsio Tsentri “Sahli”) Kadın Danışma Merkezi “Sahli”	3, Gambaşhadze Kuça, Tbilisi – Georgia +995 32 989080, sakhli13@hotmail.com saxli@gol.ge
8	ეკონომიკის პრობლემების კვლევის ცენტრი (Ekonomikis Problemebis Tsentri) Ekonomik Sorunları Araştırma Merkezi	İ. Abaşidzis Kuça, 43/15, 0179, Tbilisi – Georgia +995 32 221236, mail@cepr.ge

9	საქართველოს ახალგაზრდა ეკონომისტთა ასოციაცია (Sakartvelos Ahalgazrda Ekonomistta Asotsiatsia) Gürcistan Genç Ekonomistler Derneği	35, Orbelia Kuça, 105, Tbilisi – Georgia +995 32 292839, Office@economists.ge
10	სამმართველო არჩევნებისა და დემოკრატიის საერთაშორისო საზოგადოება (Sammartliani Arçevnebis da Demokratiis Saertaşoriso Sazogadoeba) Adil Seçimler ve Uluslararası Demokrasi Derneği	37, Oniaşvili Kuça, 0160, Tbilisi – Georgia +995 32 237882, info@isfed.ge
11	ადამიანის უფლებათა საგანმანათლებლო ცენტრი (Adamianis Uplebata Saganmanatleblo Tsentri) İnsan Hakları Eğitim Merkezi	0177, Nutsibidzis Kuça, 77, Tbilisi – Georgia +995 32 2395445, hrecgeo@yahoo.com
12	ასოციაცია - ფლორა და ფაუნა (Asotsiatsia – Flora da Pauna) Flora ve Fauna Derneği	Sherif Kimshiashvili Kuça, 11, 5. Sahli Batumi – Georgia +995 9 2222266, contact@florafaua.ge
13	მშვიდობისა და განვითარების აკადემია საერთაშორისო ახალგაზრდული ორგანიზაცია (Mşvidobisa da Ganvitarebis Akademia Saertaşoriso Ahalgazrduli Organizatsia) Uluslararası Gençlik Organizasyonu – Barış ve Kalkınma Akademisi	0171, Kostavas Gamziri, 77, 2.Sartuli Tbilisi – Georgia +995 32 2307970, apd@apd.ge
14	ახალგაზრდა მეცნიერთა კავშირი “ინტელექტი” (Ahalgazrda Metsnierta Kavşiri “İntelekti”) Genç Bilim Adamları Derneği	6010, Ağmaşenebeli Kuça, 13 Batumi – Georgia +995 422 241640, info@intellect.org.ge
15	ქართველ და თურქ ბიზნესმენტთა ასოციაცია (Kartvel da Turk Biznesmenta Asotsiatsia) Gürcü ve Türk İşadamları Derneği	Chavcavadze Kuça, 37, Tbilisi – Georgia +995 32 2234313, gurtiad@gurtiad.ge
16	საქართველოს ბიზნეს ასოციაცია (Sakartvelos Biznes Asotsiatsia) Gürcistan İşadamları Derneği	0102, Kote Marcanişvilis Kuça, 5, Tbilisi – Georgia +995 32 2202215, info@bag.ge

17	საქართველოს დამსაქმებელთა ასოციაცია (Sakartvelos Damsakmebelta Asotsiatsia) Gürcistan İşverenler Derneği	8, Chavcavadze Kuça, Tbilisi – Georgia +995 32 2147373, employer@employer.ge
18	ინვალიდ ქალთა და ინვალიდ ბავშვთა დედათა ასოციაცია (Invalid Kalta da Invalid Bavšta Dedata Asotsiatsia) Engelli Kadın ve Engelli Çocukların Anneleri Derneği	2100, Lazis Kuça, 3, Zugdidi – Georgia +995 41550139, madonnakharebava@yahoo.com
19	საქართველოს მცირე და საშუალო საწარმოთა ასოციაცია (GSMA) (Sakartvelos Mtsire da Saşualo Satsarmota Asotsiatsia (GSM)) Gürcistan Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeler Derneği	19, Gamrekeli Kuça, 311, Tbilisi – Georgia +995 32 2389833 / +995 32 2389844 info@gsmea.ge
20	საქართველოს ადგილობრივ თვიმმართველობათა ეროვნული ასოციაცია (Sakartvelos Adgilobriv Tvimmartvelobata Erovnuli Asotsiatsia) Gürcistan Ulusal Yerel Yönetimler Derneği	0171, M. Kostavas Kuça, 75, Saxli 65 Tbilisi – Georgia +995 32 27267 / +995 32 907084 office@nala.ge
21	აარჰუსის ცენტრი საქართველოში (Arhusing Tsentri Sakartveloში) Gürcistan Aarhus Merkezi	0114, Guluas Kuça, 6, Tbilisi – Georgia +995 32 2752419 / +995 32 2752390 info@aarhus.ge
22	ასოციაცია “მწვანე ალტერნატივა” (Asotsiatsia “Mtsvane Alternativa”) Yeşil Alternatif Derneği	0179, Valinaşvilis Kuça, 27/29 Tbilisi - Georgia

KAYNAKÇA

KİTAPLAR

- AĞAOĞULLARI, Mehmet Ali / KÖKER, Levent, **İmparatorluktan Tanrı Devletine**, Ankara, İmge Kitabevi, 1991, s. 169.
- AKAD, Mehmet / DİNÇKOL, Bihterin (Vural), **Genel Kamu Hukuku**, İstanbul, Der Yayınları, 2012, s. 34.
- AKAL, Cemal Bali, **Sivil Toplumun Tanrısı**, İstanbul, Alfa Yayınları, 1990, s. 109.
- AKAL, Cemal Bali, **İktidarın Üç Yüzü**, Ankara, Dost Kitabevi, 1998, s. 46.
- ANDERSON, Benedict, **Hayali Cemaatler**, İstanbul, Metris Yayınları, 2001, s. 61.
- ARİSTOTALES, **Politika**, Çeviren: Mete Tunçay, 2. Basım,, İstanbul, Remzi Kitabevi, 1983, s. 10.
- ARSLAN, Osman, **Sivil Toplum ve Türkiye Gerçeği**, İstanbul, Bayrak Yayınevi, 2001, s. 49.
- BULUT, Nihat, **Feodaliteden Küreselleşmeye Ekonomik İktidar Siyasal İktidar İlişkisi**, Ankara, Seçkin Yayınevi, 2003, s. 32.
- BUMİN, Kürşat, **Sivil Toplum ve Devlet**, İstanbul, Yazko Yayınları, 1982, s. 33.
- ÇAHA, Ömer, **Aşkın Devletten Sivil Topluma**, İstanbul, Plato Yayınları, 2007, s. 94 - 95.
- ÇİLOĞLU, Fahrettin, **Rusya Federasyonu'nda ve Transkafkasya'da Etnik Çatışmalar**, İstanbul, Sinatle, 1998, s. 179.
- DAVER, Bülent, **Siyaset Bilimine Giriş**, Ankara, 1969, s. 100.
- DEMİR, Ali Faik, **Türk Dış Politikası Perspektifinden Güney Kafkasya**, İstanbul, Bağlam Yayınları, 2003, s. 118.

- DOĞAN, İLYAS, **Özgürlükçü ve Totaliter Düşünce Geleneğinde Sivil Toplum**, İstanbul, Alfa Yayınları, 2002, s. 9. 124
- DOĞAN, İlyas, **Sivil Toplum Anlayışı ve Siyasi Sistemler**, Ankara, Barış Platin Yayınevi, 2009, s. 196.
- DOĞAN, İsmail, **Sivil Toplum, Ondan Bizde de Var**, İstanbul, Sistem Yayınları, 2000, s. 25.
- GÖZE, Ayferi, **Siyasi Düşünceler ve Yönetimler**, İstanbul, Beta Yayınları, 2004, s. 69.
- HASANOĞLU, Murteza / CEMİLLİ, Elnur, **Güney Kafkasya'da ABD Politikası**, İstanbul, IQ Yayınları, 2006, s. 111-112.
- KAŞIKÇI, Nihat, YILMAZ, Hasan, **Aras'tan Volga'ya Kafkaslar**, Ankara, Türk Metal Sendikası, 2000, s. 100.
- KEANE, John, **Sivil Toplum ve Devlet**, Çeviren: Mehmet Küçük, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 1993, s. 47.
- MARX, Karl, **Alman İdeolojisi**, Çev: Kenan Somer, Ankara, Sol Yayınları, 1968, s. 95.
- MARX, Karl, **Ekonomi Politüğın Eleştirisine Katkı**, Çev: Sevim Belli, Ankara, Sol Yayınları, 1976, s. 24-25.
- MARX, Karl, **Komünist Manifesto**, İstanbul, Can Yayınevi, 2008, s. 109.
- MERT, Okan, **Türkiye'nin Kafkasya Politikası ve Gürcistan**, İstanbul, IQ Yayınları, 2004, s. 111.
- TOCQUEVILLE, De Alexis, **Amerika'da Demokrasi**, Çevirenler: İhsan Sezal, Fatoş Dilber, Ankara, Yetkin Kitabevi, 1994, s. 50.
- TOSUN, Gülgün Erdoğan, **Demokratikleşme Perspektifinden Devlet – Sivil Toplum İlişkisi**, İstanbul, Alfa, 2001, s. 29

- TÜRKÖNE, Mümtazer, **Siyaset**, Ankara, Lotus Yayınları, 2008, s. 348.
- SAPMAZ, Ahmet, **Rusya'nın Transkafkasya Politikası ve Türkiye'ye Etkileri**, İstanbul, Ötüken Yayınevi, 2008, s. 187.
- SAVRAN, Gülnür, **Sivil Toplum ve Ötesi: Rousseau, Hegel, Marx**, İstanbul, Alan Yayınları, 1997, s. 13.
- WURWUMIA, Maia, **სამოქალაქო საზოგადოება (Samokalako Sazogadoeba)**, (Sivil Toplum), Tbilisi, Universal, 2011, s. 128.
- YAPICI, Utku, **Türk Dış Politikasının Yeni Açılımları, Orta Asya ve Kafkasya**, İstanbul, Otopsi Yayınları, 2004, s. 91.
- YILDIRIM, İbrahim, **Demokrasi Sivil Toplum Kuruluşları ve Yönetişim**, Ankara, Seçkin, 2004, s.52.

MAKALELER

- AĞACAN, Kamil, “Cavaheti Sorunu – Gürcistan Ermenileri’nin Artan Özerklik Talebi”, **Stratejik Analiz**, Sayı 50, (2004), s. 87.
- AĞACAN, Kamil , “Kardeş devletler Azerbaycan – Gürcistan İlişkileri”, **Avrasya Dosyası, Azerbaycan Özel**, Sayı:1, (2001), Cilt:7, s. 329.
- AĞACAN, Kamil, “Saakashvili’nin Güney Osetya Operasyonu: Bir Hipotezin Testi”, **Stratejik Analiz**, Sayı 54, (2004), s. 46.
- BABAOĞUL, Müberra / ŞENER, Arzu, “ Küreselleşen Dünyada Etkin Bir Tüketici Hareketi İçin Sivil Toplum Kuruluşları (STK) Ve Sorumlulukları”, **Uluslararası V. STK’lar Kongresi**, Yayın No: 90, (2008), s. 619-629.
- BELGE, Murat, “Sivil Toplum Örgütleri”, **Merhaba Sivil Toplum**, Derleyen: Taciser Ulaş, İstanbul, Helsinki Yurttaşlar Derneği, Sayı: 3, (1988), s. 61.
- EKİCİ, Gökşen, “Rusya Federasyonunun Terör Kartı: Irak Kafkasya’ya Emsal Olabilir mi ?”, **Stratejik Analiz**, Sayı:37, (2003), s. 72.
- KANBOLAT, Hasant, “2005’e Doğru Türk Dış Politikası, 2004 Yılında Doğu ile Batı Arasında Kafkasya: Geçmiş Doğuda Gelecek Batı’da mı?”, **Stratejik Analiz**, Sayı:56, (2004), s. 54.
- KARADAĞ, Ahmet, “Demokratikleşme ve Sivil Toplum Liberal Düşünce Topluluğu Örneği”, **Sivil Toplum Dergisi**, Sayı: 4, (2003), s. 49-55.
- KENTEL, Ferhat, “Sivil Toplum Kuruluşları: ”Projecilik” Versus kültürel Yurttaşlık içinde “Projeler ve Projecilik”, **Sivil Toplum Kuruluşları**, Tarih Vakfı, İstanbul, (2003), s. 3.
- KEYMAN, Fuat, “Türkiye’de Sivil Toplumun Serüveni: İmkânsızlıklar İçinde bir Vaha”, **STGM**, Ankara, (2006), s. 15.

- KONA, Gamze , “Rusya Federasyonunun Kafkasya Politikası”, **Jeopolitik**, Sayı: 11, (2004), s. 103.
- MEMEDOV, Ramil, “Büyük Ortadoğu Projesi ve Güney Kafkasya Üzerine”, **Stratejik Öngörü**, Sayı:2, (2004), s. 87.
- METE, Tunçay, “Sivil Toplum Kuruluşlarıyla İlgili Kavramlar”, **Tanzimattan Günümüze İstanbul’da STK’lar**, Sayı:2, (1998), s. 12.
- MUSKHELISHVILI, Marina / JORJOLIANI, Gia, “Georgia’s ongoing struggle for a better future continued: democracy promotion through civil society development”, “**Democratization**”, Vol. 16, No:4, (2009), s. 682 - 708.
- TEKİR, Osman, “Küreselleşen Sorunlar Karşısında Sivil Toplumun İşlevi”, **Uluslararası V. STK’lar Kongresi**, Yayın no: 90, (2008), s. 607-616.
- SELÇUK, Sami, “Hukuk işlemezse Devlet Zorbalasır”, **Eleştirel Akla Çağrı**, Der: Mehmet Gündem, Adam Yayınları, İstanbul, (2000), s. 33.
- SEZGİN, Mahmut N., “AB’nin Güney Kafkasya Politikası”, **Stratejik Analiz**, Sayı: 43, (2003), s. 63
- ŞAHİN, Murat, “Transkafkasya Siyasi Coğrafyasında Etnik Dağılımın etkileri”, **Avrasya Etüdüleri**, Sayı: 19, (2001), s. 42.
- TUNCAY, Mete, “Sivil Toplum Kuruluşlarıyla ilgili Kavramlar”, **Sivil Toplum Dergisi**, (2003), s. 13.

TEZLER

AKPINAR, Ayşenur , **Sivil Toplum (Düşünsel Temelleri ve Türkiye Perspektifi),**

Yayınlanmamış Doktora Tezi, AÜSBF, Ankara, 1997, s. 7.

ARSLANEL, M .Nazan, **Türkiye’de Demokrasi Sürecinde Sivil Toplumun**

Gelişimi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi, Konya, 2001, s. 16.

ÇABUK, Sedat, **Türkiye – Gürcistan İlişkileri ve Türkiye’nin Takip Etmesi**

Gereken Politikalar, Kara Harp Akademisi Komutanlığı (Yayınlanmamış Akademi Tezi), İstanbul, 2002, s. 2 - 19.

EKER, Semih, **Sivil Toplum kavramı ve Türkiye Değerlendirmesi,**

Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muğla, 2000, s. 6.

KARAKUL, Selman, **Uluslararası Alanda Faaliyet Gösteren Sivil toplum**

örgütlerinin İnsan Haklarının korunması Yönündeki İşlevleri,

Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 2006, s. 10.

SAYGIN, Didem, **Avrupa Birliği Müzakere Sürecine Sivil Toplum**

Kuruluşlarının Bakışı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale, 2008, s. 39.

İNTERNET KAYNAKLARI

www.aarhus.ge
www.abcgroun.ge
www.adw-dea.org.ge
www.ahiskalim.org
www.apd.ge
www.asam.org.tr
www.bag.ge
www.bibilgi.com
www.biocrawler.com
www.century21.ge
www.cepr.ge
www.chveneburi.net
www.csogeorgia.org
www.economists.ge
www.e-kutuphane.teb.org.tr
www.employer.ge
www.fdhr.ge
www.florafaua.ge
www.geostat.ge
www.gyla.ge
www.gurtiad.ge
www.greatersurbition.files.wordpress.com
www.greenalt.org

www.gsmea.ge
www.humaneducation.info
www.isfed.ge
www.intellect.org.ge
www.jandarma.gov.tr
www.janes.com.georgia.htm
www.kafkasfederasyonu.org
www.nala.ge
www.saxli.gol.ge
www.siviltoplum.com.tr
www.seffaflik.org
www.sondakikahaber.tv
www.tasam.org
www.tccb.gov.tr
www.tika.gov.tr
www.tr.wikipedia.org
www.transparency.ge
www.turkgurcuvakfi.org
www.unitedcats.files.wordpress.com
www.upload.wikipedia.org
www.women.ge
www.womenfundgeorgia.org

ÖZ GEÇMİŞ

- 1973** Artvin ilinin Borçka ilçesinde doğdu.
- 1983** Borçka Kaynarca İlkokulu'nu bitirdi.
- 1986** Borçka 24 Kasım Ortaokulu'nu bitirdi.
- 1989** Samsun Ondokuzmayıs Lisesi'ni bitirdi.
- 1992** Fırat Üniversitesi Elazığ Teknik Bilimler Meslek Yüksekokulu Bilgisayar Programcılığı Bölümü'nden mezun oldu.
- 1995** Trabzon Polis Okulu'ndan mezun oldu.
- 1998** Anadolu Üniversitesi İktisat Fakültesi Kamu Yönetimi Bölümü'nden mezun oldu.
- 2000** Askerliğini Tunceli Ovacık İlçe Jandarma Asayiş Komando Bölük Komutanlığında Komando Asteğmen olarak tamamladı.
- 2002** Gürcistan Batum Başkonsolosluğuna Güvenlik Ataşesi olarak atandı.
- 2005** Gürcistan Batum Başkonsolosluğundaki Ataşelik görevini tamamlayarak, Kars İl Emniyet Müdürlüğü Terörle Mücadele Şube Müdürlüğü emrinde, Kars Valisi Yakın Koruması olarak göreve başladı.
- 2008** Kafkas Üniversitesi Sarıkamış Meslek Yüksekokulu Özel Güvenlik ve Koruma Programında Öğretim Görevlisi olarak göreve başladı.
- 2008** Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı Yüksek Lisans Sınavını kazandı.

Adres : Kafkas Üniversitesi Sarıkamış Meslek Yüksekokulu

36500 Sarıkamış / KARS

Telefon : 0 474 4135252

: 0 532 3782381

Elektronik Posta Adresi : dursunkaragoz@hotmail.com